IORDAN IOVKOV

LEGENDE DIN STARA PLANINA

LEGENDE DIN STARA PLANINA

* elu *

IORDAN
IOVKOV

LEGENDE DIN STARA PLANINA

IORDAN IOVKOV

LEGENDE DIN STARA PLANINA

Traducere şi cuvînt înainte de
CONSTANTIN N. VELICHI

BUCUREŞTI – 1966

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Coperta de *Done Stan*

Йордан Йовков
СТАРОПЛАНИНСКИ ЛЕГЕНДИ
разкази
Български писател
София 1956

CUVÎNT ÎNAINTE

Iordan Iovkov (1880—1937), unul din cei mai de seamă scriitori bulgari din perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a născut în satul Jeruna (Jeravna) din apropierea orașului Kotel, în Balcanii răsăriteni. După ce își face studiile la Sofia, se dedică vreme îndelungată profesiunii de învățător la țară; în perioada 1912—1918 ia parte la războaiele balcanice și la primul război mondial. Demobilizat, se zbate urmărit de o permanentă lipsă de bani și, în 1920, este numit în postul de atașat de presă la legația bulgară din București, pe care îl ocupă pînă în 1927. În ultimii zece ani ai vieții, reîntors la Sofia, lucrează la Direcția presei.

Debutul în literatură și-l face la revistele scriitorilor narodnici Hr. Maximov, Țanko Bakalov Țerkovski, T. G. Vlaikov, sub a căror influență se găsea. Prima sa poezie *Oract* (Plugarul) apare în anul 1905 în revista *Selska Probuda* (Deșteptarea satelor), condusă de Ț. Țerkovski. În anii următori larga audiență pe care o avea poezia simboliștilor ruși și francezi

în Bulgaria de la începutul secolului l-a făcut pe Iovkov să rătăcească, pentru puțină vreme însă, în rîndurile poeților simboliști, publicîndu-și versurile alături de Ludmil Stoianov și P. Iavorov.

Mai tîrziu, puternic influențat de marii scriitori ruși N. Gogol, I. Turgheniev, A. Cehov, L. Tolstoi, ca și de tradițiile literaturii bulgare (în primul rînd de I. Vazov), scriitorul se îndreaptă spre literatura realistă în care se încadrează întreaga sa creație dintre anii 1912—1937 : numeroasele sale schițe, povestiri și nuvele, grupate mai tîrziu în culegeri (*Ultima bucurie* — 1926, *Legende din Stara Planina* — 1927, *Seri la Hanul din Antimovo* — 1928, *Suflet de femeie* — 1935 și altele), romanele *Moșia de lîngă graniță* (1936) și *Aventurile lui Gorolomov* (1937), piesele de teatru *Albena* (1930), *Milionarul* (1930), *Boriana* (1932), *Un om obișnuit* (1936).

În opera lui Iovkov din deceniul al doilea, războiul ocupă un loc deosebit de important. Deși concepțiile lui au suferit de anumite limite, extinzînd în mod greșit caracterul obiectiv progresist al primului război balcanic și asupra celui de-al doilea, ca și asupra primului război mondial, Iovkov se afirmă ca un prozator de seamă, publicînd o serie de povestiri de înaltă valoare artistică, expresia unui sincer patriotism.

Diferitele momente ale războiului : declararea lui (*Ultima bucurie*), desfășurarea campaniei, momentele

de entuziasm *(Prima victorie)*, teama de necunoscut și conștiința faptului că sfîrșitul poate surveni oricînd, lupta cu ororile ei *(Escadronul alb)*, dragostea de țară a soldatului, bucuria victoriei *(În fața Adrianopolului)*, relațiile între ostași înainte și după luptă, grozăviile războiului *(Trandafirii albi)*, dorința de a-l sfîrși mai repede și de a reîncepe munca pașnică, toate aceste sentimente pe care autorul le-a trăit din plin sînt redate foarte pregnant. Din numeroasele povestiri de acest gen apărute în perioada 1911—1918, povestirile lui Iovkov sînt aproape singurele care și-au păstrat valoarea.

După război, Iovkov se reîntoarce la viața satului, al cărui scriitor se consideră el însuși a fi. Într-adevăr nimeni n-a reușit să redea mai bine viața și poezia satului bulgar. Povestiri ca *Secerătorul*, *Cîntecul roților* și altele sînt descrieri poetice ale vieții de la țară, cu caracterul ei patriarhal, dar și cu sărăcia în care se zbate țăranul. Situat însă pe poziția țăranului mijlocaș, iar uneori pe a celui înstărit, scriitorul estompează contradicțiile, caută soluția împăcării dintre clase.

Trecutul eroic, lupta haiducilor împotriva asupririi otomane, exprimată în tradițiile și legendele poporului bulgar, l-au atras mult pe scriitor. În anul 1927 a apărut culegerea *Legende din Stara Planina*, scrisă în parte la București, care reprezintă o sinteză foarte reușită a trei elemente — natura fermecătoare

a munților Stara Planina, dragostea și haiducia. Spre deosebire de operele altor scriitori bulgari, patosul haiducesc este aici mult estompat de erotismul romantic ce îmblînzește figura aspră a haiducului sau pe cea sălbatică a cîrjaliului. Locul rezervat dragostei este deosebit de important, ca de altfel în majoritatea lucrărilor sale. Dragostea curată a fetei de la țară, dragostea pătimașă a femeii adultere, gelozia mistuitoare, toate își găsesc aici un ecou puternic. Cu talentul său de povestitor, Iordan Iovkov a împletit legendele și tradițiile populare cu tablourile realiste ale satului și cu analiza unor tipuri, în special de femei, proiectînd totul într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat. *Legendele din Stara Planina* — cea mai valoroasă din toate culegerile lui Iovkov — pot sta alături de cele mai reușite creații de acest gen dintr-o antologie a literaturii universale.

Iovkov a fost și un remarcabil traducător. În cei șapte ani petrecuți la București, a învățat bine limba română, ajungînd să cunoască și să traducă din literatura noastră. În ultimii ani ai vieții, a tradus din Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Brătescu-Voinești, Gh. Brăescu, a scris despre teatrul românesc, subliniind faptul că „românii au dramaturgi... care au creat adevărate capodopere pe plan european."

Poetul bulgar Iordan Stratiev, cunoscut mai tîrziu prin traducerile sale din poezia și proza artistică și care a lucrat la București împreună cu Iovkov, afir-

mă : „Iovkov cunoştea temeinic literatura şi scriitorii români, îi citea, ştia să-i aprecieze şi căuta totdeauna asemănări cu scriitorii noştri. Îi plăcea Ion Creangă pentru frumoasa lui limbă populară, gusta piesele lui Caragiale, în special comedia *O scrisoare pierdută*; vorbea de Liviu Rebreanu ca de un scriitor deosebit de talentat... era entuziasmat de povestirile simple ale lui I. Al. Brătescu-Voineşti. Dar, dintre toţi, se pare că Mihail Sadoveanu era scriitorul de care se simţea cel mai aproape. Între ei existau afinităţi din punct de vedere al stilului, al tematicii, al limbii, ambii au atîtea trăsături comune, încît nu mă miră de loc faptul că amîndoi tipăresc în acelaşi an cărţi care se aseamănă nu numai din punct de vedere al stilului, dar şi ca titlu : *Seri la Hanul din Antimovo* şi *Hanul Ancuţei.*" [1]

CONSTANTIN N. VELICHI

[1] Vezi Dimo Minev, *Iordan Iovkov — documente şi mărturii despre viaţa şi opera lui*, Varna, 1947 (în limba bulgară), citat în articolul Laurei Baz-Fotiade : *Locul lui Iordan Iovkov în relaţiile literare româno-bulgare din secolul al XX-lea*, *Studii de Literatură Universală*, III, Bucureşti, 1961, p. 240.

ŞIBIL

Radka în poartă şedea
Din vale venea Mustafà...
Cîntec popular

Şibil, haiducul cel temut, pe care zapciii [1] şi cîrcserdarii îl căutaseră şi-n gaură de şarpe, cobora din munţi şi se ducea să se predea. Mîine vestea se va auzi pretutindeni, chiar dacă nimeni nu avea s-o creadă ! Dar lui Şibil nu-i păsa de asta. Se grăbea, şi gîndul îi era în altă parte.

Îşi amintea cum acum o lună-două, de sus din vîrful Pietrelor Albastre, unde printre cuiburile vulturilor îşi avea şi el ascunzişul, văzuse jos, pe drum, nişte femei. Legea haiducească îl oprea să se lege de ele, sau să le facă loc în inima lui. Dar Şibil călcase multe legi, nu ştia şi nici nu voia să ştie ce era păcat şi ce nu. „Femei, aici în Gendem [2], gîndi el, şi asta-i o pradă bună !" Şi, fără să-i pese cîtuşi de puţin

[1] Zapciu are aici sensul de şef de poteră.
[2] Cuvînt turcesc care înseamnă iad, loc prăpăstios şi sălbatic în munţii Balcani.

unde l-o duce dorința care-l mîna spre ele, dădu semnalul de plecare. Haiducii se luară după el rîzînd, și dinții lor sclipiră ca aceia ai lupilor flămînzi.

Coborîră în vale, trecură prin pădurea care nu înfrunzise încă bine și ieșiră la drum în inima Gendemului. Locul ăsta era cel mai înfricoșător. Drumul se lăsa pînă în fundul văii, șerpuind cînd pe o parte a ei, cînd pe alta, făcînd două cotituri ca două guri mari de capcană. Mulți își găsiseră moartea aici. Și, așa cum făceau totdeauna, tăind calea drumeților, haiducii se opriră și acum în același loc, fioroși, bărboși, cu căciuli negre arnăuțești, înarmați pînă-n dinți. Cînd femeile se iviră la cotitură și dădură ochii cu dînșii rămaseră locului ca trăsnite ; îndată o luară la fugă, unele la deal, altele la vale, dar picioarele li se tăiaseră de frică. Se învîrtiră în același loc ca niște păsări rănite și pînă la urmă, înnebunite de spaimă, căzură la pămînt și începură să plîngă.

Haiducii nu se sinchisiră, ba nici nu le luară în seamă. Ochii lor erau îndreptați într-altă parte : una din femei, tînără, frumoasă, sta încă în drum. Și ce straie bogate avea pe dînsa ! O rochie albastră de mătase, un ilic de atlaz roșu, un șorț pestriț, din alea ce se adu-

ceau de la Ierusalim, paftale de argint. La gît îi atîrnau salbe grele, un rînd de galbeni mari, un rînd de rubiele, un rînd de mahmudele. Încotro o pornise atît de gătită ? La nuntă oare ? Să fi fost nebun tatăl fetei, s-o lase singură în munții ăștia ?

Șibil făcu cîțiva pași înainte, dar fata îl privi liniștită, drept în ochi. O cută dreaptă i se ivise între sprîncenele negre și buzele ei roșii tremurară.

— Măi, să fie ! strigă fata, și glasul ei cald răsună ciudat printre plînsetele femeilor. Ia căutați-vă de treabă, că o să vedeți voi ! Nu vă e rușine ? Ce vreți de la niște biete femei ?

La aceste cuvinte, haiducii, care nu-și luaseră ochii de la salba ei de galbeni, se repeziră spre dînsa, întinzînd de departe mîinile lor vînjoase. Șibil făcu un semn cu mîna și-i opri. Pe urmă se întoarse și, venind chiar în fața fetei, o măsură cu ochii de sus pînă jos. Ce albă era în obraji ! De la mijlocul ei subțire fustele largi cădeau în falduri bogate, ca la o păpușă. Și ce curaj ! Ochii lui luciră veseli, gata-gata să-l umfle rîsul. Dar fata începu să rîdă înaintea lui. Fața ei strălucea, părea și mai frumoasă și abia acum se putea vedea că avea ochi albaștri și dinți nespus de albi. Șibil o privi mirat. Cine o mai fi și diavolița asta ?

Cum s-au petrecut lucrurile pe urmă nici Şibil însuşi n-a putut pricepe. Femeile şi-au venit în fire şi, cu toate că erau încă speriate ca nişte căprioare, se apropiară. Muntele se înveseli parcă deodată, în vale se auzi şopotul rîului, în pădure cîntecul unei păsări. Şibil se aşezase pe o piatră şi asculta cu zîmbetul pe buze sporovăiala fetei. Despre ce vorbea? Dumnezeu ştie — vorbe de astea fără şir şi fără temei, care se uită. Dar cum îi mai luceau ochii şi ce frumoasă era cînd te uitai la ea! Pe de lături, îmblînziţi parcă prin cine ştie ce minune, haiducii şedeau şi ei şi fumau liniştiţi.

— Va să zică, tu eşti fata lui Veliko-chehaia [1], zise Şibil. Te cheamă Rada. Şi cum de te-a lăsat taică-tău pe drumurile astea? Ba şi gătită cu galbenii şi mahmudelele la gît... O să ţi le iau!

— Auzi la el! Să mi le ia! Ai face bine să-mi mai dai, că-s prea puţine! Ia uite, strigă ea arătînd cu mîna, ia uite cum ţi s-a rupt mîneca. Stai să ţi-o cos eu!

[1] Chehaia, ciorbagiu, chioibaşiu, muftar şi alte numiri asemănătoare desemnează pe fruntaşii bulgari care reprezentau satul în faţa autorităţilor turceşti, ale căror porunci le aplicau, ducînd o politică de trădare a poporului, fapt pentru care haiducii şi cei din mişcarea de eliberare naţională de mai tîrziu au dus o luptă crîncenă împotriva lor.

Șibil se uită la mîna ce odihnea pe patul puștii : într-adevăr postavul roșu se rupsese. Și, pînă să-și dea seama dacă fata glumește sau nu, o și simți lîngă el atît de aproape, încît îi vedea puful de pe fața albă, buzele roșii și ochii care-l priveau, învăluindu-l într-o lumină suavă și dulce. Zîmbea și se uita la el șireată, prinzînd marginile mînecii rupte. În gură avea un ac cu ață.

— Nu mișca ! îl mustră ea. Că am început. Și ține ceva în gură să nu-ți cos și mințile. Barem pe alea să le ai !

Rîseră cu toții.

— Ascultă, urmă Rada, să te însori, ca să aibă cine să te cîrpească. Să nu umbli așa rupt, ca un...

— Ca un ce ?

— Ca un țigan !

Șibil se încruntă. Femeile se uitară speriate una la alta.

— M-aș însura eu, zise Șibil, dar nu mă vor fetele.

— Ba te vor ele. Așa flăcău !

— Atunci, ia-mă tu !

— Cine ? Eu ? Peste vale fuge, la munte se duce, ghici cine-i ? Haiducul. Nu, nu-mi trebuie. Nu vreau să iau un haiduc.

Șibil se încruntă iar. Rada văzu privirile rugătoare ale femeilor și dădu repede s-o dreagă :

— Adică, ia stai... te iau. Numai că trebuie să-l întrebi pe Veliko-chehaia. Și, după ce tăcu o clipă, adăugă : Și pe cîrcserdarul Murad-bei... Gata ! Ia uite ce bine ți-am cusut-o, zise ea dînd drumul mînecii, să mă pomenești și s-o porți sănătos...

Șibil se uită la ea și rîse. Mai vorbiră puțin, pe urmă femeile o porniră, iar Șibil le însoți pînă departe, unde se termina pădurea și începeau ogoarele.

Cînd se întîmplaseră toate astea fusese primăvară. Ici, colo în vale dăduseră primele frunze de fag, cu verdele lor proaspăt. Alți copaci înmuguriseră doar. Șibil se întorcea în munți, zîmbind mereu. După el mergeau haiducii, tăcuți, cu ochii în pămînt. Un corb negru trecu pe deasupra lor, croncănind. Semn rău ! Șibil nu-l văzuse, dar haiducii, grupuri, grupuri, șoșotiră ceva între dînșii. Le ieșise o femeie în cale, o femeie frumoasă, și toate astea nu prevesteau nimic bun.

Mai trecu puțin și vremea se încălzi. Porumbarii înfloriră, perii dădură frunza și într-o bună zi, cînd soarele lucea pe cer, încălzind văzduhul tot mai tare, se auzi cucul. Ca de obicei, Șibil se opri în loc și începu a număra,

ca să vadă cîți ani mai avea de trăit. Pe urmă, cînd se gîndi la vîrsta lui și socoti că e bătrîn, se lăsă păgubaș. Își aduse aminte de Rada și zîmbi, zicîndu-și în sinea lui : „Ce amestec ciudat de femeie, copil și diavol ! Și nu știu cum, dar orice îi șade bine ; zice-o vorbă — e de duh, face ceva — îți place !“ Și parcă o vedea aievea, în fața ochilor, cum ținea acul și ața în gură, uitîndu-se la el și rîzînd. „Un cuțit de-ar fi ținut în gura ei, nu un ac, ai muri cu dragă inimă de tăișul lui !“

Tocmai atunci trecură pe drum niște negustori, și haiducii îi opriră. Speriați, galbeni la față ca ceara, abia se mai țineau în șeile cailor, așteptînd să vadă ce o să poruncească Șibil. Dar el nu-i puse să-și desfacă desagii și nici nu-i căută în chimire. Începu să-i întrebe de una, de alta, o luă pe departe, spuse ceva de Veliko-chehaia și în cele din urmă aduse vorba despre Rada. Haiducii ședeau cu ochii în pămînt și nu mai puteau de rușine. Șibil lăsă pe negustori să-și vadă de drum, ba îi petrecu și el o bucată și, cînd se depărtă de ei, le mai strigă o dată, în gura mare, să-i ducă Radei multă sănătate din partea lui.

Haiducii nu crîcniră, nu-i spuseră nimic și nici nu cutezară să-i înfrunte privirea. Dar în aceeași seară, cînd se retraseră în creierii mun-

ţilor, pe vîrful Pietrelor Albastre, printre cuiburile de vulturi, iar Şibil se culcă şi adormi, rămaseră multă vreme la sfat în jurul focului. Muntele era acelaşi, adăpostul le era sigur şi totuşi nu se simţeau la largul lor, privind speriaţi în întunericul din jur. Scîncea undeva o vulpe — li se părea că tuşeşte cineva ; trosnea undeva vreo uscătură — credeau că vine careva. Se strîngeau tot mai mult unul într-altul, şopoteau cu grijă şi se uitau cum se frămînta Şibil în somn, cum gemea şi îngăima ceva. Peste puţin se ridicară şi se pregătiră de drum. Nu-l uciseră, dar fugiră de el, aşa cum fugi de un ciumat.

Şibil rămase singur. Şi atunci banii pe care-i luase din haznaua împărătească, inelele smulse din mîna viilor şi morţilor, aurul şi argintul din biserici şi mănăstiri — toată averea pe care o strînsese şi o ascunsese prin peşteri şi scorburi, toate astea începură să curgă spre casa lui Veliko-chehaia ca daruri pentru Rada. Daruri scumpe pentru fiecare urare de sănătate din partea ei. Şi deodată Şibil primi o veste care-l ului. Rada îl chema să coboare în sat : tată-său le dădea binecuvîntarea, iar Muradbei îl ierta. Şi, ca semn că nu era minciună, cîrcserdarul îi trimitea nişte mătănii de chihlimbar de la Ierusalim.

Multă vreme se tot gîndi Șibil dacă asta nu era o cursă. Tot ce avea dăduse. Pădurea înverzise toată, se împlinise și se întunecase, în poieni iarba crescuse mare, înfloriră bujorii, frăsineii și floarea-zînelor. Din văi venea miros de liliac și parfumul florilor de tei. Și cînd undeva, în adîncul codrilor, răsună mugetul cerbului, iar în Pădurea Veche porumbeii cenușii începură să gîngurească, piatra pe care-și odihnea capul seara i se păru tare lui Șibil și pușca prea grea pe umăr. Nu mai putu să rabde și o porni spre sat.

Era vremea prînzului cînd plecă de la Pietrele Albastre, iar cînd ajunse jos, în drum, și se uită într-acolo, vîrfurile munților și stîncile de pe ei păleau în asfințitul soarelui. Dar vulturii se mai roteau încă deasupra rîpelor albe și a hăurilor cu pereți de piatră. Vulturii ăia, care se obișnuiseră cu leșuri și care deseori, cățărați pe stînci, sfîșiau carne de om.

Se întuneca, în văi se lăsară neguri albăstrii, pe dealuri se întinseră umbre lungi. Muntele se închidea în el, tăcut, gînditor, de parc-ar fi privit în urma lui Șibil, întrebîndu-l : încotro ? Haiducul simți ceva greu pe suflet, și îndoiala începu să-i roadă inima ca un vierme. Se așeză pe o piatră și căzu pe gînduri.

Din nou îi trecu totul prin minte, se gîndi la toate. Cînd își ridică privirea din pămînt, luna era sus pe cer și muntele părea altul, ca o cetate uriașă pierdută în ceață, cu ziduri cenușii acoperite de un văl alb. Pădurile se ascunseseră în umbre negre, din poieni venea o boare rece și totul era înecat într-o ceață albă care se tîra pe deasupra, șerpuind printre văi. Undeva în beznă un licurici scria o literă de foc, un cuvînt tainic ce se stingea îndată. Iar jos de tot, în fundul văii, cînta ceva — era oare rîul ? — murmurînd molcom și duios.

Frămîntat de gînduri, Șibil privea în jurul său. Ca niște fire galbene, razele lunii îi luceau în ochi, și în fața lui zărea parcă un chip drag ce pierea tocmai cînd voia să-l prindă mai bine. Acum vedea însă limpede doi ochi care-l priveau, surîsul care-l chema. Se ridică și o porni pe urma lor, fără să se mai uite înapoi.

Trei bătăi în ușă, apoi o șoaptă : „Eu sînt, Mustafa“ — ușa se deschise și flăcăul intră în casa părintească. În vatră ardea focul, umbrele jucau pe pereți și flăcările făceau să lucească patrontașul, capetele pistoalelor și ciucurii de argint ai tolbei. Cămăruța părea strîmtă pentru statura lui înaltă, bine zidită. Se uită în ochii maică-si și văzu toată grija ce-o rodea.

— De ce-ai venit, Mustafa ? îl întrebă ea. Te duci acolo ?

— Mă duc.

— Te duci ! Şi cînd ?

— Mîine.

Bătrîna îşi cunoştea prea bine feciorul şi ştia că zadarnic ar încerca să-l facă să-şi schimbe hotărîrea. Se aşeză lîngă foc, îşi cuprinse genunchii cu mîinile şi, cu ochii pironiţi în pămînt, mai zise :

— Mustafa, de trei zile încoace seimenii cîrc-serdarului toarnă gloanţe şi-şi ascut iataganele ; le încearcă mereu ascuţişurile cu degetul şi pînă nu taie şi firul de păr nu le lasă din mînă. Îşi răsucesc mustăţile şi-s cu ochii numai la casa noastră... Of, Mustafa, asta nu-i a bună !

Şibil se întoarse şi se uită spre dînsa, dar privirea îi era atît de tulbure, încît femeia nu-şi putu da seama dacă i-a auzit vorbele, sau dacă le-a înţeles. Se închise şi mai mult în ea şi nu mai zise nimic. Iar Şibil se descingea şi dădea jos de pe el pistoale cu mînere aurite, cuţite cu plăsele împodobite, patrontaşe bătute în argint, tot ceea ce nu mai era acum decît o povară grea şi netrebuincioasă.

Sus în deal, la cafeneaua de lîngă biserică, lîngă o fereastră deschisă şed la masă cîrcserdarul Murad-bei şi Veliko-chehaia. Beiul e cătrănit şi tace, trăgînd într-una din ciubuc. În schimb Veliko-chehaia e vesel, se fîţîie încoace şi încolo prin cafenea, cu şalvarii lui largi. Din cînd în cînd îşi scoate de la brîul de mătase ceasornicul mare cît o minge, se uită la el şi-l pune iar la loc. Pe urmă îşi freacă mîinile bucuros şi zice :

— Totul e pus la cale aşa cum trebuie, efendi-bei ; n-ai nici o grijă, lupul e în cursă...

Pe masă, în faţa cîrcserdarului, sînt două batiste — una albă, alta roşie. Sînt semnele pentru seimenii care stau ascunşi şi pîndesc. Dacă beiul va flutura la fereastră batista cea albă, Mustafa va fi cruţat, în schimb cea roşie înseamnă moarte. Şi toţi stau, aşteaptă şi se uită pe uliţă. Nu trece nimeni. Nici Rada n-a ieşit la poartă, şi nici Mustafa nu se vede venind. Veliko-chehaia nu mai are răbdare şi dă fuga pînă acasă.

— Ei ? întreabă beiul, cînd vede că s-a întors.

— Totul e pregătit. A pus pe ea tot ce are mai bun : ilicul de atlaz roşu şi rochia albastră de mătase. Aşa cum a fost îmbrăcată atunci, cînd am trimis-o pe drumul de munte. Se tot

uită în oglindă, își încondeiază sprîncenele și rîde mereu — femeie, ce vrei !

— Cum să rîdă, zice supărat beiul, nu știe ce o să fie pe urmă ?

— Știe, cum să nu știe !

— I-ai spus tot ?

— Eh... chiar tot nu i-am spus, puteam oare ? Adică nu, i-am spus tot. Da, tot, efendi. Nu avea nici o grijă, am rînduit așa fel încît să iasă bine.

Mai trece un ceas, dar nu vine nimeni. Veliko-chehaia mai dă o fugă pînă acasă. De astă dată zăbovește mai mult.

— Ei ? întreabă beiul.

— Alta acuma. Ce să-ți spun ! Plînge. A venit vrăjitoarea aia, mumă-sa. Dac-aș fi dat eu de ea, aș fi învățat-o minte. A venit, efendi, și nu știu ce i-o fi îndrugat, că acum plînge și-și frînge mîinile. „Nu vreau să-l atingă nimeni, zice, nici cu un fir de păr. O să fiu a lui, o să fug cu el în munți !“ Ah, femeile astea ! Uite, așa sînt. Dar n-ai nici o grijă. Am aranjat eu totul. O să iasă. Uite, acuși, o s-o vezi la poartă...

Cîrcserdarul își mîngîie barba și tace. Rotocoale de fum albăstriu plutesc, rotindu-se în jurul capului său.

Şi iată : Rada stă în poartă, iar din vale vine Mustafa. Cîrcserdarul şi Veliko-chehaia dau fuga la fereastră, se ascund după perdea şi se uită, abia ţinîndu-şi răsuflarea.

Mustafa merge prin mijlocul uliţei. Soarele scaldă în raze de aur acoperişurile şi pomii. Departe, la capătul uliţei, se văd munţii, unde Mustafa a domnit pînă acum ca un împărat. Nu poartă nici o armă. Dar ce haine are pe el ! Haine de postav albastru de Braşov, cusute cu fir de aur şi argint. Înalt şi subţire, puţin tras la faţă, ars de soare, dar zvelt şi frumos. În mînă are şiragul de mătănii de chihlimbar şi o garoafă roşie — darurile primite de la bei şi de la Rada. E aproape de tot şi se uită la Rada. Îl priveşte şi ea şi rîde.

Beiul îşi frămîntă barba cea albă şi zice :

— Ce mîndreţe de flăcău ! Ce chipeş e !

— Batista, efendi, batista ! strigă Veliko-chehaia.

— Ce flăcău ! repetă beiul, cu ochii duşi. Ce mîndreţe !

Veliko-chehaia ia repede batista cea roşie şi dă fuga la fereastră. Dar beiul îl apucă de mînă :

— Nu, ciorbagiule, un om ca ăsta nu trebuie să moară !

— Dar fata mea ? ! Dar cinstea mea ? ! strigă Veliko-chehaia, smulgîndu-se. Şi, dînd fuga la fereastră, flutură batista roşie.

Flintele detunară. Geamurile zbîrnăiră, casele se cutremurară, pămîntul tot se învălui parcă într-o umbră neagră. Şibil se opri în loc, mîndru, chipeş. Rupse mătăniile, dar nu aruncă garoafa, îşi încrucişă mîinile la piept şi aşteptă. O clipă, două, cît îşi încărcară seimenii din nou armele. Un ţipăt sfîşietor se auzi din valea satului. Şibil nu tresări. Alt strigăt dinspre poarta lui Veliko-chehaia. Şibil se întoarse : era Rada. Alerga spre el cu mîinile întinse, de parcă ar fi vrut să-l apere. El îşi desfăcu braţele ca s-o strîngă la piept. Flintele detunară din nou. Căzu Şibil. Întîi cu faţa înainte, apoi pe spate. Căzu lîngă el şi Rada.

Şi totul amuţi apoi. Soarele lumina iar caldarîmul. Garoafa roşie dintre cele două trupuri lipsite de viaţă părea o pată de sînge.

De la fereastra cafenelei de lîngă biserică, cineva flutura deznădăjduit batista cea albă.

CIUTA

Nu-l strigă pe nume, ca o fată, ci behăi ca o ciută.
Cîntec popular

Uite colo, în vale, unde se lasă grohotișurile cele albe, spre Krainița, acolo era moara lui moș Țono. Sălciile mai sînt încă, se vede și iazul, dar moara s-a dus. Au rămas doar niște ziduri dărîmate, acoperite cu rugi de mure, și două-trei grinzi înnegrite de vreme și turtite ca niște ciuperci. Pentru că toate astea au fost demult, iar astăzi nici oamenii și nici locurile nu mai sînt așa cum erau odinioară.

Doi oameni veneau la moara asta : moș Țono însuși și fecioru-său, Stefan. Moș Țono era bătrîn și, ca toți bătrînii, era adus de spate. Dacă tinerii cată cu privirea tot înainte, bătrînii își îndreaptă ochii spre pămîntul care-i va lua curînd. Numai că moș Țono nu era doar adus de spate, ci pur și simplu frînt în două, de nu mai știu ce boală, așa încît nici nu putea să meargă decît dacă-și punea toiagul de-a curmezișul șalelor și-l apuca bine cu mîinile de cele două capete. Numai așa se putea ține

pe picioare. Mergea încet, cu ochii în pămînt, de parc-ar fi căutat mereu ceva. Cînd se ducea la moară, nu se abătea nici la dreapta, nici la stînga, ci ocolea doar pe unde şerpuia poteca.

Stefan era alt fel de om. Lui nu-i pasă de drum. Acum îl vedeai ieşind din sat, acum era în vîrful dealului, coborînd de-a dreptul spre moară, nalt şi voinic ca un brad. Atunci copiii, care se furişau mereu în grădină la prune, îndată ce-l zăreau, nu ştiau cum să sară mai repede din pomi şi o rupeau la fugă cît îi ţineau picioarele, ca nişte vrăbii speriate de uliu.

Numai că Stefan nu venea la moară totdeauna pe drumul ăsta. Uneori o lua prin vale, coborînd spre capul satului, unde-şi avea casa Muţa lui Stoienicio. Muţa asta era o babă, care se pricepea bine la tot felul de rădăcini şi leacuri, ba ştia orice vrei despre iele şi despre zîne. Deşi zînele, zicea ea, plecaseră demult din locurile astea, pentru că oamenii se făcuseră prea răi, totuşi se pare că una dintre ele — şi poate cea mai aleasă — rămăsese chiar în casa ei. Muţa avea o fată frumoasă. Pentru ea trecea Stefan pe aici, cînd se ducea la moară. Stăteau amîndoi de vorbă, într-un colţ mai dosnic al grădinii, printre pruni şi floareasoarelui. El, dincoace de gard, ea, dincolo. Ea, bălaie, cu ochi albaştri privind ruşinaţi în jos,

el, oacheș, lat în spate, cu o barbă mică, neagră care-i înconjura fața fără să i-o acopere. Buzele lui arcuite surîdeau mereu, dar ochii rămîneau aspri, ușor întunecați, cu o flacără ce ardea în adîncul lor și care părea că ascunde un gînd rău.

De aici Stefan, fie că lua o floare din părul Doinei, așa o chema pe fată, fie că nu, parcă prindea aripi. Gonea ca vîntul prin vale, trecea într-o clipită de pe un deal pe celălalt și doar în cîteva minute era la moară. Ridica stăvilarul și terteleacul începea să bată.

Cum era moara lui moș Țono ? O căsuță ca vai de ea, scundă, povîrnită pe o parte, strînsă la poalele dealului, ca un cuib de rîndunele lipit sub o streașină. Numai că jgheabul era mare, căptușit pe dinafară cu mușchi verde și mereu plin. Apa venea repede, cădea cu putere în ciuturile roții și ieșea de cealaltă parte, ca din gura întunecoasă a unei peșteri, albă și înspumată. Plescăind în zidul morii sau într-o piatră mare și lată, pusă înadins acolo, șuvoiul arunca în lături mii de stropi, ca o rouă mărunță ce umplea văzduhul. Totdeauna cînd era soare vedeai aici culorile curcubeului. Parcă toate razele lucitoare se strîngeau în luminile lui și tot ce era vesel cînta cîntecul terteleacului. Pentru că în jurul morii nu vedeai ni-

mic altceva decît văi singuratice şi păduri negre.

Într-o zi Stefan, feciorul lui moş Ţono, ieşi din moară cu sapa pe umăr, ca să îndrepte vadul. Ajunse acolo unde rîul ieşea din pădure, se lăţea dintr-o dată şi forma iazul cu apă rece şi curată, în care femeile din Jeruna spălau scoarţele şi albeau pînza. În ziua ceea nu venise nimeni, apa era limpede, de se vedeau toate pietrele de pe fundul ei, iar nisipul de pe mal era curat şi neted de parcă fusese aşezat cu mîna. Ici, colo, însă, se vedeau urme. Stefan se opri, se lăsă pe vine şi începu să le cerceteze cu grijă. Nu erau de capră, cu toate că undeva aproape păşteau şi poposeau de prînz caprele lui Kalistrat ; nu erau nici de vită, deşi cireada satului trecea şi ea prin părţile astea. Stefan se uită la urme, aplecîndu-se tot mai mult ca să le vadă mai bine. În cele din urmă se ridică, faţa i se lumină şi ochii îi străluciră de bucurie : erau urme de ciută. Era de bună seamă aceeaşi de care vorbeau femeile seara, cînd se uitau la focurile de pe munte sau ascultau cum fremăta pădurea ce pornea de la poalele lui. Mai înainte toate astea făceau să li se strîngă inima de frică. Acum însă muntele le era drag, pentru că prin desişurile lui umbla ciuta. Ciobanii povesteau cum o zăriseră fu-

gînd ca vîntul, ţiganii lemnari, care coborau de pe munte purtînd la ureche flori de greghetin şi ciuboţica-cucului, spuneau că au văzut-o de aproape şi că avea nişte ochi care căutau la tine, aşa cum te-ar privi un om.

Stefan, feciorul lui moş Ţono, auzise de toate astea, dar nu le socotea decît poveşti scornite de mintea necoaptă a femeilor. Era vînător, şi gîndul la ciuta asta îi trezea în piept o adevărată poftă de lup. Lăsă totul, se întoarse la moară, îşi luă puşca şi tolba pe umăr şi-şi atîrnă la cingătoare tidva cu iarbă de puşcă. Pe urmă puse stăvilarul, terteleacul amuţi şi curcubeul din faţa morii se stinse. Era linişte, umbră, şi Stefan grăbi pe poteci pieptişe în sus, pe munte.

Umblă toată ziua. Coborî în văi adînci, trecu pe sub coroanele bogate ale fagilor şi stejarilor bătrîni, ca pe sub boltele unor biserici, şi în frunzişul de pe jos vedea cînd sămînţă de steregoaie, cînd pălăriile roşii şi ciudate ale ciupercilor veninoase. Într-un loc zări un lup, într-altul urme proaspete de urs, într-un desiş cîteva ramuri uscate îi căzură deasupra capului şi cînd îşi ridică privirea dădu de ochii rotunzi şi cruzi ai unei pisici sălbatice. Dar niciodată nu-şi luă puşca de pe umăr. Urcă tot mai sus, pe culme, unde vîntul unduia iarba

poienilor, iar deasupra nu mai era decît cerul albastru cu norii albi. De aici se vedea pînă departe şi prin locurile astea trebuia să fie şi ciuta. Numai că nu dădu de ea nicăieri.

Nu-şi pierdu răbdarea şi o porni din nou. Întîlni nişte ciobani şi-i întrebă de ciută. Cînd îl văzură însă cu puşca şi cu sprîncenele împreunate, ciobanii tăcură şi ridicară din umeri. Cîinii se repeziră la el, dar nimeni nu sări să-l apere. Ajunse şi la ţiganii lemnari, veseli, cu feţele arse de soare şi cu flori la pălării. „Unde e ciuta ?" Se uitară la el ca la urs, îl măsurară cît era de lung, din cap pînă în picioare, îi măsurară din ochi şi puşca. Şi tăcură. Numai cînd trecu de ei, îi auzi certîndu-se de zor în limba lor.

Ca de obicei, vînătorului îi mai rămîne totdeauna o nădejde şi încă un loc nebătut. Stefan umblă pînă se înseră şi, cînd nu mai văzu nimic în faţa ochilor decît beznă, se întoarse la moară. A doua zi hoinări iar pe munte, dar se întoarse tot fără să fi dat de urma ciutei. A treia zi, la fel. Şi pe cînd cobora printre rîpe, obosit şi înciudat, auzi că-l strigă cineva. Chiar în faţa lui, pe o stîncă, şedea Kalistrat, cel cu caprele. Şedea şi răsucea la nişte nojiţe de păr de capră.

— Stefane-e-e ! strigă el cu glasul său gros. Ia nu mai hăitui ciuta aia, măi ! E păcat ! Lasă sălbăticiunea şi umblă mai bine după fete. După fete, măi !...

Şi începu să rîdă de răsuna valea.

Ceea ce ştia Kalistrat ştia tot satul. Seara femeile se adunau la sfat. Pe munte ardea un foc. Nu era fum, nu se vedeau flăcări, ci doar o linie roşie, frîntă în mai multe locuri, ca o salbă de nestemate pe pieptul unei fete de împărat. Codrul fremăta, liliecii zburau fără zgomot pe sub streşini. Într-un pîlc de fete şi neveste, Muţa lui Stoienicio zicea :

— Auzi, fă ! Nepricopsitul ăla de fecior al lui Ţono umblă să vîneze ciuta. O s-o ucidă, ucide-l-ar dumnezeu să-l ucidă ! E păcat să te atingi de o vietate ca asta, care nici nu muşcă, nici nu împunge, nici nu face vreun alt rău... Şi pe unde umblă ea, pe unde credeţi ? Tot pe unde a fost odată mănăstirea aia veche, de i-a rămas doar numele. Îi zic oamenii şi azi Mănăstirişte. Odată, e mult de atunci, a fost acolo o mănăstire cu hramul sfintei fecioare. Cînd au venit turcii, călugării au ascuns sfînta cruce. Au ascuns-o într-un loc, a doua zi li s-a părut că acolo or s-o găsească, au dus-o într-altă parte şi tot aşa. Şi în toate locurile astea unde a stat sfînta cruce a crescut floarea de gre-

ghetin... De asta e atît greghetin prin părţile alea !...

Urmă o clipă de tăcere. Ori Muţa îşi trăgea răsuflarea, ori voia să vadă puterea vorbelor ei. Apoi începu iar :

— Locul ăla e sfînt. Lelea Gana, dumnezeu s-o ierte, zicea — de cîte ori ! — că o dată, cînd s-a dus acolo după greghetin, a văzut o femeie cu un copil în braţe...

Muţa îşi muie glasul, apoi zise ceva în şoaptă, iar femeile începură să se mire care mai de care.

— Păi, da ! încheie ea vorba. E maica domnului. Şi unora li se arată în chip de femeie, altora ca o ciută...

Începu să bată vîntul. Freamătul pădurii se auzi mai tare şi se întinse apoi ca vuietul unor cascade. La despărţire, femeile începură să se ia la harţă. În întuneric, pe lîngă pereţi, se strecură umbra unui om, care trăsese cu urechea şi grăbea să se facă nevăzut. Era Stefan.

A doua zi era tot pe munte. Rîse în sinea lui cînd îşi aminti vorbele Muţei. Tot după ciută umbla, numai că de astă dată cu şi mai mare răbdare. Ca să nu-l apese pustiul se gîndea şi la altceva. Se gîndea de pildă la Doina, pe care nu voia s-o mai vadă pînă ce nu va vîna ciuta.

Dar se gîndea și la Dimana, o fată oacheșă, cu ochii negri, ca o țigancă. Nu semăna cu Doina. Tăcea, te privea pe sub sprîncene... Și ce trup tare și mlădios mai avea ! „Nu se poate, mi-am dat cuvîntul", își zicea Stefan, amintindu-și de Doina. Dar gîndul îi fugea iarăși și trecea de la una la alta. În loc să-l îngrijoreze, asta îl făcea și mai vesel și se întreba : „Doina sau Dimana ? Oacheșa sau bălaia ?"

Ajunse la Mănăstiriște și se așeză să se odihnească lîngă niște stînci. Deodată simți nevoia să-și întoarcă privirea. Parcă i-o cerea cineva anume. Într-adevăr, în marginea unei poiene, zugrăvită parcă pe peretele negru al pădurii, stătea ciuta ! Stefan tresări, începu să tremure și inima-i bătu cu putere. Se stăpîni însă și întinse pușca. Ținti în stînga, spre inimă... Deodată parcă îi căzu pe ochi o pîclă albă, care pieri apoi, și în umbra și lumina asfințitului văzu iar ciuta. Lîngă ea ședea însă o femeie și o mulgea ! Ce să facă ? Dacă trăgea, ucidea femeia. Lăsă pușca jos — femeia pieri. Ridică iarăși pușca — femeia se ivi din nou. A treia oară, la fel. Speriat, uluit, se ridică : ciuta se mistuise. Atunci, fără să mai stea o clipă, fără să se mai uite înapoi, coborî repede în vale.

A doua zi nu mai plecă de la moară. „Am fost prea obosit, gîndi el, nu era nici o femeie. Trebuia să fi tras." Şi rîdea, gîndindu-se la Dimana ; se simţea atît de zdravăn, încît ar fi putut mişca un munte din loc. Ştiind că satul o să rîdă de el, nu mai putea de ciudă pe toţi şi de aceea, cu toate că le luase uium din sacii cu grîu, le mai luă o dată. Uneori moara se strica şi trebuia să robotească ore întregi ca să-i dea drumul din nou.

Alteori, cu gîndul la Doina, se căia. Renunţase să mai vîneze ciuta. Inima i se muia, simţea dorinţa să fie cît mai bun şi punea la loc, în saci, grîul luat pe nedrept. Treaba mergea cu spor, moara se repara repede şi o pornea din nou. Deasupra iazului curcubeul lucea iarăşi.

Într-o zi auzi din nou vocea lui Kalistrat, care-şi păştea caprele, şi ieşi afară.

— Stefane, strigă el, unde-ţi sînt ochii ? Ori nu mai vezi... Ciuta a trecut prin faţa morii... Da chiar prin faţa ei, ia uite-o !

Stefan urmări mîna întinsă a ciobanului şi zări ciuta, care în cîteva salturi pieri în pădure. Valea răsuna de hohotele de rîs ale lui Kalistrat.

Atunci îşi luă puşca şi o agăţă afară în cui, ca s-o aibă la îndemînă. Pe urmă se răzgîndi,

o luă iar înăuntru, apoi o scoase din nou. Se gîndea cînd la Doina, cînd la Dimana, azi fura din grîu, mîine îl punea la loc... Moara — și ea — cînd mergea, cînd sta pe loc, iar curcubeul din fața ei apărea și apoi se stingea din nou...

Veni lăsata-secului de postul sfîntului Petru. Se înseră, și, în întunericul ce cădea peste sat, săgețile cu foc în vîrf, pe care le aruncau copiii, păreau o pulbere de stele căzătoare. Răsări luna și pădurile începură să freamăte. Cîntecul lor grav și solemn răsuna ca o melodie din bătrîni, ce se cîntă la petreceri. Doina ieși în curte, se uită la lună, ascultă vuietul pădurii, pe urmă trecu în grădină și se opri la locul unde se întîlnea cu Stefan. Nu se auzeau pași. Nu venea nimeni. Atunci fata porni mai departe. În lumina lunii Boțurul era atît de alb, de parcă era acoperit cu valuri de pînză. Muntele respira liniștit, odihnindu-se. Numai jos pădurile erau negre, neagră era și valea în care se afla moara lui Stefan. O ferestruică luminează acolo, un ochi ce privește în noapte, ochiul lui Stefan. Privirea ei se împăienjenește de lacrimi și ochiul acela începe să clipească, s-o cheme la dînsul. Și ea o pornește fără să știe ce face, fără să se mai poată întoarce.

Ce-ar fi dacă ar ieşi în întîmpinarea lui Ştefan ? Acum e lăsata-secului, oamenii îşi cer iertăciune unul altuia, se îmbrăţişează, se sărută... Se îmbrăţişează, se sărută...

Şi fata merge înainte, dar nu merge, ci zboară. Coboară valea şi urcă la deal. Moara nu mai merge, dar la fereastră e lumină. „Ştefan umblă după ciută, gîndi ea, ia să-i fac eu una." Şi, pitindu-se în dosul tufelor, behăi şi ea ca ciuta.

Umbra unui om bine legat trece prin faţa morii. Ăsta e Ştefan. Se uită la ramurile ce mişcă şi vede ciuta. O vede bine de tot, mare şi neagră. Ia puşca şi o duce la ochi. Luna revarsă unde de argint deasupra pădurii. Şi uite, lîngă ciută se iveşte o femeie. Acum luna îi luminează bine faţa şi părul şi...

Ştefan tresare, dă înapoi, cătînd ceva să se rezeme. Scăldată în lumina lunii, femeia stă în faţa lui : e Doina.

— Doino ! strigă el. Doino, tu eşti ?

Ea rîde.

— Tu eşti ? mai strigă el o dată. De ce-ai venit ?

— Eh ! De ce am venit. Am venit... Se bucură că-l vede şi fără să-şi dea seama zice :

Am venit să fiu a ta. Uite așa, vreau să fiu a ta ! Mă vrei ?

Stefan nu spune nimic, o ia de mînă și o duce spre moară. Abia trec pragul și tresar amîndoi : se aude un zgomot, trosnește ceva, apa plescăie, terteleacul începe să bată. Moara a pornit singură.

STRAJA CEA MAI CREDINCIOASĂ

„Să se știe cînd au fost pioșii creștini cu împăratul agarenilor la vînătoare cîte chinuri și nevoi au avut de tras..."

Fragment de cronică veche

La mănăstirea cu hramul Sf. Treimi, numită de țărani și „Toaca", deoarece, ascunsă în pădure, nu-i ghiceai locul decît după ecoul toacei ce răsuna adesea, Dragota era cel dintîi printre monahi în credință, învățătură și slujba domnului. În el își pusese toată nădejdea și părintele Amfilohie, bătrînul stareț al mănăstirii. Neîncetat îi lăuda rîvna, scrisul fără greș și iscusința cu care se pricepea să înfrumusețeze cu aur și chinovar inițialele și toate celelalte ornamente cu care împodobea cărțile sfinte pe care le copia. Dîndu-și seama că nu mai avea multe zile de trăit, starețul se mîngîia cu gîndul că Dragota nu avea să fie doar destoinicul său urmaș, ci ascetul ale cărui virtuți creștine vor duce pînă departe faima mănăstirii Sf. Treime, acum atît de mică și de săracă.

În afară de Dragota și de stareț se mai aflau aici încă trei călugări, țărani fără carte, care

păşteau caprele mănăstirii, aveau grija stupilor, săpau la vie şi tăiau lemne, robotind la ceea ce aveau cu binecuvîntarea lui dumnezeu, căruia i se rugau tot atît de simplu şi fără făţărnicie. Pe Dragota nu-l iubeau. Nu-l iubeau pentru că numai din cauza lui erau dojeniţi de stareţ, care nu înceta să-l dea mereu de pildă. Cînd îl vedeau păşind atît de încruntat şi de tăcut se temeau la gîndul că ar putea da dovadă şi de alte virtuţi creştine, prin care să-i coboare şi mai mult în ochii părintelui Amfilohie.

Dragota însă nici nu se uita la cei trei monahi şi nu-i păsa de necazurile unor bieţi călugări fără carte. Se închidea în chilia lui, unde nu-l vedea nimeni, şi începea să se îndoape din mîncarea pe care-o ţinea foarte bine ascunsă, sub cheie. De multe ori, pe cînd mînca, îşi amintea de părintele Amfilohie, care îl dădea mereu drept pildă de cumpătare la mîncare şi băutură ! La acest gînd, un zîmbet răutăcios şi neobişnuit se ivea pe faţa lui veşnic încruntată şi i-o schimonosea şi mai mult. Asta însă nu-l neliniştea cîtuşi de puţin. Continua să mănînce, după care încuia totul bine în dulap. Pe urmă, sătul, dar tot necăjit, se întindea pe pat cu mîinile sub cap şi zăcea aşa, dus pe gînduri.

Nu-i părea rău că stareţul se înşela atît de amar asupra presupuselor lui virtuţi şi nici că fraţii îl bănuiau de făţărnicie. Era mulţumit că nimeni nu-i ştia taina. Pentru că Dragota avea la ce să se gîndească şi asta fără de răgaz : şi cînd asculta laudele stareţului, şi cînd copia sfintele cărţi, şi cînd în toiul rugăciunilor fierbinţi îşi lovea cu smerenie fruntea de lespezile reci de piatră, cu care era aşternută podeaua sfîntului lăcaş. Se gîndea mereu la întîmplarea care-l făcuse să caute adăpost aici, la mănăstire.

Astă-primăvară — să tot fie şase-şapte luni de atunci — Hagi Emin, unul dintre sultanii tătărăşti [1], care-şi avea conacul la Eserlii, în cîmpia Karnobatului, pornise la vînătoare. Ca de obicei, o mulţime de ţărani fuseseră aduşi cu sila ca să sperie vînatul. Printre ei se aflase şi Dragota, pe acea vreme grămătic şi psalt la părintele Lukan din Jeruna [2], deoarece atunci era rîndul satului lor.

[1] După pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) mulţi dintre tătarii din Crimeea s-au strămutat în Bulgaria împreună cu „sultanii" lor.

[2] Jeravna, localitate situată în apropiere de Kotel, în Balcanii din Bulgaria răsăriteană, la izvoarele rîului Kamcia. Aici s-a născut scriitorul Iordan Iovkov.

Încă de dimineață vînătoarea mersese bine și sultanul era vesel. Deodată, dintr-un pîlc de copaci, țîșni o turturică. Calul cel alb al sultanului tresări. De pe umăr șoimul său își luă zborul pe urmele păsării. Se auziră strigătele șoimarilor care-și lăsară caii în voie. Iată însă că un al doilea șoim, mai iute ca o săgeată, trecu pe deasupra capetelor vînătorilor, îl ajunse pe cel dintîi și, în loc să urmărească amîndoi turturica, se încăierară, bătîndu-se și învîrtindu-se în văzduh ca un ghem. Toate astea ținură doar cîteva clipe. Din ghemul de pene ce se risipeau în bătaia vîntului unul din cei doi șoimi se desprinse, căzînd ca o piatră la pămînt. Celălalt zbură într-o parte.

Vînătorii, care încetaseră să mai strige, dădură fuga într-acolo. Cel dintîi ajunse sultanul, care-și opri calul și privi. Șoimul care căzuse era al lui ; cu ciocul căscat, răsufla din greu. La una din aripi i se vedea sînge.

Sultanul se întoarse și se uită în urmă. Ochii îi scînteiau de mînie. Vînătorii, strînși roată în jurul lui, tremurau. Era lege — cînd sultanul își avînta șoimul, nimeni nu avea voie să-l sloboadă pe-al său. Ochii stăpînului îi cercetau pe rînd, aruncînd scîntei. Toți își aveau șoimul la mînă. Dar fiecare se temea ca sultanul să nu-și descarce mînia asupra lui, căutînd a se

trage cît mai departe. Se ivi în sfîrşit şi acela care nu-şi mai avea şoimul. Era Kosan.

— Al tău e şoimul ? întrebă sultanul.

Kosan nu îndrăzni să crîcnească, dădu din cap şi-şi lăsă ochii în pămînt. Ca o pasăre de pradă ţîşni calul cel alb, sultanul fu într-o clipă lîngă Kosan, ridică biciul şi-l lovi fără cruţare, în cap, peste obraz, unde apucă. Îl lăsă numai atunci cînd obosi. Toţi şoimarii se dăduseră la o parte. Pe locul său era doar Kosan, care abia se mai ţinea pe calul ce se speriase. Pe faţă şi pe păr, de sub căciulă, îi curgea sînge.

Sultanul ceru să i se dea şoimul, îl luă în mînă, îşi clătină capul cu milă şi mai aruncă o privire mînioasă spre Kosan. Pe urmă îşi puse pasărea la cotul stîng şi-şi îndemnă calul. Şoimarii îl urmară în tăcere. Se auzea doar tropotul cailor. Din cînd în cînd, sultanul îşi întorcea capul şi se uita la şoim ; cu penele răvăşite, pasărea părea lipsită de viaţă. Vînătorii nu îndrăzneau să spargă tăcerea.

Iată însă că şoimul îşi veni în fire, îşi îndreptă penele şi după aceea se ridică vioi, de parcă n-ar fi avut nimic. Sultanul surîse şi toţi cei din urma lui răsuflară uşuraţi.

Atunci Kara-Imam, un tătar cu faţa uscată şi gălbejită, care-l însoţea pe sultan numai ca

să-l înveselească cu glumele şi giumbuşlucurile lui, îşi luă inima în dinţi, se apropie de stăpînul său şi-i zise :

— Grea mînă ai, efendi ! Merita cîinele ăsta o bătaie zdravănă. Numai că... e altceva la mijloc...

— Şi anume ?

— Pe Kosan ăsta nu trebuia să-l luăm cu noi. Vreau să spun că e un şoimar bun, dar gîndurile lui sînt într-altă parte. Dragostea, efendi ! I-a luat minţile o ghiaură. Şi ce fată, efendi, ce fată ! Pentru ea aş fi mîncat şi eu bătaia asta.

— E chiar atît de frumoasă ?

— Efendi !...

— Şi a cui e frumuseţea asta, Kara-Imam ?

— E fata lui Dimcio-chehaia din Jeruna.

— Dimcio-chehaia ? Ciorbagiul ăla bogat care are oi multe ?

— Chiar el, efendi. În fiecare an aduce la iernat pe cîmpiile noastre cîte trei mii de oi.

Sultanul se mai uită o dată la şoim, rămase mulţumit şi, aşa cum era, cu zîmbetul pe buze, pironi ochii în coama calului şi nu zise nimic. Parcă uitase cu totul ceea ce-i spusese Kara-Imam.

Deodată ridică însă mîna şi dădu semn de oprire. Pe urmă mai făcu cîţiva paşi singur şi

se întoarse cu fața spre ceilalți călăreți. Calul lui frumos își încordă grumazul ca o lebădă, frămîntă zăbala între dinți și bătu cu copita în pămînt. După ce aruncă asupra tuturor o privire severă, făcîndu-se că nu-l vede pe Kosan, a cărui față era încă plină de sînge închegat, sultanul dădu poruncile cu glasul său grav : țăranii care-l ajutaseră la vînătoare și șoimarii străini să plece ; șoimarii și slugile lui să se întoarcă la conac. El însuși, însoțit de Kara-Imam și de seizii lui, o porni spre munți. Dragota simți un junghi în inimă : drumul pe care-l apucase sultanul ducea drept la Jeruna !

Cele întîmplate pînă aici Dragota le văzuse cu ochii lui. La cele ce se petrecuseră pe urmă nu mai fusese martor, dar se vorbise mult, așa încît acum le cunoștea tot atît de bine ca și cum ar fi fost de față.

În aceeași seară, tîrziu, sultanul și seizii lui opriseră în fața curții lui Dimcio-chehaia. La ferestre era încă lumină, semn că stăpînii nu se culcaseră. Ieșiră în grabă slugi, se aprinseră fanare și dîre lungi de lumină sparseră întunericul. Porțile cele mari se deschiseră larg, ca la nuntă, sau ca atunci cînd vine împăratul. Marga, stăpîna casei, o femeie înaltă și zdravănă, ieși să întîmpine oaspeții, poftindu-i înăuntru. Apoi îi lăsă o clipă singuri, se stre-

cură afară și apăru iarăși, de astă dată gătită cum se cuvine.

Cum datoria ei de gazdă îi cerea să vorbească, pentru ca oaspeții să se simtă bine, Marga începu să sporovăiască, strecurînd cu dibăcie lingușiri și cuvinte cît mai alese, fie că spunea ceva despre vreme, despre recoltă, despre bolile oamenilor sau ale dobitoacelor, sau despre cine știe ce lucruri mărunte. Presimțea că o pîndește ceva rău și, în timp ce vorbea, era numai ochi și urechi, voind să vadă de unde venea primejdia și cum ar fi putut să-i facă față mai bine. Din cînd în cînd mai zicea o vorbă și Dimcio-chehaia, neîncrezător, speriat, privind după fiecare cuvînt la nevastă-sa. Sultanul, abia zîmbind, tăcea. Tot ce a spus a fost că nu trebuiau să-și dea atîta osteneală, că nu voia nimic altceva decît o cafea.

Marga ieși repede. Tăcerea de care se temea cel mai mult Dimcio-chehaia se lăsă, amenințătoare. Stătea în picioare cu mîinile încrucișate și nu știa nici el ce să facă — să spună ceva sau să tacă. Sultanul lovea ușor cu degetul mînerul de argint al săbiei și zîmbea. Kara-Imam privea viclean spre ușă, dar tăcea și el.

Aduseră cafeaua. Dar cînd Marga, ducîndu-şi mîna stîngă la inimă, întinse cu dreapta tava, sultanul făcu un gest şi o opri.

— Nu ! zise el. Aşa nu se poate ! În casa asta este o fată şi se cade ca ea să ne servească. Cheam-o. Vreau să-mi dea ea cafeaua.

Dimcio-chehaia simţi că-i tremură picioarele, îşi încruntă sprîncenele şi-şi lăsă capul şi mai mult în pămînt. Cu rîsul ei zgomotos, Marga acoperi ultimele cuvinte ale sultanului.

— Iertaţi-ne, efendi, nu vă supăraţi, răspunse ea, mă gîndisem la asta, dar, femeie cum sînt, am uitat. Uite acum... chiar acum o s-o chem pe Ranka...

Dar cum trecu pragul şi ieşi din odaie, prefăcuta veselie îi pieri de pe faţă şi în locul ei apărură îngrijorarea şi mînia. Nu avea ce face. Repede, cu mîini tremurînde, cu mii de sfaturi şi poveţe, date pe nerăsuflate, o gătiră pe Ranka. O îmbrăcară înadins mai potrivit, cu haine nu prea noi, cu basmaua legată cît mai jos. Şi, lăsînd-o să treacă înaintea ei, Marga o aduse în faţa oaspeţilor.

Sultanul îşi ridică privirea. Kara-Imam rînji şi ochii îi scăpărară. Nici hainele şi nici basmaua nu puteau s-o schimbe pe Ranka. În faţa lor se afla o fată înaltă şi subţire, care semăna leit cu maică-sa : acelaşi oval al feţei,

aceiaşi ochi negri. Atît doar că era fragedă, sfioasă, cu acele linii încîntătoare şi cu prospeţimea pe care o dă doar tinereţea. Întinse cafeaua sultanului şi, turburată cum era, o vărsă puţin.

— Nu-i nimic, asta înseamnă noroc! rîse Kara-Imam.

Îşi pironise şi el ochii la ea, căutînd s-o tulbure atunci cînd îi întinse şi lui cafeaua. De astă dată însă fata se uită altfel la el şi în privirea ei Kara-Imam văzu acele sclipiri de fulger, care trădau sămînţa Margăi.

După ce servi tuturor cafeaua, Ranka se dete la o parte şi rămase, ca şi taică-său, în picioare, cu mîinile încrucişate la piept. Marga continua să sporovăiască vrute şi nevrute, căutînd să-l cîştige pe sultan. Nu-şi mai lua ochii de la el, urmărindu-i fiecare expresie a feţei, pîndindu-i orice privire. Se speriaseră degeaba, după cît se părea — nu se simţea nimic rău. Numai de n-ar fi fost Kara-Imam ăsta. Devenise dintr-o dată vorbăreţ şi se adresa numai Rankăi, aruncînd cuvinte cu două înţelesuri, făcînd-o să rîdă sau să roşească. Sultanul, cu sabia lui cercheză între genunchi, îşi sprijinise mîna în barba gălbuie, tăiată drept, şi tăcea mereu. Se uita la Ranka, zîmbea, şi lumina sfeşnicelor din odaie lucea în ochii lui. Deo-

dată, cînd nimeni nu se aştepta, se ridică de pe scaun şi spuse că era timpul să plece.

Oaspeţii fură petrecuţi tot aşa cum fuseseră întîmpinaţi. După ce tropotul cailor se stinse, Marga slobozi un blestem în urma lor, îşi ridică ochii la cer şi gîndi că totul s-ar putea isprăvi aici. Dar peste două săptămîni seizii sultanului o răpiră pe Ranka de la horă şi o duseră la conacul acestuia. În prima clipă, mic şi mare fugiseră care-ncotro. Pe urmă începuse o zarvă ca într-un stup. Acasă Marga leşinase, iar Dimcio-chehaia îşi pierduse graiul şi minţile şi aştepta ca nevastă-sa să-şi vie în fire şi să-i spună ce era de făcut.

N-au făcut însă nimic — vorba zicalei: dumnezeu e sus, iar ţarul departe. Se auzi că, după toate astea, Kosan luase calea codrului şi, cu haiducii lui, dădea tîrcoale conacului. Iar Dragota, grămăticul părintelui Lukan, se călugărise şi era acum la mănăstirea căreia i se mai zicea şi „Toaca". Dacă de Kosan se ştia că o ceruse pe Ranka, deşi Marga nici nu voise să audă măcar, nimănui nu-i trecea prin minte că plecarea la mănăstire a lui Dragota ar fi avut cea mai mică legătură cu fata lui Dimcio-chehaia.

Asta o ştia doar Dragota. Şi acum, cînd se încuia în chilia lui, se gîndea la toate acestea.

Dragota era alt om. Spre deosebire de Kosan, lui îi plăceau planurile viclene și drumurile ocolite. Dacă ar fi cerut-o pe Ranka, așa cum făcuse Kosan, desigur că nu i-ar fi dat-o. Dar părintele Lukan era bătrîn, azi-mîine putea să moară, și cine să-i ia locul dacă nu el, Dragota? Atunci s-ar fi găsit niscai oameni care s-o convingă pe Marga că pentru fata ei cel mai bun lucru era să ajungă preoteasă, lîngă Dragota. Și asta s-ar fi putut întîmpla, dacă n-ar fi fost Hagi Emin, păgînul ăsta, antihristul!

Și totuși Dragota nu socotea că totul era pierdut. Nimeni nu știa ce avea să aducă ceasul de mîine. S-ar fi putut ca sultanul să se satură repede de Ranka, s-o trimită frumușel acasă și atunci, acoperită de rușine, respinsă de alții, i-ar fi căzut lui în brațe. Ba se putea întîmpla și altceva. Dragota aștepta. În liniștea și singurătatea mănăstirii cugeta și croia planuri, ca un păianjen care își țese nesupărat de nimeni plasa ce-i va aduce totul. Și cum mai toate gîndurile i se îndreptau numai spre Ranka nici nu-și dădea seama cum mintea lui obosită da aripi visului. Fata Margăi îi apărea în față și venea uneori atît de aproape, încît îi vedea ochii negri și-i simțea căldura trupului ei alb și tînăr. Chinuit de dorințe, ars de patimi, se frămînta în

așternut, gemea și în ochii lui învăpăiați ca ai unui nebun apăreau vedenii pline de ispită și păcat.

•

Veni toamna, aducînd zile grele nu numai pentru mănăstire, ci pentru tot colțul ăsta de țară. Se zvonea că vin cîrjaliii [1] și numele lui Inge și Kara Koliu erau pe buzele tuturor. Seara, dincolo de culmea cu stînci colțuroase, care părea acum mai neagră și mai înfricoșătoare, zarea era roșie de focul ce pîrjolea satele. Ziua soarele lumina norii de praf de pe toate drumurile pe care, ca niște furnici mari și negre, se tîrau oamenii : țăranii din Belicevo și Butovo, din Kărtojeben și toate satele și cătunele fugeau cu vitele, cu căruțele, cu tot ce puteau să ia cu dînșii și se strîngeau la Jeruna. Satul ăsta, fiind cel mai mare, fusese întărit cu șa-

[1] Cete de tîlhari turci organizați după sistemul militar, care au pustiit Bulgaria mai bine de douăzeci de ani, în special în timpul domniei sultanului Selim al III-lea (1789—1807). Erau alcătuite mai ales din dezertori sau ostași demobilizați din armata turcească după războiul ruso-turc, încheiat prin pacea de la Iași (1792).

rampol [1] și meterezele lui ascundeau oameni înarmați.

La mănăstirea „Toaca" frații călugări aduseseră din pădure caprele și vacile și acum se strînseseră îngrijorați și tulburați în jurul părintelui Amfilohie. În ceasurile astea, cînd deznădejdea pătrunsese în toate sufletele, bătrînul își păstrase toată liniștea și limpezimea minții. Vorbea călugărilor cu aceeași bunătate și blîndețe, încurajîndu-i și îndemnîndu-i să nu fugă, deoarece dumnezeu avea să aibă grijă de ei, să-i apere. Dar tocmai atunci trecu un țăran aducînd vestea că fioroșii cîrjalii o porniseră drept spre mănăstire. De altfel nici nu putu să spună tot ce voia, pentru că deodată se auziră urlete, strigăte și larmă mare. Parcă se stîrnise o furtună pe culmi. Frații o luară la fugă, cu Dragota în frunte, lăsîndu-l pe părintele Amfilohie singur în toată mănăstirea.

Peste cîteva zile, cînd primejdia trecu, călugării se întoarseră și o privelițte îngrozitoare le frînse inimile : din sfîntul locaș nu mai rămăsese decît zidurile goale, totul fusese distrus și jefuit. Batjocura cea mai cumplită fusese săvîrșită asupra bisericii însăși, stranele erau

[1] Întăritură alcătuită din pari de lemn, ascuțiți la capăt.

transformate în iesle, pe plăcile de piatră ale pardoselii, murdare de bălegar, se vedeau urmele potcoavelor de cai. Iconostasul fusese doborît, icoanele zgîriate cu cuţitele, ochii tuturor sfinţilor erau scoşi, iar afară în prag zăcea, ciopîrţit de iatagane, părintele Amfilohie. Şi niciodată tăcerea pădurii nu fusese atît de adîncă. O groază de gheaţă domnea în curtea mănăstirii şi se ridica spre cer, ca un strigăt deznădăjduit.

Fraţii — mai mult umbre decît oameni — se apucară întîi de toate să-l îngroape pe stareţ. Trist şi rar răsună toaca. În zvonul bătăilor ei, ce picurau ca nişte lacrimi în liniştea pădurii, călugării cîntară slujba înmormîntării. Duseră trupul bătrînului pe braţe şi, cu ochii plînşi, mai priviră o dată faţa neînsufleţită, albă ca de marmură, de pe care nu pierise bunătatea şi blîndeţea. Părintele Amfilohie parcă ierta acum şi laşitatea lor, şi cruzimea cîrjaliilor. Ducîndu-l spre groapă, călugării aveau conştiinţa că înmormîntau un sfînt. Pînă seara, după ce terminară înmormîntarea, toaca răsună mereu şi în faţa icoanelor cu ochii scoşi, monahii se rugară pînă tîrziu.

A doua zi totul era ca mai înainte şi fraţii îşi simţiră inimile ca de piatră. Se strînseră la sfat şi, cum de trei zile nu mîncaseră decît

rădăcini şi fiecare avea inima plină de durere, ura împotriva lui Dragota izbucni cu toată puterea, de parcă el ar fi fost vinovat de toate cele întîmplate. Nu mai era glasul cel blînd al părintelui Amfilohie care să-i împace. Îi aruncară vorbe grele, pe urmă se certară şi între dînşii, gata să se-ncaiere. Dar, oricît de mult l-ar fi urît pe Dragota, trebuiră să-l asculte, deoarece vorba lui era cea mai înţeleaptă. Din caprele şi vacile mănăstirii nu rămăsese nici urmă şi nu găseai nicăieri nici măcar o coajă de pîine. Trebuiau să pornească în lume şi să adune milostenii. Şi pentru că fiecare dintre ei voia să meargă tot în altă parte, dar nu împreună cu Dragota, se despărţiră şi plecară pe drumuri diferite.

Aşa putu Dragota să-şi aleagă calea dorită. Plecă cel dintîi şi o luă drept spre Jeruna, dar îndată ce intră în pădure se opri şi aşteptă. Voia să ajungă în sat o dată cu căderea serii şi de aceea rămase aici cîteva ceasuri. Cele petrecute în ultimele zile, năpasta ce căzuse pe mănăstire, cîrjaliii, fraţii, totul se topi şi pieri din mintea lui, de parcă n-ar fi fost. Ca de obicei, sprîncenele lui îmbinate îi despărţeau, ca o linie neagră, fruntea de faţa veşnic posomorîtă. Şi totuşi, în sinea lui, Dragota se bucura. Era vesel ca un ucigaş fugit din temniţă. Lumea

îi părea frumoasă și într-însa nu mai erau nici primejdii, nici dureri și nici griji. Era doar Ranka.

De sus, de pe culmea pe care ședea, se vedea, departe spre răsărit, Dumbrava, ca niște talazuri de-un verde-închis. Ici, colo, în pădurea asta deasă și neagră lucea o panglică lată, albă ca argintul. Era Smesite — numele dat de localnici rîului Kamcia, acum lat și cu apă multă, deoarece adunase la un loc toate pîraiele. Dincolo de dunga asta albă Dumbrava se pierdea într-o ceață albăstrie. Acolo erau cîmpia Karnobatului și conacele lui Hagi Emin.

Într-acolo privea și el. Și cînd soarele asfinți, Dumbrava se întunecă, și jos, deasupra ei, se ivi pe cer prima stea, ca un ochi care-l privea cu mii de raze. Dragota se ridică. Ranka era acolo, Ranka îl aștepta. Inima bătea să-i spargă pieptul. Planul pe care-l ticluise la mănăstire i se păru cel mai bun. Totul pînă la cel mai mic amănunt fusese socotit și se putea înfăptui. Cuprins de o neclintită hotărîre, nu mai stătu nici o clipă, își luă toiagul și o porni spre sat.

Ajunse acolo așa cum voia, pe întuneric. De cînd se călugărise socotea că nu mai avea pe nimeni și de aceea nu se abătu pe la casa pă-

rintească, ci porni drept spre aceea unde putea trage un om ca dînsul, spre casa lui Dimcio-chehaia. Pentru prima oară venea în satul lui cu rasa de călugăr, cu părul lung pînă la umeri, cu barbă deasă și aspră acoperindu-i aproape toată fața. Marga îl recunoscu îndată, dar continuă să-l privească mirată și Dragota observă bine sclipirea ușor dispreţuitoare care-i juca în ochi. Asta îl supără și de aceea, în loc să înceapă cu mișcătoarea povestire a celor petrecute la mănăstire și cu moartea părintelui Amfilohie, așa cum plănuise în pădure, lăsă totul la o parte și întrebă de Ranka. Marga tresări, de parcă și-ar fi amintit ceva de mult uitat, tăcu și chibzui puțin. Pe urmă izbucni :

— Trăsni-l-ar dumnezeu ! Lua-l-ar ciuma să-l ia de păgîn ! Mi-a cernit fata, mi-a cernit-o...

— O vedeți ?

— Cum să o vedem, Dragota ? Nici el nu-i dă voie să vină la noi, nici pe noi nu ne lasă să mergem la dînsa. Uite-l, pe ăsta, zise ea arătînd cu capul la feciorul cel mai mic, de vreo zece ani, numai pe el îl lasă s-o vadă. Cînd îl trimitem, avem veşti de la ea. Ce să-ți spun, e sănătoasă, se poartă bine cu ea. Lua-l-ar naiba cu binele lui...

— E de altă lege, asta-i cel mai rău, vorbi Dragota. Părintele Amfilohie deseori zicea : e o oaie rătăcită şi ciobanul trebuie s-o aducă iarăşi la turma sa. Şi bătrînul era un om sfînt, dumnezeu să-l ierte...

Şi pentru prima oară Dragota îşi ridică ochii şi, privind spre cer, se închină de trei ori. Marga nu pricepu nimic.

— S-a dus bietul bătrîn, s-a dus de pe lumea asta ! zise Dragota şi iar oftă.

Pe urmă povesti de năpasta ce căzuse pe mănăstire, de tragicul sfîrşit al părintelui Amfilohie, de biserica batjocorită, de icoanele cu ochii scoşi. Îşi ridică iarăşi privirea şi se uită în jurul său : nimic nu se schimbase, nici în casa şi nici în curtea lui Dimcio-chehaia. Şarampolul şi meterezele scăpaseră satul. Asta îl înfurie iarăşi pe Dragota şi, în loc să răspundă la întrebările Margăi, dornică să afle cît mai multe, zise cu glas poruncitor :

— Ranka trebuie să fie salvată, asta este ! Aşa ne-a lăsat cu limbă de moarte părintele Amfilohie. Iar părintele Amfilohie a fost un sfînt, care şade acum de-a dreapta tatălui — Dragota se închină iarăşi de trei ori — şi porunca lui e porunca domnului !

Ochii Margăi se făceau din ce în ce mai mari, glasul i se muia cu totul şi întrebările

încetară. De sub sprîncenele sale îmbinate, Dragota o urmărea atent.

— Părintele Amfilohie vorbea deseori despre Ranka, zise el. Şi credea că o să scape. Cine ştie, poate o fi văzut ceva în vis, poate i s-o fi poruncit ceva de sus. Şi cum am spus, ne-a lăsat cu limbă de moarte...

— Ce anume, Dragota ?

— Să avem grijă de ea, s-o scăpăm.

— S-o scăpăm, Dragota, asta vreau şi eu. Oh, de-am putea numai ! Spune-mi, învaţă-mă, ce să...

— Să vrem s-o facem şi dumnezeu ne va ajuta, zise tainic Dragota, după care se închină şi tăcu.

Mai mult nu vorbiră. Dar după felul cum îl ospătară, după odaia în care-l poftiră să doarmă, Dragota îşi dădu seama de atenţia deosebită pe care i-o acorda acum Marga. Era mulţumit. Se întoarse spre iconostas şi începu să se închine. Tocmai în clipa aceea Marga crăpă uşa să vadă dacă nu cumva îi lipseşte ceva. Cînd îl văzu însă că se roagă, o închise uşor şi se depărtă în vîrful picioarelor.

Dis-de-dimineaţă, Dragota o chemă pe Marga. Părea cufundat în gînduri şi foarte hotărît să facă ceva.

— Spui, începu el, că păgînul ăla nu-l lasă decît pe băiat s-o vadă ?

Marga dădu din cap afirmativ.

— Îl trimiți chiar acum acolo. Ia hîrtia asta, pe care am scris ceva, și ascunde-o între hainele copilului, dar așa fel încît să nu poată fi găsită decît dacă-l dezbracă pînă la piele. Băiatul nu trebuie să știe nimic. Spune-i doar să-i zică așa Rankăi : „A spus mama să mă scalzi". O să-l dezbrace și o să dea de scrisoare. Asta e tot. Restul e treaba mea.

Marga, de obicei atît de îndărătnică, se supuse îndată ; luă scrisoarea îndoită de mai multe ori și făcu totul după spusele lui Dragota. Băiatul, cu haine curate pe el, era gata de drum. Îl urcară pe cal și îl trimiseră chiar atunci însoțit de un argat spre conacele lui Hagi Emin. Abia după aceea Dragota își luă ziua bună, se închină și plecă după ei, dar pe alt drum.

●

Ascunzișurile lui Kosan erau văile adînci și poienile înalte de pe culmea muntelui, unde toți ciobanii îl știau și-l ajutau. Dar uneori, fie că se săturа de pustietatea munților, fie că ura față de Hagi Emin îl atrăgea spre conacul

său de la Eserlii, cobora de pe culmi și apărea în satele de la cîmpie.

Kosan era îndrăzneț și se juca ușor cu norocul, care de multe ori îi salvase viața. Dar o dată, tocmai cînd se credea la adăpost, se pomeni hăituit de potere. Pădurea era aproape, putea să intre ușor într-însa, numai că locul era oblu, lesne de înconjurat și de cercetat. Atunci, cu aceeași iuțeală cu care era obișnuit să ia hotărîri în clipele de primejdie, intră în desiș, dar nu merse înainte, ci se întoarse chiar spre potera care-l urmărea. Într-o vreme auzi nu numai strigătele turcilor și tropotul cailor lor, ci desluși limpede tot ceea ce vorbeau. Potera trecu de dînsul și strigătele răsunară undeva departe pe presupusele lui urme. Scăpase și de data asta.

Se lăsase seara și Kosan se afundă în desiș pe poteci doar de el știute. Era întuneric, primele vînturi reci începuseră, pădurea fremăta scuturîndu-și frunzele îngălbenite. Deodată, în beznă, printre crăcile negre ale copacilor lucirăă flăcările unui foc. Kosan își dădu seama că se afla undeva lîngă „Toaca". Știa însă prea bine că mănăstirea era părăsită. Deunăzi, cînd trecuse pe aici, niște bursuci și pisici sălbatice fugiseră din calea lui. Acum însă, acolo jos, unde se aflau chiliile călugă-

rilor, se vedea lumină la o fereastră. Se întorsese oare vreunul din monahi, sau era vreun drumeț întîrziat care-și căutase adăpost aci? Kosan pîndi în întuneric, se strecură ușor printre ramuri și tufișuri, se tîrî pe lîngă zid și ajunse la ferestruica luminată. Se ridică ușor și privi înăuntru: în fața unui foc mare se afla un bărbat cu plete lungi și cu ochi scînteietori, pe care-l recunoscu. Era Dragota. Dar asta cine mai era? Cine era oare femeia, turcoaica asta cu ilic scurt, cusut cu fir de argint, cu șalvari de atlaz, cu două cozi groase lăsate în față, peste umeri, cu șirul de rubiele pe mijlocul frunții? Salba de galbeni sclipea în lumina flăcărilor, fața îi era albă ca laptele, ochii negri, sprîncenele subțiri. Se uita la Dragota fără teamă și tot așa îi vorbea acestui bărbat care, cu pletele lungi și fruntea încruntată, părea un duh rău ieșit din pădure.

Kosan era tare de înger și totuși i se păru că visează. Se trase deoparte, își frecă fruntea cu mîna și se mai uită o dată. Femeia nu era alta decît Ranka. Nu-și putea închipui cum ajunsese aici, nu pricepea nimic. Cînd se uită însă mai bine la Dragota, atunci își dădu seama ce însemnau văpăile ale din ochii lui. Nu strigă, nu făcu nici un zgomot, ci se opinti cu puterea sa de urs în ușă și o dete de perete.

Intră și flăcările focului îi luminară umerii largi și capul ca de leu. La brîu îi luceau pistoalele. Ranka dădu un țipăt. Dragota, uluit, făcu doi pași înainte.

— Ce vrei ? îndrugă el. Nu se poate... aici nu se poate, sînt oameni aici.

— Dar eu ce-oi fi ? Urs ? întrebă Kosan.

— Ah, Kosan... Kosan ! strigă Ranka. Doamne, cum m-ai speriat !...

— Eu sînt, Ranko. Ce s-a întîmplat ? Ce cauți aici ?

Și fără să se sinchisească de călugăr, Kosan se apropie de Ranka, zîmbind, ascultînd ce-i spunea. Flăcările focului le înroșeau obrajii. În cîteva cuvinte, retrăind cu înfiorare totul, Ranka îi povesti cum izbutise să fugă. O scăpase Dragota. Acum ar fi trebuit să fie acasă, însă Dragota trecuse pe la mănăstire deoarece zicea că pe aici drumul le-ar fi mai scurt.

— Mai scurt, pe aici ? se miră Kosan. Nu e adevărat. Minte !

Și fără să se mai uite la Dragota se așeză lîngă Ranka.

— Eh, Ranko, cine ar fi crezut c-o să ne mai întîlnim ? Și tocmai acum, în seara asta, cînd mă urmărește potera... Dar nu-i nimic.

— Te urmăreşte potera ?! strigă Dragota şi veni spre Kosan. Fugi, omule, fugi de-aici, du-te, du-te că o să ne pierzi pe toţi !

— Ia stai locului, părinţele, zise Kosan, dîndu-l la o parte cu mîna. Nu striga, că dacă vine potera n-o să ne fie moale, nici mie, nici ţie.

— O să ne pierzi pe toţi, striga mereu Dragota, du-te, pleacă mai repede...

Kosan se mai uită la el cu mînie, tăcu o clipă şi pe urmă îi zise tăios :

— Ia, ascultă ! Nu ştiu de eşti popă sau diavol şi nici nu vreau să ştiu ! Piei din ochii mei ! Du-te şi spune-i lui Dimcio-chehaia că Kosan o să-i aducă fata. Spune-i şi Margăi. Dacă vrei mergi de-i spune şi lui Hagi Emin, să vină să şi-o ia. Haide, pleacă odată !

Şi zicînd acestea, îşi lăsă mîna grea pe gîtul lui Dragota şi-l împinse spre uşă. Ranka dădu un ţipăt, Kosan îi văzu din nou ochii şi cozile grele ce se legănau în faţa lui. Îl lăsă pe Dragota şi se întoarse.

— Slujeşti pe domnul, nu ? strigă el. Te cunosc eu ! Ştiu prea bine ce voiai să faci, numai că asta n-o să se întîmple. Nu ! Kosan e aici...

La aceste vorbe Ranka tresări. Abia acum înţelese totul şi îşi dădu seama de primejdia

care o amenința. Singură aici, în pădure, între oamenii ăștia fioroși! Și totuși mai mult se temea de Dragota decît de Kosan. Se așeză lîngă foc și Kosan veni aproape de ea. Haiducul nici nu se mai uită la Dragota. Pentru el nici nu exista. Și era tot mai vesel, îi vorbea mereu Rankăi, venind tot mai aproape de ea și citindu-i în ochi. Dragota stătea deoparte, privindu-i pe sub sprîncenele lui groase. Alături de el, pe perete, i se vedea umbra, mare și neagră.

Cîtă vreme se scurse așa n-a știut nimeni. Kosan simți c-a venit cineva la spatele lui și se întoarse. Era Dragota. Dacă ar fi fost altul, s-ar fi speriat, văzîndu-i privirea. Kosan însă rîse, ca și mai înainte, și-l dădu la o parte cu mîna. Cu un urlet de fiară, Dragota se aruncă asupră-i, înfigîndu-i mîinile în gît. Dar haiducul era zdravăn. Se răsuci în loc și-l apucă strîns pe Dragota. Începu o luptă furioasă și oarbă, pe viață și pe moarte. Încleștați unul de celălalt, cei doi bărbați căzură și se ridicau, răsturnînd totul în jurul lor, urlînd și suflînd din greu.

Ranka fugi afară. Trecu prin curte, dar cînd dădu de bezna pădurii se sperie, se întoarse și începu să plîngă, frîngîndu-și mîinile. Se uită în odaie: fața călugărului era plină de

sînge, dar în mîna lui lucea tăişul unui cuţit. Focul fusese risipit pretutindeni şi duşumeaua ardea.

Înnebunită de spaimă, Ranka se gîndi cum să fugă. La lumina flăcărilor ce străbăteau în curte zări toaca de fier care atîrna în cerdac. Se repezi într-acolo, luă ciocanul de fier şi începu să bată într-însa. Zvonuri de alarmă însoţite de fum şi scîntei spintecară tăcerea pădurii. Mănăstirea era în flăcări. Ranka simţea cum îi slăbeşte mîna, dar bătea, bătea cu deznădejde.

Pe lespezile de piatră se auzi zgomot de copite şi femeia se întoarse. În lumina ca de zi a limbilor de foc se ivi Hagi Emin pe calul său alb. Descălecă şi mai întîi de toate îşi scoase haina de pe el, ca s-o acopere pe Ranka. Nimeni nu trebuia să vadă faţa soţiei lui.

Curtea se umplu de oameni călări. Era aci toată potera care-l urmărise pe Kosan. Uluiţi de foc şi mai ales de vederea Rankăi, pe care chiar aşa acoperită o recunoscuseră îndată, se strîngeau unul lîngă altul, iar văpăile jucau în ochii lor, le inundau feţele şi caii speriaţi. Pretutindeni vedeai suliţele lor lungi şi iataganele ce luceau. Şi toţi erau cu ochii la sultan, aşteptînd să vadă care îi era porunca. Dar sultanul stătea lîngă Ranka, acoperită acum de

haina lui galbenă de atlaz, plecîndu-şi urechea ca să audă ce-i şoptea. Pe urmă se ridică şi dădu o poruncă. Doi oameni descălecară, trecură prin lumina flăcărilor, se pierdură în fum şi pătrunseră în chilia unde erau Dragota şi Kosan. Cei doi bărbaţi, care muriseră, erau plini de sînge, pe jumătate arşi, dar încă încleştaţi unul de altul.

Îi despărţiră şi îi întinseră pe lespezile de piatră din curte. Cu paşi solemni şi grei, sultanul se apropie de dînşii. Se opri întîi la Dragota, dar faţa i se crispă de scîrbă, îl lovi cu piciorul şi trecu mai departe. Rămase apoi în faţa cadavrului lui Kosan. Flăcările din jur îl scăldau în lumină. Fără haina sa de atlaz, Hagi Emin părea şi mai subţire. Turbanul verde îi era împodobit în faţă cu o pană de păun. Mîngîindu-şi cu mîna barba roşcată, după obicei, se aplecă şi se uită la Kosan. Haiducul era tot atît de falnic cum fusese şi cît trăise. Sultanul îl privi îndelung, dus pe gînduri.

●

Trecură mai bine de douăzeci de ani. Pe locul unde fusese „Toaca" erau acum numai buruieni şi urzici. Nimănui nu-i mai trecu prin

gînd s-o smulgă pe Ranka din mîinile lui Hagi Emin. N-o lăsa nicăieri şi nimeni n-avea voie s-o vadă. Se stinse taică-său, dar sultanul nu se înduioşă şi nu se înduplecă s-o lase. Mai trecură cîţiva ani, muri şi Marga. Căzu ca un stejar bătrîn şi nu se mai ridică. Zvonul ajunse şi la Hagi Emin. De astă dată i se muie inima şi o lăsă pe Ranka s-o vadă pe maică-sa pentru ultima oară. Dar nici acum n-o lăsă singură. Trimise alături de ea pe cei doi feciori, pe care-i avea de la dînsa, doi flăcăi înalţi ca nişte brazi. Unul mergea de o parte, celălalt de alta. Erau straja ei cea mai credincioasă.

BOJURA

„Această cișmea a lui Hagi Vălko, fiul lui Penov, s-a făcut în anul 1783."
Inscripție pe o cișmea

Kaluda, țiganca, vindea lucruri mărunte: lut alb și roșcat, humă, coarne uscate, fuse, dar mai mult așa, ca să poată acoperi cu ele cerșetoria. Toate astea se vindeau greu, femeile se tocmeau, plăteau puțin, altele nu cumpărau de loc și bătrîna țigancă își dăduse seama că negustoria mergea mai bine, dacă o lua cu dînsa și pe fie-sa, Bojura.

Cînd era mică și afară era frig, Bojura tremura din tot trupușorul ei slab, așa cum o învățase maică-sa, și femeilor li se muia inima. De fapt sub mila lor se ascundea mirarea că fetița asta frumoasă putea să fie copilul unei țigănci. Acuma însă Bojura era fată în toată legea. Ochii mari și negri ai țigăncușei, care odinioară scîncise de frig, priveau acum cutezători, șăgalnici, trupul i se înălțase, rotunjindu-se ușor, era subțire, mlădios, înflorind ca un trandafir sălbatic. Numai de dragul ei, pentru rîsul proaspăt și frumusețea ei, care-i

fermeca pe toţi ca o vrajă, femeile, altădată atît de zgîrcite, cumpărau marfa ieftină a Kaludei, plătind-o cu bani buni. Dădeau chiar şi mai mult, roase de ceva ce nu era decît zavistie, chiar dacă nici una nu voia s-o recunoască.

Din toate astea Kaluda era aceea care cîştiga. Găsise pînă la urmă cheia negustoriei pe care o făcea şi-i cerea Bojurei s-o însoţească pretutindeni. Numai că Bojurei nu puteai să-i porunceşti. Dacă încercai una ca asta nu izbuteai decît s-o faci să-ţi întoarcă spatele şi să-şi caute de treaba ei. Şi asta mai cu seamă primăvara. „Baba Dochia în casă şi noi afară", ziceau pe vremea asta ţiganii bătrîni, întinzîndu-se la soare să se încălzească. Iar Bojura parcă-şi ieşea din minţi : cu ochii numai văpăi, cu trupul slobod de greutatea straielor de iarnă, plină de viaţă ca mugurii ce plesneau în toţi pomii, beată de soare ca albinele ce bîzîiau printre merii înfloriţi, nu sta un pic locului. Alerga prin vecini, se juca cu copiii, îi înveselea pe bătrîni şi lăsa în urma ei oftatul şi privirile aprinse ale ţiganilor tineri.

Zadarnice erau şi rugăminţile, şi ameninţările Kaludei. Începea o ceartă cum se poate auzi doar într-o casă de ţigani. Şi dacă pînă la urmă maică-sa izbutea s-o înduplece, asta

se întîmpla mai ales cînd îi făgăduia că o să treacă şi pe la Hagi Vălko.

Casa asta îi plăcea mult Bojurei. Cînd era mică şi, ţinîndu-se de fustele maică-si, intrase pentru prima oară în curtea largă, îngrădită cu ziduri înalte, făcuse ochii mari, mirîndu-se de tot ce vedea — de bătrînele tufe de cimşir, de bolta înaltă de viţă, de busuiocul ce-şi făcea loc printre lespezile de piatră. Iar dacă în ajunul vreunei sărbători se întîmpla ca toate lucrurile din casă să fie scoase afară la aerisit, atunci culorile vii ale scoarţelor şi chilimurilor, atlazul şi firul de argint de pe îmbrăcămintea scumpă, toată această bogăţie o uluia. Şi totuşi ceea ce o atrăgea mai mult erau ramurile trandafirii ale salciei, copacul ăsta minunat, adus de Hagi Vălko de la Ierusalim şi care nu se mai afla în curtea nimănui.

Acum însă Bojura intra în ograda lui Hagi Vălko veselă şi senină şi nu se mai uita nici la tufele de cimşir, şi nici la salcia ciudată. Venea aici pentru Ganaila, fata lui Hagi Vălko. Şi dacă, dîndu-şi seama de frumuseţea sa, le privea de sus pe celelalte femei, aici ştia că vine la una mai presus de toate. Bojura o socotea drept cea mai frumoasă fată. Ceea ce o mira era doar că Ganaila nu părea de loc mîndră de frumuseţea sa, de parcă nici nu s-ar fi

sinchisit de asta. Cu toate că nu fugea de muncă, părea lăsătoare și cam leneșă. Și fără să facă ceva anume, fără să vrea, devenea din ce în ce mai frumoasă, ca un fruct care dă în pîrg.

Nu se putea spune că Bojura o iubea. Nu iubea pe nimeni și nu se putea lega de cineva pentru mai multă vreme. Dar la Ganaila vedea tot ceea ce nu avea și ar fi dorit să aibă : îi plăcea pielea ei albă ca laptele, părul ei bălai, se mira de carnea ei curată și înmiresmată, ascunsă în cutele moi ale mătăsii. Și dacă toate astea s-ar fi putut fura, ar fi făcut-o fără să stea pe gînduri.

Cîteodată rămînea cu ochii duși la ea. O cerceta îndelung cătînd șiret la ea, dar în același timp avea o privire pierdută, plină de adorație, așa cum se uită sălbaticul la idolul său. Ochii îi ardeau și nu scotea nici o vorbă. Abia într-un tîrziu, cu multă grijă, temîndu-se parcă să n-o rănească, îi mîngîia cu palma ei aspră mîna albă și goală pînă la cot, șoptind :

— Cît ești de albă... de albă și de frumoasă...

Ganaila rîdea.

Numai că Bojura era țigancă și admirația asta, sinceră de altfel, mai era însoțită și de altceva : cerea vreo brățară ieftină, de sticlă, vreo haină purtată mai mult. Și pentru că

îndrăzneala mergea crescînd, pînă la urmă rupea cu mîna ei cea mai frumoasă garoafă şi, punîndu-şi-o în păr, se oglindea împreună cu Ganaila în geamul ferestrei.

În vremea asta Vălkoviţa se tîrguia cu Kaluda şi, cu lopăţica de făină în mînă, învăluia cu privirea ei duioasă pe cele două fete, zîmbind mişcată. Tot în curte se afla şi Hagi Vălko, înalt şi alb ca neaua. Umbla de colo pînă colo, umflîndu-se în pene, de parcă ar fi fost stăpînul unei ţări, nu al unei case şi se uita la meşterii care săpau şi aşezau tuburile de pămînt ars. Hagi Vălko îşi făcea cişmea în curte, singurul lucru care-i mai lipsea pentru ca faima să-i fie deplină. Vedea şi el ce se petrece la fereastră, dar lăsa lucrurile în voia lor. O avea doar pe Ganaila — nici o altă fată sau fecior. În acelaşi timp însă avea grijă să vadă şi pe unde umblau mîinile celor două ţigănci.

Un singur lucru nu putea pricepe Bojura. Era frumoasă Ganaila şi cu toate astea toţi cei care veniseră s-o ceară plecaseră fără folos. Pe cine aştepta Ganaila, la cine se gîndea ?

Bojura colinda tot satul, ştia toate bîrfelile, toate urzelile, ştia ce se vorbeşte despre Ganaila şi pentru cine este peţită. Asculta toate tainele astea şi se bucura cînd le auzea, de

parcă ar fi fost vorba de ea însăşi. Şi cînd uneori venea şi-i spunea totul Ganailei, i se părea că a şi pierdut-o. Tăcea apoi şi aştepta să vadă ce-o să-i răspundă fata lui Hagi Vălko. Dar Ganaila rămînea la fel de nepăsătoare ca de obicei. Atunci ţiganca nu se mai putea stăpîni şi ochii îi luceau de ură. Pe Bojura ar fi putut-o face fericită a mia parte din cele ce-i spunea. Iar păpuşa asta, cu piele albă, parcă avea o piatră în piept în loc de inimă !

Odată, pe înserate, Bojura şi maică-sa se întorceau de la pădure. Dinspre celălalt capăt al satului, dincolo de ultimele case, pe drumul care ocolea dealul şi o tăia prin poiana verde se iviră doi călăreţi. Un nouraş de fum alb apăru deasupra lor şi peste puţin se auzi şi detunătura. Călăreţii păreau că vin spre sat. Încă doi nouraşi albi apărură deasupra lor, şi văile dinspre Starcea repetară două descărcături de armă. După un vechi obicei, călăreţii îşi vesteau sosirea.

Atît gîndiră mama şi fata, după care i-au dat uitării din cauza oboselii şi a lutului greu pe care-l cărau în spate. Cînd intrară în sat se înserase de-a binelea şi cel dintîi lucru pe care-l băgară de seamă era că la toate porţile ieşiseră femei. Kaluda mergea înainte şi nu se uita la ele. Dacă-şi arunca ochii încoace şi în-

colo, o făcea ca să vadă dacă nu cumva uitase cineva ceva pe afară, ca să-l bage repede sub şorţ. La cîţiva paşi în urma ei, mergea Bojura. Povara ei era mai uşoară şi nu-i îndoia trupul, care rămăsese tot drept şi mlădios ca o trestie în vînt. Deşi se întunecase de tot, ochii ei luceau din cînd în cînd. Un cîrd de copii se ţinea după ea strigînd :

— Bojuro ! Bojuro ! Dă-ne un bujor, Bojuro !

— Ia staţi locului, măi ! făcu ea, fără să se supere. De unde să iau bujorul...

Şi, lăsînd copiii să-şi vadă de joacă, se opri şi ascultă prin întuneric ce-şi spuneau femeile pe la porţi. Într-un loc auzi repetîndu-se unul şi acelaşi nume — Vasilcio. Într-altul povesteau ceva tot de Vasilcio ăsta, de neamurile şi de averea lui. Mai departe, pe lîngă numele de Vasilcio, îl auzi şi pe cel al Ganailei. Bojura trase cu urechea.

— N-o să iasă nimic, nu ! zicea una, şi Bojura recunoscu glasul Jeceviţei, o femeie care purta totdeauna o floare mare de greghetin la basma şi ştia vrute şi nevrute. N-o să iasă nimic, ascultaţi vorba mea. Nu-şi dau alţii fata după un beţivan ca Vasilcio şi-o să şi-o dea Hagi Vălko !

Bojura era dornică să afle şi mai multe. Trecînd de la un pîlc de femei la altul, ascunsă sub pavăza streşinilor şi a întunericului, ajunse şi la hanul lui Boncio. O lumină galbenă ieşea prin fereastră şi prin uşă, tăind întunericul în două. Călăreţii erau amîndoi acolo şi treceau cînd în umbră, cînd în lumină.

Bojura se lipi de zid. Care o fi oare Vasilcio ? Omul ăsta destul de bătrîn, pe care-l vede acum ? Iată însă că în întuneric se auzi tropot de cal, potcoavele răsunară pe caldarîm şi în lumină se ivi un al treilea. Negru, iute şi lac de apă îi era calul cu coamă bogată. Călăreţul era tînăr, cu un cepchen bogat pe dînsul. De sub calpacul pus pe o parte ieşea un smoc de păr bălai. Da ! Ăsta era Vasilcio. Luă o cană mare, bău din ea şi, cu ce rămase, stropi coama calului. Bojura simţi cum i se zbate pieptul lipit de perete. Călăreţii se foiră cîtva timp, trecînd cînd în întuneric, cînd în lumină, apoi cotiră şi o luară pe uliţă în sus. De sub copitele cailor săreau scîntei.

Rezemată de zid, Bojura se uită după ei. Va să zică, pe ăsta îl aştepta Ganaila, gîndi ea, şi ura faţă de fata lui Hagi Vălko izbucni cu toată puterea. Îndată însă îşi aminti de vorbele Jeceviţei — Hagi Vălko n-avea să-şi dea fata după beţivanul ăsta de Vasilcio. Asta o bucură,

se desprinse de zid şi o porni spre casă. Îi venea să cînte, îi venea să fugă, să zboare. Stele mari tremurau deasupra acoperişurilor negre şi licăreau pe cer, zîmbindu-i parcă. În urma ei pădurea fremăta. O auzise şi alteori, dar de data asta parcă erau nişte voci pline, de bărbaţi, care cîntau...

●

Asta se petrecu sîmbătă. A doua zi, duminică, se scurse ca de obicei, ca orice zi de sărbătoare — cu cimpoiul la horă, cu rochiile de atlaz lucitor, cu vorba şi gluma la cişmele. Veni luni, şi satul se potoli. Se auzea doar zgomotul războaielor şi murmurul vîrtelniţelor. Dar dis-de-dimineaţă, la Brădo, la cîrciumă, răsună cîntec de viori. Vasilcio petrecea. Şi nu era greu de ghicit de ce era, chipurile, vesel, dar cu ochii trişti şi abătuţi, şi de ce atunci cînd ridica paharul se uita tot spre casa lui Hagi Vălko şi rămînea dus pe gînduri. Ganaila trimisese la plimbare încă un rînd de peţitori.

Din cînd în cînd viorile nu se mai auzeau la Brădo, ci răsunau undeva pe uliţele strîmte sau prin maidane. Cu cepchenul desfăcut şi cu scripcarii înaintea lui, Vasilcio trecea prin

fața casei lui Hagi Vălko. Dar porțile rămîneau ferecate, zidurile erau înalte, ca de cetate, iar la geamurile întunecate ale ferestrelor nu se mișca nici măcar colțul unei perdele. Și Vasilcio se întorcea iarăși la cîrciumă.

Chiar sub cerdacul în care petrecea era și casa Bojurei. Ziua întreagă, ascunsă de umbra pomilor, țiganca privi peste gard. Spre seară luă mătura și se apucă să mături curtea.

La masa lui Vasilcio, printre paharele cu vin roșu, era o tipsie cu mere. Vasilcio luă unul și-l zvîrli după ea. N-o nimeri și Bojura se prefăcu că nu vede. Vasilcio mai aruncă o dată, mărul o lovi peste mînă, brățările-i sunară și se risipiră pe jos. Bojura se îndreptă de spate și zadarnic încercă s-o facă pe mînioasa — cu greu își încruntă sprîncenele, chinuindu-se să-și alunge rîsul care-i juca în lumina ochilor.

— Vasilcio, strigă ea, de neam celebiu ești! De ce șăguiești cu o fată de țigan ca mine? Taică-meu face fuse și maică-mea le vinde...

Și-i întoarse spatele, dîndu-și cozile peste umeri și intrînd repede în casă. Vasilcio se uită cum își unduia mijlocul în mersul ei săltăreț. Și cînd o pierdu din ochi, ridică iar paharul. Scripcarii cîntau, toba bătea de răsuna satul.

De atunci Vasilcio veni în fiecare zi la cîrciumă, la Brădo. Uneori îi cîntau și viorile, alteori nu. Dar prin fața casei lui Hagi Vălko nu mai trecu. Stătea în ceardac, cu ochii spre curtea Bojurei.

Veni toamna, zilele bune de muncă se împuținară ; Bojura cu taică-său și maică-sa plecară la pădure. Bătrînul tăia lemn de frasin pentru fuse și lemn de tei pentru albii. Kaluda, ciufulită și urîtă ca o vidmă, umbla printre stînci, rătăcea prin văi și căuta ierburi de leac. Nici Bojura nu sta degeaba. Făcea turte de lut alb, le usca la soare și strîngea uscături. De la o vreme se sătură și, cînd își dădu seama că n-o vede nimeni, se strecură în desiș.

Ieși din pădure, trecu pe celălalt mal al rîului și o porni la deal. Dădu de stînci în cale și se cățără pe ele. Abia sus pe culme se opri și se uită în jurul ei. Chiar în față, mare cît un lac, lucea Iezerul Cucului. Razele soarelui cădeau numai pe o parte a lui. Pe cealaltă, care rămînea în umbră, apele băteau în verde, fundul părea întunecat, iar rădăcinile copacilor de pe mal, care coborau pînă în adîncuri, păreau niște șerpi negri. Dar stînca pe care ședea Bojura era toată scăldată în soare, apa de sub ea părea albă, liniștită și netedă ca de sticlă.

Parcă nu avea fund, se vedeau în ea și cerul, și norii albi.

Bojura coborî pînă la poalele stîncii, îngenunche și se aplecă. În apă, ca într-o oglindă, plutea chipul ei care-o privi și-i zîmbi.

Aceasta era taina ei de cîteva zile. Niciodată nu se văzuse atît de bine. Se privise uneori în geamurile casei lui Hagi Vălko, dar i se păruse că e neagră, acoperită de funingine. Mai neagră poate pentru că alături de ea fusese Ganaila. Aici, însă, e singură. Și e frumoasă. Uite ce păr negru are, ca boabele de boz. Dar ochii ăștia și alunița din obrazul drept ! Și dacă rîde e și mai frumoasă. Nu e albă, dar nu e nici neagră. Are fața ca pămîntul ars al ulcioarelor smălțuite.

Își întinse mîinile cu degetele încleștate unele într-altele și pieptul ei rotund, ce-i împungea cămașa, sălta în sus. Clipi din ochi și oftă adînc. O trecu parcă un fior. Pe urmă își veni în fire și se uită în jur. Locul era pustiu. În zare se vedeau munții albăstrii, jos cîmpul era galben, în pădure se auzeau securea bătrînului. Și soarele, soarele scălda totul într-o ploaie de raze. O chinuia ceva. Își cuprinse genunchii cu mîinile și rămase așa pe stîncă, nemișcată, cu privirea în jos.

În apa iezerului tremură ceva. Bojura se aplecă și privi : chipul i se ivi din nou, ea zîmbi și cealaltă Bojură din apă făcu la fel. Deodată, abia se stăpîni să nu strige : alt chip se ivise în apă. Era chipul lui Vasilcio. Se uita la ea și rîdea. O clipă minţile i se-ncurcară și i se păru că flăcăul vine de undeva de jos, din adîncurile de unde se vedea cerul albastru și norii albi. Cînd se întoarse, Vasilcio era lîngă dînsa. Îi văzu ochii și-și dădu seama că trebuie să fugă. Dar o toropeală dulce îi străbătu tot trupul și picioarele i se tăiară. Vasilcio o luă de mînă. Ea se împotrivea și totuși mergea după el, acolo unde-o ducea. Se afundară în pădure. Ici, colo ramuri cu frunze înroșite de toamnă se legănau și le arătau drumul.

●

În sat, pînă la urmă, toate tainele se dau în vileag, mai ales cu una ca Jeceviţa. Gătită cu o floare de greghetin, mare cît toate zilele și care se clătina la fiecare vorbă, le zicea în șoaptă femeilor :

— I-a spus Bojurei că o să se întoarcă s-o ia. Și o să vie cînd o veni tata de pe ceea lume. Cică i-a spus : „Așteaptă-mă, că mă întorc ;

numai cînd mi-or aduce calul şi căciula, atunci să ştii că m-au ucis şi nu mă mai întorc."

Aşa se vorbea seara pe la toate porţile. Trecuse anul de cînd Vasilcio pierise din ochii Bojurei pe calul său negru. Trecuse un an şi se petrecuseră multe. Ganaila se mărită, dar nefericirea bătu şi la poarta lui Hagi Vălko. Ciorbagiul muri tocmai atunci cînd terminase de zidit cişmeaua pe care-o făcuse în curte. Bojura umbla ca şi mai înainte prin sat, dar acum ducea un copil în spate. Îşi purta ruşinea fără sfială, nu-şi ascundea păcatul de nimeni. Şi mai ales credea cu tărie că Vasilcio o să se întoarcă.

— Proasto, proasto ! strigau la ea femeile. Mai crezi că o să vie beţivanul ăla ? O să-l mai vezi la paştele cailor !

— Ba o să se întoarcă, cum să nu ! le răspundea răbdătoare Bojura.

Cîteodată însă vorbele astea şi batjocura cu care o urmărea lumea o înrăiau.

— Cică-i rău, îşi zicea ea, cu ochii aruncînd scîntei, ca o lupoaică înfuriată, cică-i beţiv. Mie aşa îmi place ! Să bea. Să-şi facă de cap. Mie aşa îmi place, să mă bată, să mă calce şi-n picioare dac-o vrea. Oh, Vasilcio, Vasilcio...

Alteori îşi amintea de Ganaila, şi cînd trecea pe lîngă casa lor îşi arunca ochii prin poarta

deschisă. Tufele de cimşir se vedeau ca nişte gheme mari şi negre şi bolta de viţă acoperea cu umbra ei deasă aproape jumătate de curte. În mijlocul ei era cişmeaua cea albă, cişmeaua cea nouă a lui Hagi Vălko. O dată găsi acolo pe popa Mindo, care, ţinîndu-şi cu ambele mîini ochelarii, silabisea cele săpate în piatră : „Această cişmea a lui Hagi Vălko, fiul lui Penov..."

El bău cu căniţa de aramă şi, ştergîndu-se la gură, se uită nu prea frumos la Bojura, zicîndu-i :

— Bea şi tu, Bojura, bea, fato ! Bea şi zi : dumnezeu să-l ierte pe Hagi Vălko !

Cînd e să-i meargă omului bine sau rău, e mult pînă începe. Nu trecură nici trei luni de la moartea lui Hagi Vălko, cînd se prăpădi şi ginerele său, Radul. Rămasă văduvă, Ganaila trecea prin curte ca o umbră, părînd şi mai albă în broboada ei cernită.

Bojurei nu-i părea rău de ea. Propria ei durere era atît de mare, încît în inimă nu-i mai încăpea alta. Trăgea cu urechea mai degrabă la gura femeilor din sat. Şi umblau vorbe care o frămîntau, o chinuiau, făcînd-o să se zbată ca un pom bătut de furtună. O dată auzi că Vasilcio o să vină ; tot în aceeaşi zi află însă că vine să se însoare cu Ganaila. Deşi auzise

atîtea vorbe, de data asta simți în adîncul sufletului ei că așa ceva era cu putință.

Îi venea să se ducă la Ganaila, să sară la ea și să-i zgîrie fața, să-i smulgă părul, s-o ucidă. Pe urmă cădea frîntă de deznădejde și lipsită de puteri. Fără să strige, fără să-și smulgă părul, plîngea cu capul sprijinit în mîini și lacrimile șiroiau pe fața ei slăbită. „Ce strică Ganaila ?" gîndea ea. Ganaila e stăpînă, Ganaila e bogată, pe cînd ea e doar o biată țigancă. Lasă să se însoare Vasilcio cu dînsa, că seamănă ca două picături de apă. Ea o să vină la ei, o să-i mîngîie mîna albă și părul bălai. O să se întindă pe lespezile de piatră și-o să-i sărute și picioarele. Numai s-o lase în casa ei, să nu-i zăvorască porțile !

Toată noaptea nu închise ochii. I se tot părea că afară pe caldarîmul uliței aude tropot de cal și zgomot de potcoave. De dimineață ieși din casă, își luă copilul în spinare și păși ca o umbră, neștiind încotro s-o apuce. Deodată bocetele unei femei răsunară în tot satul. Bojura tresări înfiorată. Plînsetul venea dinspre casa lui Vasilcio. Plîngea maică-sa. O luă amețeala și picioarele i se tăiară. Abia se tîrî pînă acasă și se așeză jos lîngă gard. Pe uliță trecea lume, oamenii vorbeau, dar ea nu în-

ţelegea nimic. Tîrziu, ca prin vis, auzi vocea groasă a preotului Mindo :

— Voia celui-de-sus, Peno, voia domnului ! zicea popa paracliserului. Nu ştii ce te aşteaptă. Ce e omul ? O maşină. O dată face ţac şi s-a dus. Uite na, Hagi Vălko, ginere-său, Radul — s-au dus. Acuma şi Vasilcio : ce cai, ce petreceri şi... gata ! Na, i-au adus calul, i-au adus şi căciula. Cică l-au ucis în Dumbravă. Voia celui-de-sus, Peno, voia domnului !...

Bojura află ceea ce de altfel simţise. Cîtă vreme stătu aşa, nu ştia nici ea. Pe urmă se sculă şi, pe drumul cel mai drept, ieşi afară din sat. Era chiar la începutul primăverii, cîmpul înverzea, în faţa ei munţii începuseră să se înroşească în soarele asfinţitului. Bojura trecu pe lîngă cimitir şi, printre mormintele pe care pîlpîiau făclii aprinse, o văzu pe Ganaila. Nu plîngea, nici nu mişca măcar, ci stătea aşa, ca o cruce neagră între alte cruci. Bojura nu simţi nici ură şi nici compătimire. Durerea ei căzuse undeva la fund şi se tocise.

O porni şi mai departe, coborînd spre cîmpie. Parc-o îndruma cineva şi ea se lăsa dusă. A fost văzută — asta şi-au amintit-o oamenii pe urmă — pe cîmp, la piatra aia mare, tot aşa, cu copilul în spate, pe poteca ce cobora şerpuind spre rîu. Mai tîrziu, cînd pădurile se

întunecară și iar căzură umbrele serii, au văzut-o alții stînd pe marginea stîncii de pe malul Iezerului Cucului. Ședea acolo îndoită, nemișcată, cu genunchii cuprinși în mîini, uitîndu-se la apele reci și sumbre ale lacului. Se înnoptă și nu mai trecu nimeni ca s-o vadă.

Iar Bojura rămase tot acolo pe stîncă. În mintea ei nu mai era nici un gînd. I se făcu negru înaintea ochilor și nu mai văzu apele lacului și nici nu mai auzi cum loveau ușor în stîncă. Într-un timp copilul începu să plîngă. Tresări, durerea, care i se oprise ca un nod în gît, răbufni afară și lacrimile începură să-i curgă șiroi. Plîngea pentru întîia oară în ziua asta ucigătoare. Și cu cît plîngea, cu atît se simțea mai ușurată. Și întunericul parcă se risipea, apa se făcea mai lucitoare, liniștită, străvezie, ca de sticlă. Tocmai jos de tot, în străfunduri, se vedea cerul albastru și norii albi. Și iată, din adîncurile astea luminoase pluti spre fața apei chipul ei, iar alături un altul, chipul lui Vasilcio. E tînăr, e frumos, se uită la ea și rîde. Și liniștită, fericită, Bojura rămase cu ochii pironiți la chipul ăsta și cu zîmbetul pe buze se aplecă mai mult, tot mai mult deasupra apei...

De atunci n-a mai văzut-o nimeni.

CAPETE DE VITEJI

„1876, mai 7. — Vineri se zvoni în oraş că vreo cîţiva haiduci bulgari au ridicat un steag în munţi..."

Din însemnările lui Hagi Kiro, tabacul din Sliven

Sub dealurile ce păreau gata să se prăvale, acolo unde pădurea bătrînă de stejar se trăsese parcă înapoi ca să-l îmbrăţişeze, satul rămăsese neschimbat de veacuri. Nici munţii din jurul lui nu se schimbaseră de loc. Aceleaşi poieni erau pe Dobromeriţa şi pe Boţur, aceleaşi stînci şi văi pe Grămoveţ, în fundul cărora, dacă strigai, ecoul îţi răspundea de şapte ori la rînd. Şi încă multe altele rămăseseră aşa din vechime, numai că lumea le uitase şi dacă venea vorba de ceva de demult, atunci toţi nu ştiau altceva decît de plopul din mahalaua Beliznen sau de moş Rusi-săpunarul.

Nimeni nu-şi amintea de cîţi ani era plopul ăla bătrîn. Cu toate că vîrful i se uscase şi copacul sta aplecat într-o parte, nu cădea, aşa cum se aşteptau unii. Şi nici moş Rusi-săpunarul nu îmbătrînea. Obiceiul lui era să şadă afară, în uliţă, pe banca de lîngă peretele alb al casei, moţăind la soare sau privind la munţii

din față. Așa îl apucaseră toți. Aproape de el, în curtea de alături, se înălța plopul, și vîrful lui uscat împungea cerul ca o furcă. Seara frunzele bătrînului copac se legănau în vînt ca niște fluturi, umbra i se întindea peste curte și ajungea pînă la peretele cel alb de care sta rezemat moș Rusi.

În timp ce mai toți țăranii începuseră să se îmbrace cu haine de tîrg, moș Rusi purta încă poturi cenușii și brîu roșu. Vara umbla numai în cămașă, niște cămăși frumoase și albe ca laptele, amintind de săpunul cel bun pe care-l făcea. Dar asta fusese odată, demult de tot. Pe vremea aia meseria lui moș Rusi era o taină de nepătruns, pe cînd acum, de cînd toată lumea știe să facă săpun, treaba a început să meargă din ce în ce mai rău. Cu toate astea, nimeni nu-l auzise să se plîngă vreodată, reușind s-o scoată la cap, să facă față și cheltuielilor, și muncii. Așadar cămășile lui erau tot albe ca zăpada și, tot ca odinioară, încă mai găsea timp să se hodihnească afară pe încă mai găsea timp să se hodinească afară pe

Așa ședea moș Rusi și în primăvara asta. Ședea și se gîndea ce-o fi adevărat și ce n-o fi din tot ce se vorbea în sat. Nu punea el preț pe vorbele femeilor, dar văzuse cu ochii lui cum în fiecare zi ciorbagiii se strîngeau la un

loc în cafeneaua de lîngă biserică şi şuşoteau ceva, mereu îngrijoraţi. La fel, în fiecare dimineaţă, Ali-subaşa ieşea în faţa conacului [1] şi sta ceasuri întregi cu ochii spre vîrfurile munţilor, sau căta undeva pe uliţele pietruite ale satului. Iar în vremea asta zapciii şedeau în curte pe scările conacului, încruntaţi şi furioşi, cu puştile în mînă şi cu ochii la caii care-i aşteptau, gata înşeuaţi. Era ceva, se pregătea ceva, dar unde, de cine — asta, vezi, n-o ştia moş Rusi. Şi, după cum se vede, n-o ştia nici subaşa Ali.

Şi mai băgase de seamă ceva moş Rusi. Tot la peretele ăsta lîngă care şedea el se afla şi dugheana lui Miluş, fecioru-său, cizmarul. Se vedea uşa crăpată şi o ferestruică deschisă, o ferestruică mică de tot. De la o vreme încoace începuse să vină cam des pe aici Penko Dodovaneak. Ce tot căuta oare la Miluş ? Dodovaneak avea zece copii, care umblau toţi desculţi, aşa încît nu le trebuiau încălţări. El însuşi era un vîntură-lume şi toată ziulica hoinărea prin munţi şi căuta comori. Era un om sărac, avea nevoie de bani, dar ce căuta oare la Miluş ?

[1] Sediul autorităţii turceşti.

În schimb, seara, se strîngeau la Miluș numai flăcăi. Veneau atît de mulți, încît nu mai încăpeau în dugheană, și atunci Miluș îi băga în casă. Se vedea limpede că Miluș era maimarele lor, de vorba lui se asculta. Moș Rusi nu găsea nimic rău într-asta. „Sînt tineri, gîndea el, nu-i duce mintea pe unul mai mult decît pe celălalt, ce să le faci ?“

Nu s-ar fi putut spune că moș Rusi nu știa chiar nimic din tot ce se pregătea. Mirosise și el ceva. Simțea că vin zile grele, că o să fie furtună, dar nu o furtună așa, ca oricare alta, ci o vijelie strașnică — cînd cerul trosnește din toate încheieturile, iar fulgerele brăzdează întunericul și cad ca niște balauri, cînd în fața norilor zboară vulturii și îi conduc. Atunci poate să cadă o grindină mare cît piatra și s-ar putea să nu mai scape nimeni cu viață. Da, o furtună de asta avea să vie. Moș Rusi nu știa dacă o să cadă și asupra satului lor, sau o să bată doar prin apropiere.

La asta se gîndea șezînd afară, pe banca lui. O dată, cînd veni acasă, trecu pe lîngă odaia în care Miluș se închidea cu prietenii săi. Ședeau acolo pînă la întîiul cîntat al cocoșilor și ori tăceau ca morții, ori cîntau de zăngăneau geamurile. Moș Rusi se opri în fața ușii și se uită pe gaura cheii. Se uită și sări ca ars : în

mijlocul odăii era Miluş. Da, Miluş al lui, îmbrăcat în straie haiduceşti, cu obiele albe pînă la genunchi, legate cu nojiţe negre încrucişate unele peste altele. Pe căciula lui lucea leul [1], în mînă ţinea sabia. Unii, în jurul lui, mînuiau de zor puştile, alţii lîngă foc turnau plumbi şi făceau fişicuri [2]. Moş Rusi înţelese tot.

A doua zi de dimineaţă se aşeză iar pe bancă, privi spre munte şi zîmbi. „Ştiai totul, parcă voia să-i zică, şi tăceai!" Dacă te uitai de departe la unchiaş ţi se părea că moţăie. Iar el era vesel şi abia îşi ţinea rîsul, cînd îi vedea pe subaşa Ali cum adulmecă prin toate părţile, cum caută şi nu simte nimic. Caraghioşi i se părură şi ciorbagiii cînd îi văzu cum se fîţîie încoace şi-n colo cu poturii lor largi în fund, cum se strîng laolaltă şi şoptesc între ei, dîndu-şi importanţă, de parc-ar avea tot pămîntul în mîna lor. „Habar n-aveţi voi, habar n-aveţi! gîndea moş Rusi. A fost ce a fost odată, dar şi-a trăit traiul! S-a dus Turcia!"

Şi moş Rusi îşi aduse aminte că, printre atîtea vorbe cîte auzise prin sat, aflase că ieri doi călugări trăseseră la metoh. Că aduseseră

[1] Vechea stemă a Bulgariei.
[2] Fişic — aici în sens de cartuş.

o carte găsită la Sf. Munte, în care scria că Turcia o să cadă. Şi dacă scrie aşa, aşa o să fie. Asta-i.

Moş Rusi vedea limpede încotro merg lucrurile. Se temea, dar se şi bucura. Încolo, totul părea neschimbat şi zilele treceau ca şi mai înainte. Vremea era frumoasă, soarele cald. Muntele se împodobise la poale cu păduri verzi de stejar, ceva mai întunecate pe coaste, iar stîncile cele mai înalte, cele care-şi conturau colţii pe cer, erau totdeauna albăstrii. Deasupra lor norii albi se opriseră ca nişte turnuri. Şi în sat venise primăvara. Pomii se îmbrăcaseră în frunziş verde şi des, undeva pe sub zidurile vechi vedeai tufe de liliac înflorit sau flori gălbii de salcîm. Fete desculţe alergau din poartă în poartă, cu lalele roşii în păr. Era cald şi frumos, aşa cum este totdeauna cînd trebuie să se întîmple ceva.

Dar pe o vreme ca asta şi ziua nămiază mare lui moş Rusi i se părea că nu se poate întîmpla nimic rău. Ba şi ceea ce văzuse prin gaura cheii i se părea acum o minciună gogonată. Nu cumva i s-o fi năzărit ?! Şi, cu toate că se dezlipea greu de banca lui, se sculă şi o porni spre dugheana lui Miluş. Voia să tragă cu urechea, să prindă ceva.

Moș Rusi se înalță în vîrful picioarelor și se uită pe ferestruică. Aplecat pe tejghea, Miluș lucra. În fața lui stătea o femeie bătrînă.

— Și cum ți-am spus, Milușe, spunea ea parcă printre lacrimi, să-i faci. Dar așa, frumos, și să țină. Și nu-mi lua mai mult decît ți-am spus, Milușe...

Intră o nevastă tînără, cu obrajii rumeni, plesnind de sănătate, cu sprîncenele groase ca niște lipitori. Puse în fața lui Miluș niște pantofi negri boierești, cu tocurile de bronz, și începu să turuie.

— Ia-i, Milușe, și să-i faci repede. Apucă-te chiar acuma. Am nevoie de ei numaidecît. Dar vezi, Milușe, să-i faci cum trebuie și frumos. Și să nu-mi ceri prea mult !

Moș Rusi rîde. Lucesc și ochii bătrînei — rîde și ea. Nevasta cea tînără se face roșie ca bujorul, se uită în jurul ei, își potrivește basmaua cu mîna, apoi rochia, și nu pricepe de ce rîd.

— Și tu vrei să-ți ia puțin ? intră în vorbă moș Rusi de la fereastră. Asta barem e săracă, dar tu ? Socru-tău e putred de bogat. Are la galbeni, să-i măsoare cu ulcica, nu alta...

— Hai, spune, Milușe, că mă grăbesc, zice nevasta, care nu se prea simte la îndemînă.

Miluș își ridică privirea. Cămașa îi e descheiată și pieptul lui zdravăn pare o tulpină de stejar. E tras puțin la față, pe obraz are cîțiva pistrui, mustața bălaie e răsucită în sus, dar ochii sînt calzi, buni. Niște ochi albaștri, cu ape negre într-înșii, care rîd într-una. La fel cu ochii lui moș Rusi.

Miluș ia pantofii în mînă, se uită la ei pe o parte, pe alta și pe urmă spune :

— Și ziceți că nu dați mai mult ? Bine ! Fie și așa. O să-i fac.

Și iarăși zîmbește. E surîsul lui obișnuit și care înseamnă făgăduială sigură. Asta o știu bine femeile și nu se tocmesc mai mult. Nevasta țîșnește afară și o ia fuga pe ulița însorită. Cu vai și of în gură iese și bătrîna. Moș Rusi se întoarce la banca lui. „Nu se mai gîndește la bani, cugetă el despre Miluș. Vrea doar să-și termine lucrul, și gata."

Mai trecură vreo cîteva zile. Miluș lucra. Peste uliță era un gard de scînduri cu un măr alături. Acolo se ivea deseori Liuța, fata vecinilor, și se uita la dugheana lui Miluș. Seara Miluș venea la gard și sta de vorbă cu Liuța acolo, sub măr. Plopul cel bătrîn părea negru și încă mai înalt. Peste crăcile lui, luna lucea de parcă era de aur. Moș Rusi ședea pe banca lui și se făcea că nu vede nimic, chiar dacă în

clipa asta îl apăsau poate cele mai grele gînduri.

A doua zi de dimineaţă totul începea de la capăt. Ali-subaşa ieşea din conac şi privea cu ochi cercetători. Dodovaneak trecea ca şi mai înainte la dugheana lui Miluş. Venea de undeva cu căciula neagră de ied, nelalocul ei pe căldura asta, cu faţa lui ciupită de vărsat, zdrenţăros şi plin de praf de jos pînă sus. Se vedea cît de colo că fusese pe munte. Se oprea puţin, trăgea cu ochiul pe furiş la dreapta, la stînga şi pe urmă intra repede în dugheană, ca un hîrciog în gaura lui. Stătea acolo mult, iar cînd trecea prin faţa lui moş Rusi lua o mutră de parcă nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase. Pînă la urmă moş Rusi se supără şi-l opri.

— Şi zici c-o să-i tăiem, Penko ? spuse el, vorbind în pilde.

— Să tăiem ?! Ce să tăiem ?

— Păi, verzele.

— Ce verze, Moş Rusi ?

În sfîrşit moş Rusi îi spuse despre ce verze este vorba şi asta în gura mare, de s-ar fi putut să-l audă şi subaşa Ali care stătea, ca de obicei, în faţa conacului.

Penko tresări, se uită în ochii lui moş Rusi şi-şi dădu seama că nu are ce să mai ascundă.

Din ziua aceea, nu mai trecu pe uliță fără să se oprească și la moș Rusi. Ședeau amîndoi pe bancă, se uitau la munți și vorbeau. Lumea îi vedea, dar nu știa ce-și spun unul altuia. Vedea doar că din cînd în cînd moș Rusi dădea din mînă așa, de parcă ar fi tăiat ceva. Sau tot cu mîna făcea un gest, de parcă-i spunea lui Penko : „Mai stai, mai rabdă, încă puțin !"

Era însă greu să rabzi, căci nici vremea nu răbda. Apăruseră și semne. În mahalaua Beliznen o vacă fătase un vițel cu două capete. Într-o seară luna, care se ridicase pe cer albă și curată, se întunecă deodată și se făcu roșie ca sîngele. Iar puțin mai înainte — pe asta unii o credeau, alții nu — într-o bună zi, cînd ieșise lumea din biserică și nu mai rămăsese nimeni afară de băiatul care-l ajuta pe popa Rusko la slujbă și-i dădea cădelnița, sfîntul Nicolae, făcătorul de minuni, coborîse din icoană și stătuse de vorbă cu băiatul. Și cîte alte vorbe nu umblau prin sat. Mai ales femeile sporovăiau vrute și nevrute.

Moș Rusi sta cuminte. Fiece lucru, își zicea el în sinea lui, poate fi întors și pe o parte, și pe alta. Dacă semnele arată pentru unii bine, pentru alții înseamnă ceva rău. Bine pentru bulgari, rău pentru turci.

Într-o seară Penko Dodovaneak veni la dînsul grăbit și abia apucă să-i spună :

— Vin ! I-am lăsat la Kuș-bunar. Mîine sînt aici !

Și se strecură în dugheana lui Miluș. Ciocanul încetă să mai bată. Nu se mai auzi de loc.

Iar moș Rusi sta cu ochii la munte. Parcă era mai mare acum, mai înalt, cumplit și încruntat, de parcă ar fi vrut să spună ceva. Moș Rusi se închină de trei ori. Și rămase acolo pe bancă pînă tîrziu. Sus, spre vîrful plopului, ramurile se îndoiau și fremătau — semn de vreme rea.

•

Se strică vremea. De la miazănoapte, de peste dealuri, se lăsară niște neguri, acoperind ca o mare vîrfurile întunecate ale pădurii, trecînd repede peste ele și fugind spre Balcani. Se întunecă de parcă ar fi fost seară și se lăsă frig. Bărbații își puseră sumane groase, femeile își căutară scurteicile cu blană de vulpe. Mergeau toți repede, de parcă îi mîna vîntul. Dacă se întîlneau cîțiva pe uliță, schimbau la repezeală o vorbă-două, plecînd fiecare la treaba lui. Pe fețele tuturor nu vedeai decît grijă și teamă.

Subaşa Ali sta în faţa conacului. Zapciii coborîseră de pe scări şi, cu puştile în spate, ţineau de frîie caii înşeuaţi.

Pe la prînz toţi cei care erau prin sat, bărbaţi şi femei, se strînseră de pe uliţe grăbind spre casă. Obloanele se trăgeau cu zgomot, uşile se trînteau. Pantalonari, curelari, băcani, toţi îşi închideau dughenele, răsuceau cheile şi dădeau fuga acasă. Uliţele rămaseră pustii, satul parcă murise. Negurile se lăsară şi mai jos, iar pădurile se auziră fremătînd mai ameninţător.

Şi iată că în mijlocul satului, la Harman, se iviră deodată o mulţime de bărbaţi cu feţele arse de soare, purtînd un steag verde ce flutura în vînt. Stoil-voievod [1] coborîse cu haiducii săi de pe munte.

Dar cei mai mulţi dintre bărbaţii satului erau cu oile prin Dobrogea şi nimeni nu se pregătise de răzmeriţă. Puţinii ce se aflau acasă erau meseriaşi paşnici, lipsiţi de curaj. Se ascunseră cu toţii. De după perdelele lăsate, printre crăpăturile porţilor şi gardurilor, la rînd cu femeile, se uitau la steagul cel verde, care flutura pe norii negri, şi aşteptau să vadă

[1] Cunoscut căpitan de haiduci şi fruntaş revoluţionar bulgar.

ce o să se întîmple. În fața conacului nu mai era nimeni — nici subașa Ali, și nici zapciii.

Cîteva minute satul rămase așa, mort, ca lovit de trăsnet. Pe urmă se auzi răsunînd un cîntec. Cînta cineva pe vreo uliță întortocheată, deoarece nu se vedea nimic. Dar iată-i : cincișase flăcăi cu puștile la umăr. Unul mai înalt merge în frunte — e Miluș, feciorul lui moș Rusi, cu haine haiducești, încruntat, cu părul roșcat răvășit de vînt. Cei care merg după el pășesc soldățește și cu ochii învăpăiați, cu gîndul la sfînta cauză, cîntă. Iar Miluș, Miluș cel zvelt și chipeș, ridică mereu pușca și strigă : „La arme !"

Bărbații ascunși în case își lasă ochii în jos. Femeile plîng. Îi urmăresc cu ochii cum trec singuri prin sat, cum urcă spre Harman și se opresc sub steagul verde. Acolo haiducii cu fețele arse de soare s-au strîns în rînduri dese și drepte. Se descoperă. Pe sub norii negri lucește aurul de pe epitrafirul lui popa Rusko, iar cînd vîntul se potolește puțin se aude și glasul tărăgănat al molitvei.

Pretutindeni, din casă în casă, peste uluci și grădini noutățile se răspîndesc ca pe sîrmă. Un turc din Gherlovo, venit să vîndă făină, fusese ucis. Toți țiganii turci erau închiși și se zicea că o să-i omoare. Iată însă că se zvoni și

altceva, cu mult mai rău : haiducii mergeau din casă în casă și scoteau afară bărbații. cu sila. Speriați, croitorii și curelarii căutară adăposturi mai sigure. Ochii curioși ai femeilor nu se clintiră însă de la crăpăturile porților.

Atunci îl văzură si pe moș Rusi. Nalt. bine făcut. cu părul alb. Se vede că se grăbise. pentru că nu mai apucase să se încingă cu brîul lui roșu. ci ieșise doar așa. în berneveci. Și era tare vesel, îi rîdea fața, se bătea cu pumnii în piept după obiceiul lui și îngîna un cîntec : „Țăm-țăm, țămănăm ! Țăm-țăm, țămănăm !"

Cîteva femei își luară inima în dinți și ieșiră în poartă.

— Hristos a înviat, oameni buni ! le strigă moș Rusi. La mulți ani. Să ne trăiască țara ! Și, întorcîndu-se și arătînd spre Harman, zise : Îi vedeți ? Soldații noștri ! Țăm-țăm, țămănăm ! Țăm-țăm, țămănăm !

Deodată își încruntă sprîncenele, se întunecă la față, ridică mîna în sus și strigă : „La arme ! La arme !" Și pe urmă iar : „Țăm-țăm-țămănăm, țăm, țăm, țămănăm !"

Nimeni nu putea crede că ăsta este moș Rusi, cel pe care de ani de zile îl apucaseră moțăind pe bancă. Nu-l credeau să fie beat, ci mai curînd nebun.

Dar moş Rusi trecu aşa prin tot satul. Se întoarse apoi la Harman şi se bucură de flăcăi şi de Miluş. Deodată însă tresări, aducîndu-şi aminte că mai avea ceva de făcut. Dacă vestise bucuria în tot satul, trebuia s-o ducă şi în cele vecine. Şi fără a mai sta pe gînduri, aşa cum era, luă de la cineva un mintean şi-o porni la drum peste tarlale.

Nu se trezi de-a binelea decît atunci cînd vîntul cel rece îi arse puţin faţa, cînd ţăranii la care se dusese să le spună „Hristos a înviat !" şi „Să trăiască ţara !" îl ocărîră şi-l ameninţară că or să-l lege şi or să-l dea pe mîna zapciilor. Abia atunci se întoarse înapoi şi în sufletul său se strecurară primele picături ale îndoielii. Iar în faţa lui se petrecea o minune : ploaia mărunţă, care cernuse de azi-dimineaţă, se transformase în lapoviţă, iar acum ningea ! „Ce-i cu vremea asta ? gîndea moş Rusi. Ce-or să facă flăcăii ?" Şi grăbea spre sat prin vijelia şi ninsoarea care cădea ca printr-o sită deasă peste cîmpii şi munţi.

Cînd ajunse la capul satului, ceata ieşea pe celălalt, luînd-o pe Drumul lui Vlas. Moş Rusi se opri şi privi : steagul flutura în vînt, oamenii cei negri păşeau obosiţi, urcînd cu greu coasta pieptişă a dealului. Mai sus pădurea neagră îşi legăna crengile îngheţate deasupra pămîntului

alb. Pe urmă, şi steagul, şi cel din urmă haiduc se pierdură în negură şi vijelie. Moş Rusi îşi plecă ochii în pământ şi grăbi spre casă.

A doua zi şedea iar pe bancă şi se uita la muntele înveşmântat în alb. De pretutindeni luciul zăpezii îţi lua ochii. Zăpadă albă şi copaci înverziţi — minunea asta n-o mai văzuse. Moş Rusi se zgribuli în cojocul lui lung, se uită spre munte şi ochii lui parcă-l întrebau : „De ce-ai făcut asta ? Ce-or să facă flăcăii ?"

Iar satul trecea prin cele mai grele ceasuri. Dinspre cîmpie venea încoace oaste împărătească. Ciorbagiii erau în picioare. Moş Neiko Barducika, cel mai deştept şi mai bun de gură dintre dînşii, fusese trimis să iasă înaintea paşei, să i se închine şi să-i spună că satul nu are nici o vină şi că haiducii au coborît din munţi. Dobromeriţa se înnegri de oameni ca un furnicar. Aici îşi făcuseră tabăra urucii [1] din Gherlovo, cu cealmale mari pe cap, cu frînghii încinse peste brîie, ca să aibă pentru pradă. Dar ciorbagiii cu daruri multe îl înduplecară pe paşă şi acesta îşi ţinu cuvîntul, nelăsîndu-i să lovească satul. Stăteau însă aici pe Dobromeriţa, ca o pată neagră şi ameninţătoare, pe zăpada albă din jurul lor.

[1] Soldaţi turci.

Moş Rusi şedea pe banca lui nemişcat, cu ochii plonjaţi în pămînt. Nu se trecea cu firea din cauza turcilor din Gherlovo şi nici nu-i păsa de grijile ciorbagiilor. Căta cu ochii spre munte, prin văi şi pe poteci, şi trăgea cu urechea să audă dacă nu cumva în liniştea zăpezii răsunau focuri de puşcă. „Iarnă în mai, gîndi el. Rău. O să-i prindă ca pe iepuri, după urme."

Tot aşa şezu şi a doua zi. Turcii din Gherlovo plecaseră şi pe Dobromerişa, în locul unde stătusera, se vedea un cerc mare şi negru, de parcă fusese acolo un ţarc de vite. Dar teama apăsa încă satul. Moş Rusi era poate singurul om care avea curajul să stea pe uliţă.

Pe neaşteptate se auzi un zvon dinspre capul satului. Larma creşcu şi se revărsă ca o furtună. Tobe, strigăte, cîntece şi mai ales melodia tărăgănată şi plîngăreaţă a surlelor. Uite-i, se văd pe Brădo : în faţa sînt cei călări, iar după ei vin, valuri, valuri, pedestraşii. Şi ţepuşe lungi se văd în faţa lor, iar în ele stau înfipte capete de oameni. Moş Rusi parcă îşi pierdu firea. Surlele se văicăreau, tobele băteau. Şi auzi, oare să fie strigăte sau urletele unei haite de lupi ? Şi iarăşi bătăile alea seci, înfricoşătoare ale tobelor, ca nişte săbii ascuţite ce lucesc în soare şi pe albul zăpezii. Ca un şuvoi de apă

neagră hoarda se scurgea prin sat, ridicînd şi scuturînd ţepuşele acelea înfiorătoare.

Moş Rusi îşi întoarse privirea spre munte. Nu mai vedea nimic în faţa ochilor şi mîinile îi tremurau.

Cînd se uită iar spre conac, hoarda de başbuzuci se oprise roată, iar, în mijloc se vedeau, înfipte în pămînt, ţepuşele cu capete în vîrful lor. Parcă erau nişte crăci fioroase şi rău prevestitoare ieşite aşa din zăpadă.

Cu glasul înecat de teamă şi durere, un crainic începu să strige : „Să se strîngă toată lumea, să treacă pe rînd şi să vadă de recunoaşte pe cineva sau nu !"

Nu se duse nimeni. Atunci porniră zapciii să bată din poartă în poartă. Dădură de moş Rusi, care şedea pe bancă, şi-l luară cu ei. Se apropie bătrînul, îngrozit şi galben ca ceara. Îşi ridică ochii, văzu capul din prima ţepuşă şi-l cunoscu. Miluşe ! vru el să strige, dar vorba îi muri pe buze. Şi-şi înghiţi lacrimile, ţinîndu-şi firea. Trecu pe lîngă toate ţepuşele, se uită la ele şi apoi îşi îndreptă ochii spre paşă. Privirea îi era rece şi liniştită.

— Îi cunoşti ? întrebă paşa.

— Nu, agă, nu-i cunosc. Nu cunosc pe nici unul dintr-înşii.

Şi porni spre casă, înalt şi bine zidit, iar părul îi lucea ca zăpada de pe munte. Privea înainte şi tăcea. Cînd trecu prin faţa dughenei lui Miluş i se strînse inima. Pe vîrful uscat al plopului sta croncănind un corb negru. Iar jos, lîngă gardul de scînduri, sub măr, cineva privea printre crăpături spre conac. Şi moş Rusi auzi glasul Liuţei :

„Ah, dumnezeule, el e... Miluş, dragul meu Miluş !"

Moş Rusi auzi vorbele astea, dar nu tresări şi nu se întoarse.

•

E iarăşi primăvară, poienile înverzesc din nou, muntele e tot atît de frumos. Moş Rusi şade pe bancă şi gîndeşte : „De ce au fost să fie toate astea ?" Dugheana lui Miluş stă închisă şi ciocanul a amuţit. Seara Liuţa, care se întoarce de la cişmea, trece pe lîngă el şi cu glas molcom, de parcă ar trebui să audă doar ei amîndoi, spune :

— Bună seara, moş Rusi !

Trece pe lîngă el şi Dodovaneak. Într-o seară, cînd muntele se întunecase şi deasupra lui se aprinseseră stelele, el îi zise încet lui moş Rusi :

— A venit unul din ăi mari de la Sliven şi a poruncit să strîngă capetele alea, să nu mai stea în gunoi, şi să le îngroape. Şi le-au înmormîntat în cimitirul nostru bulgăresc... Pe seară cîteva femei au vrut să meargă să aprindă o lumînare. Dar nu le-au lăsat. Au pus zapcii de pază, să nu dea voie la nimeni. Iar cînd s-a înnoptat... Dodovaneak îşi muie glasul şi mai mult, adăugînd în şoaptă : Cînd s-a întunecat cu totul, o dată s-au lăsat din cer nişte candele aprinse. Aşa am auzit, moş Rusi, au văzut oamenii cu ochii lor. La fiecare groapă cîte o candelă, ca nişte stele...

— Bună seara, moş Rusi ! zice Liuţa.

Şi moş Rusi parcă aude undeva, departe, acelaşi glas de odinioară, murmurînd printre lacrimi : „Miluş, dragul meu Miluş !“ Şi glasul ăsta se aude tot mai încet, mereu mai încet, ca ecoul de pe Grămoveţ care răsună de şapte ori la rînd.

Ca trezit din somn, plopul, plopul bătrîn de peste o sută de ani îşi mişcă frunzele, îşi leagănă crengile şi spune ceva.

MORILE LUI POSTOL

„În vremea aceea diavolul a făcut capra și, încălecînd pe țap și punîndu-i frîu de praz, s-a dus la dumnezeu ; de atunci caprele au barbă."

Legendă bogomilică

Caprele lui Marin, feciorul lui Martin, treceau deseori pe lîngă morile de apă ale lui Postol și atunci toată pădurea răsuna de sunetul tălăngilor. Unele aveau clopoței mici, de tuci, care cîntau parcă, altele tălăngi mari, de fier, care băteau rar și apăsat, ca niște clopote. Uneori tălăngile astea sunau atît de tare și de repede, încît ți se părea că turma, speriată de cine știe ce lup sau urs, a luat-o la vale și acu-acu o s-o vezi dînd buzna în curtea morilor. Dar asta nu se întîmpla. Caprele treceau fără să le vadă cineva, tălăngile se auzeau din ce în ce mai încet, pînă ce amuțeau, și doar cîte una mai răsuna în cine știe ce vale, unde tufele de carpen tînăr se terminau și făceau loc fagilor înalți.

Și așa în fiecare zi. Dar într-o dimineață, cînd soarele abia răsărise și roua strălucea încă în iarbă și pe frunzele nucilor, la moara din vale se opri un țap mare și negru. Tălăngile se

auzeau în apropiere şi nu era greu să ghiceşti ca ţapul ăsta se desprinsese din turma lui Marin. Ţăranii, care duceau şi aduceau saci de la moara cea de sus, îl văzură stînd în loc, de parcă s-ar fi temut să treacă peste umbra neagră pe care nucul o arunca de-a curmezişul poienii. Pe urmă o zăriră pe Jenda. Sta acolo lîngă ţap, îi da să mănînce pîine din mîna ei şi rîdea.

Peste puţin ieşi afară şi Vărban. Cînd îl văzu pe bărbatu-său, Jenda se făstîci puţin, lăsă ţapul şi trecu din partea bătută de soare în umbra nucului. Vărban n-o zări şi nu dădu cu ochii nici de ţap, deoarece de îndată se uită spre moara cea din sus. Cînd văzu că acolo dejugaseră iarăşi care, iar la ei nu trăsese nimeni, zavistia îl muşca inima ca un şarpe. Se întoarse spre moară şi faţa i se întuneca şi mai mult. Abia acum zări ţapul, auzi talangiile din pădure şi-şi dădu seama că treceau caprele lui Marin, feciorul lui Martin. Vărban ajunsese să urască pe toată lumea. Deşi ţapul nu strica nimic, îşi descărcă furia asupra lui, luă o piatră şi-o aruncă după el. Ţapul făcu un mic ocol, îşi îndreptă coarnele, de parc-ar fi vrut să ameninţe pe cineva, şi se opri. Vărban nu se mai uită la el şi intră în moară.

Îl încolţiră iar grijile. „Parcă s-au vorbit să se ducă cu toţii numai la ghiujul ăla, îşi zise el. Cică ştie să-şi potrivească bine, din ciocan, piatra şi macină mărunt de tot. Păi, dacă-i vorba de piatră, şi eu ştiu s-o potrivesc aşa !" Mînia creştea în el din ce în ce, intră în odăiţă şi căută pe poliţă ciocanul.

Afară Jenda momise iar ţapul şi-i da pîine din mîna ei. Rîdea. Îi plăcea s-o vadă şi alţii şi de aceea se întoarse şi se uită spre moara din sus. Şi nu ţapul se temea de ea, ci ea de dînsul. Îi întindea pîinea cu o singură mînă, stînd îndoită din mijloc, gata în fiece clipă s-o ia la fugă. Cine ştie, poate că Jendei nu-i era teamă cîtuşi de puţin, dar voia să arate că îi este. Sumănaşul îi sta întins pe trupul puternic, o coadă îi căzuse peste umăr şi ea şi-o dădu repede pe spate. Avea un păr lung : cînd îşi lăsa amîndouă cozile pe spate, treceau pînă pe sub genunchi, ca doi şerpi negri.

Vărban găsise ciocanul şi acum îl tot răsucea pe o parte şi pe alta, stînd aşa în mijlocul morii. Pe urmă îl lăsă jos şi se apucă să schimbe piatra ca s-o bată. Terteleacul morii de sus bătea ca nebun şi-l făcea să se grăbească. Jenda intră, îşi luă căldările de aramă şi ieşi din nou, dar Vărban nu se uită la ea. Apucase piatra cu amîndouă mîinile, sprijinind-o de mijlocul

său, şi dădea să o scoată. Era grea : ar fi trebuit doi, trei inşi ca s-o întoarcă. Vărban ofta din greu şi vinele gîtului i se umflară. Deodată auzi căzînd ceva în spatele lui şi se întoarse : pe lada cu grîu stătea ţapul. Mare şi negru. Îl privea cu ochii lui alungiţi şi galbeni, rumega şi barba i se legăna într-o parte şi-ntr-alta. Vărban strigă la el, dar ţapul nu se clinti din loc. Atunci îşi liberă o mînă şi dădu s-o întindă spre greblă ca s-o arunce după el. Deodată piatra se întoarse şi alunecă în jos. Vărban nu mai apucă nici s-o oprească, nici să se dea la o parte. Piatra se prăvăli cu toată greutatea peste dînsul.

Nu strigă şi nu gemu. Zăcu întins la pămînt, ca un mort, sub piatra ce-i prinsese picioarele. Auzi ca prin vis zgomotul metalic al căldărilor de aramă, trîntite de pămînt, din care se vărsa apa. Pe urmă ţipătul Jendei. Trecură, parcă, ceasuri întregi. „Ce-i, nevastă ? Ce s-a întîmplat ?" strigau glasuri de bărbaţi. Simţi că-l duceau pe braţe şi parcă-l dădeau într-un leagăn. Nu-l durea nicăieri. Dar de la genunchi în jos se simţea slobod, de parcă nu mai avea picioare.

Moara de sus bătea tot atît de tare şi de repede. Acolo rămăsese doar baba Ana, nevasta lui moş Ivan. Era bolnavă şi nu putea să

meargă, altfel ar fi dat ea fuga cea dintîi. Timpul se scurgea încet. În sfîrşit bărbaţii ieşiră din moară, cu ochii în pămînt, cu feţele speriate. Baba Ana n-avea ce să-i mai întrebe şi nu le spuse nimic atunci cînd se înapoiară. Ba nici moş Ivan nu se grăbi şi, numai după ce-şi bătu luleaua de perete, ca s-o cureţe, îi spuse ce se întîmplase devale.

— Si ţapul ăla, cine dracu l-a adus aici ?

— Da aia, frumoasa aia, ce făcea ? izbucni baba Ana.

— Cine ?!

— Jenda, cine alta ? Că doar ea îi dădea pîine ţapului. Am văzut-o cu ochii mei.

— Eh, şi tu acuma, numai de Jenda te ţii. Ce strică ea ? Aşa a fost să fie, şi gata...

— Las' că ştiu eu, că doar nu-s oarbă. Cică Vărban ar fi rău, că Vărban fură din grîu. Spun minciuni. Ba e chiar prea bun. Dacă nu poate răbda omul s-o vadă pe nevastă-sa cu ochii după orice bărbat, gata, cică-i om rău. Că nu se duceau la moara lui, că s-a certat cu toţi. De bună seamă c-o să se certe cînd are o nevastă ca asta...

Moş Ivan îşi băgă tutun în lulea, apăsîndu-l cu degetul. Se schimbă puţin la faţă, sprîncenele i se ridicară în sus şi în ochii plini de

făină, ca ai unui şobolan de moară, luci o flăcăruie vicleană.

— Ia ascultă, babo, ce-ţi spun eu, zise el şi făcu cu ochiul la ţărani. Acuma sîntem toţi o apă : şi la noi e unul beteag şi unul sănătos, şi la Vărbanovi. Mă-ntrebi ce să facem, nu ? Eu cred că ar fi bine să alegem grîul de neghină — bolnavii cu bolnavii, ăi zdraveni cu ăi zdraveni. Tu du-te la Vărban, iar eu o s-o iau pe Jenda.

Ţăranii izbucniră în rîs, bătîndu-l pe umăr pe moş Ivan. Baba Ana voi să spună ceva, dar oamenii intraseră în moară. Supărată, cu buzele pungă, se mai uită o dată în vale. Nu se mai vedea nimic. Doar ţapul se mai învîrtea în jurul morii, căţărîndu-se pe gardul grădinii şi rupînd frunzele pomilor.

A doua zi tălăngile se auziră iarăşi în pădure. Soarele lucea pe cer. Prin aer pluteau funigei şi puful plopilor în floare. Cînd tălăngile răsunară aproape de tot, se ivi şi Marin, feciorul lui Martin.

— Ah, Marine, Marine, îl luă în primire baba Ana, dînd din cap, ce-o să faci acum ?!

— Am pierdut un ţap, zise el, nu cumva l-aţi văzut ?

— Ah, Marine, Marine, ce-ai făcut, Marine !

— Păi, ce-am făcut...

Era un adevărat uriaș, cu fața roșie, arsă de soare. Picioarele lui, înfășurate pînă la genunchi într-o țesătură groasă de păr de capră, parcă nu erau de om, ci de cine știe ce fiară. Nu pricepu unde bătea cu vorba baba Ana; o privea cu ochii săi albaștri de copil și zîmbea prostește. Și mai întrebă o dată de țap. Atunci baba Ana îi povesti ce se petrecuse.

Marin își lăsă privirea în jos, stătu un pic pe gînduri, trăgîndu-și cu mîna mustățile pleoștite, spălăcite, după care zise furios:

— O să-l ucid! Și de ciudă fața i se roși și mai tare.

În ușa morii se ivi capul cărunt al lui moș Ivan.

— Pe cine să ucizi? Țapul? Ucide-te-ar burdufele tale să te ucidă! Vezi-ți de treabă. Dobitocul e dobitoc, ce vrei de la el?

— Nu vreau să-l mai văd în ochi, moș Ivane, nu mai vreau! strigă Marin și ochii lui albaștri luceau ca oțelul. Mă lipsesc! Știi ce-mi face? Parcă-i intră dracul sub piele, se răzlețește de turmă și se rătăcește, iar cînd e între capre nu stă un pic locului. Pe una o-mpunge, pe alta o bate. Ieri s-a rătăcit iarăși. Îl caut eu... Aha, ia uite-l! strigă Marin și o porni la vale.

Lîngă moara lui Vărban, aproape de gard, mergea țapul.

Înalt şi puţin adus de spate, Marin gonea la vale cu caţa lungă de corn pe umăr. Cîinii mergeau în urma lui.

Ţapul era în marginea grădinii şi de aceea Marin o porni într-acolo. Cînd trecu de cealaltă parte şi o luă pe lîngă gard, auzi pe cineva fluierînd în urma lui. Era şi o pasăre de pădure care şuiera astfel şi speria omul. Marin se întoarse : printre pomii din grădină o văzu pe Jenda. Stătea dincolo de gard, doar la cîţiva paşi de el, şi rîdea.

— Hai încoace, Marine ! Hai, zise ea.

Marin se întoarse. Era însă mînios.

— Unde-i ţapul, rosti el, că-l jupoi de viu cînd oi da de el ? Mi-a spus baba Ana că...

— Ce ţi-a spus ?

— Mi-a spus că... de ăsta... că... omul tău... a căzut piatra de moară peste el.

— Nu-i nimic, Marine ! Crezi că-i ceva rău ? Destul m-a apăsat piatra asta pe mine. Las' să-l apese şi pe el acum !

Femeia rosti vorbele din urmă ceva mai în şoaptă şi fără să mai rîdă. Marin o privea uluit.

— Ce te uiţi aşa la mine ? rîse ea şi iarăşi începură să-i joace ochii în cap. Vinoîncoace, hai, să vezi ce vreau să-ţi spun. Uite pîrleazul, treci pe-acolo şi hai, vino !

Marin o ascultă și veni lîngă dînsa. O văzuse și altă dată, dar acum i se păru cu totul alta : nu era nici albă, nici neagră la față, ci rumenă. Dar ochii — ce ochi negri avea ! Pieptul ei rotund sta parcă să-i rupă cămașa. Marin uită de țap. Rămăsese cu ochii la ea și nu știa ce să zică.

— Știi ce vreau să-ți spun, Marine ? începu Jenda. Voiam de mult să stau de vorbă cu tine, numai că tu nu vrei să treci pe-aici ! Uite, Marine... să-mi dai vreo două-trei pielicele de ied, dar așa frumoase, negre, cu luciu. Am o bundiță, la ea îmi trebuie. Uite, așa vreau să le pun. Vezi, Marine, uite așa...

Și ca să-i arate mai bine cum ar fi dorit să pună pielicelele, își trecu palmele de la gît în jos peste sînii ei rotunzi, stînd sub umbra pomilor, prin care străbăteau cîteva raze de soare.

— O să-mi dai, Marine ? întrebă ea, privindu-l drept în ochi. Stai, treci mai încoace, că scorpia aia iar se uită, adăugă Jenda, privind spre moara din deal, unde era baba Ana, măcar că n-are ce vedea, dar așa, ca să aibă ce trăncăni. Vino, vino mai încoace !

Basmaua i se desfăcuse, lăsînd în voie părul ei bogat. Mergea printre pomi cu spatele înainte, trăgîndu-l spre ea pe Marin și uitîndu-se

acum nu la fața lui, ci undeva dincolo de el. Și șoptea mereu :

— Nu-i așa, Marine, că o să-mi dai pielicelele ?

— O să-ți dau, cîte vrei o să-ți dau...

Vorbea și el în șoaptă și glasul său i se păru răgușit și străin.

Oricît se chinui baba Ana, pînă la urmă tot nu putu să-și dea seama unde se pierduseră printre pomi Marin și Jenda. Îi văzuse cînd vorbeau, unul de o parte și altul de cealaltă a gardului, îi văzuse și în grădină, dar pe urmă îi scăpase din ochi. Puțin mai tîrziu Marin se ivi la cișmea. Bău apă, se șterse cu mîneca și, uitînd parcă să-și mai ia mîna de la gură, privi spre moara din vale, vesel, dar parcă mirat și nedumerit. Țapul căuta frunze tot acolo, pe lîngă gard, dar Marin nu numai că nu se gîndi să-l mai ducă la turmă, dar nici nu se uită măcar la el. Mai trase o gură-două de apă, își luă cața la spinare și, cu cîinii după el, o porni la deal printre tufele de carpen, din care abia se mai auzeau tălăngile caprelor lui.

●

Lumea îl uitase de mult pe Postol ăsta, care făcuse morile. Deși le așezase una lîngă alta, ursita lor nu fusese aceeași. Cea din deal mer-

gea zi și noapte. Roata se învîrtea mereu, apa se zbătea între ciuturile ei, plescăind înspumată, și moara trosnea din toate încheieturile, de credeai că acu-acu se desface în bucăți. În schimb, cea din vale amuțise. Apa se vărsa pe de lături, jgheabul se usca și crăpa. Mai mare și mai stufos arăta și nucul sub care sta moara. Cufundată în umbra lui, părea din zi în zi tot mai mică, intrînd parcă în pămînt, năpădită de buruieni. Ca un om îngropat de viu, se stingea aici și Vărban.

Jenda nu sta locului o clipă. Dacă nu era în grădină, o vedeai la cișmea. Ba uneori își lua furca, și-o proptea bine în brîu și pornea peste poieni. Mergea și torcea.

Fața i se rumenea și mai tare de arșiță, ochii negri păreau niște prune coapte în soare, iar cozile lungi îi atîrnau pe spate. Se vedea de departe că e numai zîmbet. Și parcă nu torcea, ci deșira fire în urma ei și pe unde trecea își întindea mrejele ca o plasă de păianjen.

Baba Ana se uita după ea și zicea, dînd din cap : „A pus lațuri la fiecare drum, la fiecare potecă ; a făcut farmece la cișmea, lovi-o-ar ciuma s-o lovească... !"

Și deodată totul se întoarse pe dos. Și mai înainte treceau drumeți, se abăteau la cișmea,

dar îndată ce-şi potoleau setea plecau fiecare la treburile lui. Acuma, însă, cine apuca de bea apă nu se mai grăbea. Zăboveau negustori, gelepi şi beiliccii întinzîndu-se alene la umbră, umblînd buimaci, de parcă i-ar fi bătut soarele în cap, şi toţi erau cu ochii după Jenda.

Deodată pădurea răsuna de tălăngi şi, ca un zmeu adus de vînt, se ivea Marin. Se ducea de-a dreptul la Jenda, care vorbea şi rîdea cu el, dar ciobanul îşi rotea ochii şi, cînd vedea atîţia drumeţi, privirile lui deveneau apăsătoare ca pietrele de moară. Unii îşi dădeau seama şi plecau îndată. Alţii mai zăboveau, beau apă la cişmea, chiar dacă nu le era sete, şi atunci Marin se năpustea asupra lor.

— Aici nu e locul beilicciilor şi nici ceair să vă paşteţi caii ! zicea el, răstindu-se. Avem şi noi vite şi ne trebuie iarba !

Şi cînd îşi învîrtea o dată caţa, mînecile cămăşii i se ridicau, lăsînd să i se vadă braţele vînjoase. Sub cojocul scurt, întors cu miţele afară, luceau pistoale şi cuţite puse la îndemînă în sileaf. Nu era bine să aibă cineva de-a face cu ciobanul ăsta cu umeri largi, cu mustăţi stufoase şi aproape sălbatic. De aceea beilicciii, oameni subţiri, cu cepchene cusute în fir de argint şi cu poturi de postav albastru, se

răzgîndeau. Despiedicau caii, încălecau şi, uitîndu-se încă o dată spre Jenda, plecau.

Într-un rînd, trecură nişte negustori chervanagii. Se nimerise tocmai atunci o vreme rea. Peste munte se prăvălise un nor negru, tunetele şi fulgerele spintecau văzduhul. Cînd căruţele chervanagiilor începură să coboare în vale de la rîpa albă, nu-ţi mai puteai da seama dacă zgomotul acela asurzitor era al tunetului din cer sau al carelor caravanei. Bivolii cei mari se trăgeau înapoi, agitîndu-şi speriaţi coarnele răsucite, chervanagiii strigau cît îi ţinea gura. Răbufni un vîrtej, stîrnind praful de la un capăt la altul al caravanei. Furtuna şi norul cel negru rămăseseră în urmă şi caravana ce venea părea acum şi mai înfricoşătoare.

Cînd trecură prin vale şi ajunseră de cealaltă parte a ei, carele se întinseră într-un şir lung. Traseră lîngă moară. Poiana era acum plină de bivoli şi de care. Norul trecuse, lăsînd să cadă doar cîteva picături de ploaie, şi soarele începu să dogorească şi mai tare. Chervanagiii aduseră apă în căldări şi stropiră bivolii, după care luară păcorniţele şi începură să ungă roţile carelor.

Veni de undeva şi Jenda, care, în drum spre cişmea, se ferea şi fugea cînd de un bivol, cînd

de altul. Chervanagiii își lăsară jos păcorniţele şi începură să se uite la ea. Jenda îşi luă apă, o aduse la moară şi se întoarse iar. Atunci chervanagiii îşi luară ciuberele mari şi se îmbulziră şi ei la cişmea. Începu rîsul şi hîrjoana. Printre căciulile mari şi straiele lor de aba cenuşie, se ivea sumănaşul albastru şi cămaşa albă a Jendei. Uneori i se vedeau şi cozile groase, ca doi şerpi negri ce se jucau mereu.

De la moara din deal privea baba Ana şi, cînd moş Ivan trecu pe lîngă dînsa, îi zise :

— Şi din ăştia o să rămînă careva pe-aici.

— De unde ştii ?

— Este unul care vine mereu la cişmea şi bea apă fără să-i fie sete. Ăsta o să rămînă, o să vezi...

Într-adevăr, nu trecu mult şi, cînd caravana o porni din nou la drum, unul din care, cel care mersese în frunte şi avea bivolii cei mai voinici, se lăsă deodată pe o parte ; o roată se desprinse şi ieşi, osia dădu în pămînt şi se rupse. Se strînseră chervanagiii buluc, se scărpinară la ceafă pe sub calpacele lor mari şi începură să se certe. Pe urmă porniră iar. Rămase în drum doar căruţa cu osia ruptă. Chervanagiul scoase o bardă şi începu să cioplească ceva. Nu părea însă grăbit şi nici supărat, căci în colţul buzelor lui stăruia un zîmbet fugar.

A doua zi încă mai lucra și Jenda ședea alături. Baba Ana trase cu urechea spre pădure, dar nu auzi tălăngile caprelor. Mai era pînă să vină Marin. Bătrîna stătu mult așa, cu ochii cînd la car, cînd la tufele de carpen. Soarele începu să ardă, se încălzi de-a binelea și baba Ana aţipi.

Se trezi la zgomotul unor papuci care se tîrșîiau pe pămînt. În fața ei era Jenda. Baba Ana abia o recunoscu : buzele date cu roșu, fața pudrată, sprîncenele încondeiate cu negru — parcă era o cadînă. În păr avea o pană cu un solz de aur, pe piept îi lucea un șirag de mărgean roșu, la mîini îi zăngăneau brățări. Rîdea și ochii îi scînteiau de bucurie.

— Ce te-ai gătit așa, fă, nebuno ?! strigă la ea baba Ana, privind-o uimită și mirîndu-se că n-o mai putea urî. „Multă frumusețe ți-a mai dat dumnezeu, își zise ea, de-ar fi doar spre bine !“

Jenda își mîngîie șiragul de mărgean.

— Îți place, babă Ano ? Nu-i așa că-i frumos ? Chervanagiul mi l-a dat...

— Și pudra ?

— Și ea, tot. Ah, babă Ano, de-ai vedea numai cîte minunății are ! O casă întreagă e în căruța lui. Cînd deschide cîte o ladă, înăuntru-i ce vrei și ce nu vrei. Și oglinzi are, babă Ano,

de toate are. Un om foarte bun. A fost şi la Ţarigrad, a văzut şi marea. „Hai şi tu, zice, urcă-te în căruţă să vezi şi tu marea." Să mă duc, babă Ano ? Ce zici, să mă duc ?

— Du-te, du-te, dacă ţi s-au dus minţile pe apa sîmbetei ! Cu Vărban ce mai e ?

Jenda ridică din umeri şi nu zise nimic.

— Ascultă, nevastă, se răsti la ea baba Ana, dă-i încolo pe bărbaţii altora şi vezi-ţi de-al tău. Că e ruşine şi păcat. Ce Ţarigrad, ce mare, ce te-a apucat ? Cată-ţi de bărbat, că pe urmă...

— Păi, ce să-i fac ?! Nu-s dumnezeu să-i dau zile !

Şi Jenda o luă la goană devale, solzul de aur îi luci în păr, brăţările de la mînă zornăiră uşor. Baba Ana o văzu cum se duce drept spre car. Chervanagiul tot mai avea ceva de cioplit. Iar ţapul, cum făcea de obicei de la o vreme, se căţărase tocmai sus pe acoperişul morii şi ţiglele răsunau sub copitele lui, de parcă ar fi jucat hora.

Seara, tîrziu, Jenda mai veni o dată la baba Ana. Începu să bocească, plîngîndu-şi soarta ei şi pe cea a lui Vărban. Făgădui că n-o să mai plece nicăieri şi c-o să vadă numai de dînsul. Apoi, cu ochii în lacrimi, se duse drept la moară, fără să se uite măcar spre cherva-

nagiu. „Mulţumescu-ţi ţie, doamne !“ grăi baba Ana şi se închină.

A doua zi Jenda ieşi în faţa morii. Nu se duse la chervanagiu, dar îşi puse furca în brîu. O vedeai de departe cum rîdea cu ochii ei negri. Şi o porni iarăşi peste poieni, torcînd. Chervanagiul îşi dresese carul. Mai stătu puţin, luă bivolii şi plecă cu ei la păscut. O apucă pe acelaşi drum pe unde trecuse şi Jenda. Parcă l-ar fi tras după ea cu firul de lînă pe care-l răsucea.

Era păcat să laşi un om bolnav fără nimeni la căpătîi, şi de aceea baba Ana îşi trimise bărbatul să vadă ce mai face Vărban. Cînd trecu pragul morii, moşneagul tresări şi-şi scoase luleaua din gură : un căţeluş scheuna jalnic, înghesuit în perete. Lîngă el sta ţapul, lovindu-l puternic cu coarnele. Moş Ivan îl dădu afară, dar lucru ciudat, i se păru că izgoneşte nu un dobitoc oarecare, ci pe necuratul însuşi. Piatra de moară stătea tot acolo unde-l strivise pe bietul Vărban. Moş Ivan intră în odăiţă. De la uşă îl izbi o duhoare grea de leş omenesc. Galben şi slab de tot, Vărban zăcea pe spate. Cum îl văzu pe moş Ivan, îngînă cu faţa schimonosită de durere şi cu un glas surd ce

venea parcă din mormînt: „Goneşte-l! Dă-l afară!" Vorbea de ţap. Şi rămase apoi cu ochii măriţi de spaimă, proniţi în tavan.

●

Marin îşi pierduse trei capre. Nu era omul care să se lase cu una, cu două şi le căută pînă ce le găsi. Îşi cunoştea caprele aşa cum cunoştea oamenii, după chipul lor. Zărea undeva departe ceva alb şi o lua într-acolo cu turma. Ajungea mai aproape, vedea că nu-s capre, ci doar nişte pietre albe, şi pleca într-altă parte. Rătăci aşa trei zile, căţărîndu-se pe stînci înalte şi coborînd în văile cele mai adînci. Pînă la urmă găsi cele trei capre albe pe care le pierduse. Se bucură mult, rîse de unul singur, scoase furca pe care-o făcea pentru Jenda şi începu s-o încondeieze cu culoare de aur şi argint. Voia să se ducă a doua zi de dimineaţă ca să i-o dea.

Dar nu putu să mai rabde. Parcă-l trăgeau mii de fire spre cele două mori. Îşi băgă în brîu briceagul cu care crestase furca şi mînă caprele la vale.

Niciodată tălăngile turmei lui Marin nu răsunaseră atît de tare. Clopoţeii mici strigau şi vorbeau ca nişte voci de copii, cele mari bă-

teau solemn ca niște clopote de paști. Baba Ana le auzi de departe și înțelese că peste puțin timp avea să vină și Marin. Cînd turma ajunse la carpeni, tălăngile se potoliră puțin, împrăștiindu-se și sunînd în toate părțile. Între cele două mori se ivi Marin.

Văzu carul și își dădu seama că fusese stricat și dres apoi, dar lîngă el nu era țipenie de om. Nu se vedea nici Jenda. Marin intră în grădină, căută prin moară, dar nu o găsi. Se uită de mai multe ori spre baba Ana, dar nu cuteză s-o întrebe ceva. Pînă la urmă însă se hotărî și porni spre dînsa.

În pragul morii îl întîmpină moș Ivan.

— Ce faci, Marine, unde-ai fost de nu te-am mai văzut? Ori te-ai bătut iar cu ursul? A coborît iarăși la Dealul Teilor?

Baba Ana se uita la Marin și ochii ei scînteiau vicleni.

— Ursul nu e la Dealul Teilor, zise ea. Ursul e aici, la morile astea. Dar nu-i fioros, nu mușcă. E unul așa, cu părul lung și cu ochii negri. Vine la cișmea și bea apă și cînd i-e sete și cînd nu, iar ochii îi joacă în toate părțile...

Baba Ana ar fi vrut să întîlnească privirea lui Marin, dar acesta sta încruntat, cu ochii în pămînt.

— Hm... urs, ce urs o mai fi și ăsta?

— Nu te mai face că nu știi. Ai băut și tu destulă apă din cișmeaua asta și cînd ți-a trebuit și cînd nu. Și parcă numai tu ? Dar, uite, chervanagiul a băut și el și a rămas aici.

Deodată Marin își îndreptă trupul și întrebă mînios :

— Unde-i Jenda ?

— Păi, știu eu, Marine, grăi blînd baba Ana, de unde vrei să știu, maică ? Am văzut-o ieșind cu furca, chervanagiul a plecat și el cu bivolii... Nu știu, maică, nu știu !

Marin nu aşteptă să termine și o porni la deal, spre turmă. Urcă pînă la tufele de carpen, se mai uită o dată către cele două mori, rotindu-și ochii de jur împrejur — Jenda nicăieri. Atunci scoase furca pe care o ascunsese sub cojoc, o rupse bucăți și-o aruncă. Nu mai auzea tălăngile turmei și nu-și mai găsea locul în pădure. Mai coborî de vreo cîteva ori, dînd ocol celor două mori. Și, de cîte ori îl vedeai, parcă se făcea mai mare și mai fioros. Într-un rînd, trecu pe lîngă baba Ana. Nu se uită la ea. Nici baba Ana nu cuteză să-i vorbească.

A doua zi veni din nou. Era o arșiță grozavă. Jenda nu era nicăieri. Marin nici nu se mai gîndea la turmă, ci cutreiera ca nebunul peste dealuri și văi. Uneori se oprea și căta cu ochii

pînă departe. Pietrele din jurul lui dogoreau, topindu-se parcă de căldură. Razele arzătoare ale soarelui îi cădeau drept pe creştet şi trupul său nu lăsa nici o umbră. Nu putea înţelege ce se întîmplase cu Jenda şi nici ce se petrecea cu el acum. Ştia doar că vrea să pună mîna pe ea şi s-o taie bucăţi. Îşi amintea că ultima oară cînd o văzuse rîdea mereu şi-i spunea : „Oh, Marine, dar urît mai eşti ! Ca un urs, ca un urs bătrîn !" Se gîndi apoi la pielicelele acelea pe care i le dăduse. „O să i le cer înapoi !" îşi zise el, scrîşnind din dinţi. Dar îndată îşi dădu seama că nu asta îl durea. Îi venea să se întoarcă în munţii lui, departe de oameni, să trăiască acolo singur, ca mai înainte. Ştia însă bine că aşa ceva n-o să se întîmple. Înţelegea doar atît : asupra capului său se abătuse o urgie grozavă.

Mergea înainte, călcînd greu pe pămîntul ars de soare. În urma lui veneau cîinii, cu ochii tulburi şi limbile scoase de un cot. Tălăngile răsunară pretutindeni, cît era pădurea de mare. Marin se opri, ascultă, dar nu fu în stare să-şi dea seama că turma i se risipise.

Deodată se porni o boare de vînt, stîrnind praful de pe drum. Marin îşi ridică privirea şi văzu că se înnorează. Nu era un singur nor. De peste munte se ridicau, învolburîndu-se, o

mulțime de nori negri, deși și bulbucați, urcîndu-se tot mai sus pe cer, ca palele de fum ale unui foc năprasnic. Începu să bată un vînt la început cald, apoi din ce în ce mai rece. Cerul se întunecă și picături mari de ploaie porniră să cadă. Vîntul sufla acum puternic și răscolea toată pădurea. Fulgerele spintecau cerul ca niște șerpi de foc. Tună.

Marin nu stătu să chibzuiască, ci mai curînd din obișnuință grăbi spre turmă, o duse la un loc mai ferit, adăpostindu-se și el sub niște stînci. Pe urmă nu mai văzu nimic, căci totul se întunecă și se pierdu în furia și ceața oarbă a ploii.

Marin nu auzea tunetele și nu se mai gîndea la nimic. Într-un tîrziu își dădu seama că era parcă mai întuneric și fulgerele străluceau mai tare. Se lăsa seara. Sări din loc și o porni prin ploaie. Îi era cald și-și scoase căciula. Picături mari îi cădeau pe creștet, arzîndu-l, de parcă era apă clocotită. Ploaia stătu încă în timp ce mergea prin pădure. Cînd ajunse la marginea ei și zări jos morile, o jumătate a cerului se înseninase. Din toate văile curgeau șuvoaie tulburi.

Marin coborî spre mori. Un vuiet surd și înfiorător îl făcu să se oprească o clipă locului. Jos, în vale, rîul umflat și tulbure mugea. Apa

ajunsese pînă sus, la podul de piatră, care sta însă neclintit. Norii coborîseră jos de tot spre răsărit, şi pe cerul limpede se ivi luna, încă roşie şi întunecată.

Marin coborî de-a dreptul. Jos, undeva, se auzi scîrţîit de căruţă. Era una mare, cu coviltir, ce trecea pe drumul din vale, dar ciobanul nu-şi opri ochii asupra ei. Cînd ajunse la cişmea, carul chervanagiului nu mai era acolo. O presimţire neagră i se strecură în suflet. Văzu pe moş Ivan coborînd de la moara din deal, cu o lumînare aprinsă, şi făcînd mîna căuş, ca să-i apere flacăra de vîntul ce mai bătea încă.

— Să plece unde-o vrea, striga el, răspunzînd pesemne babei Ana, drum bun şi călătorie sprîncenată ! Nu-mi arde mie de ea acum, cînd omul ăsta îşi dă sufletul. Moare creştinul şi trebuie să-i ţină cineva lumînarea...

Deodată Marin înţelese totul. Se întoarse în loc şi-o luă la fugă după căruţă. Bivolii păşeau agale, aşa încît o ajunse repede din urmă. Se înălţă puţin şi privi din spate pe sub coviltir : înăuntru şedea Jenda, iar lîngă ea chervanagiul, care o cuprinsese cu braţul pe după mijloc. Era întuneric, nu-i putea zări faţa, dar i se păru tînăr şi frumos.

Marin rămase locului ca trăsnit. Întîi gîndi că era urît, necioplit și că nu trebuie să stea în calea acestor tineri. Îi păru rău de ei și voi să se întoarcă. Tocmai în clipa aceea carul se auzi duruind pe pod. Marin tresări, zvîrli cața din mînă, se repezi și din două, trei salturi ajunse carul. Îl apucă de inimă, îl ridică și, cu puterea sa înfricoșătoare, îl prăvăli peste pod.

Nu auzi nici un strigăt. Văzu doar că unul din bivoli căzuse pe picioarele dinainte, izbutind apoi să se ridice. Pe urmă, cînd nu mai simțiră carul în urma lor, tîrîră pe pămînt proțapul rupt și fugiră, pierzîndu-se în întuneric.

Marin gîfîia. Își simți mîinile goale și se uită după cață. Ajunse la locul unde o aruncase și o ridică. Luna lucea acum puternic. Ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut, cu cața pe umăr, o porni încet, în sus, pe munte. Razele lunii alungau întunericul și de pe tufele de carpen stropii de ploaie se scurgeau ca niște lacrimi.

Într-un timp, Marin auzi pași și se întoarse : în urma lui venea țapul.

INGE

„În vremea aceea s-au ridicat o seamă de lotri, care își ziceau daalii și cîrjalii, și au pîrjolit multe sate și s-au arătat și aici, în sat la noi, în duminica de lăsata-secului de carne, de-au luat în robie mulți oameni și au jăcuit și au ars satul..."

Din letopisețul popii Iovcio

Ca un clocot năprasnic de ape tulburi se lăsau cîrjaliii din Bakăgiți [1] la vale, spre cîmpie. În fruntea lor se afla Inge [2] cu ceata lui, iar după el curgeau de-a valma, pe cai sirepi și scoțînd strigăte sălbatice de lupi flămînzi, cîrjaliii lui Sivribiliuk-bașî, Ederhanoglu, Deli-Kadîr și ai altor căpetenii.

Rar se văzuse o asemenea groaznică adunătură : anadoleni [3], zebeci [4], curzi, daalii [5] și tot

[1] Vulcani stinși din masivul Tungea, spre est de orașul Iambol.

[2] Haiduc bulgar originar din Sliven sau din Popovo, lîngă Bakăgiți ; mai întîi a fost căpetenie de cîrjalii. Numele lui e cîntat în numeroase balade populare bulgare.

[3] Soldați turci din Anatolia (Asia Mică).

[4] Ostași originari din Asia Mică, mai ales greci turcizați, făcînd parte din armata turcească neregulată.

[5] Cete de tîlhari turci, al căror nume se trage de la *dăglii* — oameni de la munte (în lb. turcă).

felul de zurbagii. Oameni gata la orice fărădelege, urîţi, fioroşi, unii îmbrăcaţi doar în zdrenţe de li se vedea pielea, alţii în haine scumpe, pline de găitane şi fireturi. Cuţitul şi pistoalele nu lipseau de la brîul nici unuia, dar aveau şi arme care nu păreau a fi de luptă, ci doar de tăiat şi de ucis : halebarde de pe vremuri, cu tăişul lat ca nişte satîre, ghioage de fier, buzdugane, securi şi topoare.

Cînd hoarda asta ajunse în cîmpie, stîrni atîta praf, încît de departe s-ar fi putut crede că vine furtuna. Dar vremea era frumoasă, aşa ca în pragul primăverii. Spre miazănoapte se ridicau, albăstrii, lanţurile domoale şi uşor conturate ale Balcanilor ca nişte ziduri depărtate, scăldate în lumina potolită a soarelui. De s-ar fi oprit cineva şi ar fi întors capul spre ei, ar fi putut vedea ici-colo, prin pădurile de la poale, luminile unor focuri care se stingeau repede, sau cîte o dîră subţire de fum, care dispărea numaidecît. Prin aceste focuri *harbaliii* şi *dervengiii* [1] vesteau satele să fugă din faţa cîrjaliilor ce veneau.

Dar Inge nu dăduse încă nici un semn pentru atacarea vreunui sat. Călare pe calul său alb,

[1] Ţărani bulgari însărcinaţi cu paza trecătorilor din munţi.

mergea puțin înaintea cetei, fără să scoată o vorbă.

Ca și cum ar fi deschis ochii abia atunci, Inge văzu cît era de gol pămîntul pe care mergea. Ogoarele erau pustii. Nici o vită, nici un dangăt de clopot. Țarinile, care nu mai văzuseră plugul de cine știe cînd, erau acum năpădite de buruieni și rugi de mure, iar pe drumurile nebătute începuse să crească iarba. Nu se auzea nici măcar un ciripit de pasăre.

Pe calul său bine hrănit, Inge își lăsă capul în piept și căzu pe gînduri. Soarele cobora tocmai spre asfințit, cînd niște strigăte puternice, venite din urmă, îl făcură să întoarcă privirea. Văzu cîrjaliii cum se-mbulzeau unii într-alții, de parcă i-ar fi grăbit cineva, văzu ochii setoși de sînge, apoi privi înainte și înțelese totul : în fața lor, nu prea departe, se zărea un sat mare. Inge își dădu seama că e satul Urum-Enikioi. Nu semăna cu celelalte sate prin care trecuseră. Se vedeau case albe și frumoase, cu grădini în jurul lor ; o biserică își ridica turlele spre cer și crucea ei lucea de parcă ardea. Și, măcar că satul nu era mai departe de două-trei bătăi de pușcă, se părea că nimeni nu simțise încă apropierea cîrjaliilor.

Înge dădu semn de oprire, ieşi în fruntea tuturor şi privi lung într-acolo. Cuta ce-i brăzda fruntea se adîncea mereu, iar cîrjaliii gîndeau că în mintea lui croia planuri cum şi pe unde ar trebui atacat satul şi abia îşi mai ţineau caii în frîu. Dar iată că Inge se întoarce şi dă poruncă să se deshame caii de la căruţe şi să se întindă corturile, pentru a înnopta acolo. Cîrjaliii amuţiră şi descălecară, uitînd să slăbească măcar chingile. Aşteptară pînă cînd i se întinse cortul lui Inge, undeva mai la o parte, pe o movilă şi, după ce căpetenia intră înăuntru şi trase după el pînzele, se adunară în pîlcuri şi începură să se sfătuiască. Vorbea mai ales unul, care sta în mijloc, iar ceilalţi ascultau şi se uitau mereu spre cortul lui Inge. Se vedea că de el vorbeau cîrjaliii. Inge nu mai era pe placul lor, nu mai era acela pe care-l ştiau. Nu spunea nimic. Tăcea şi se aprindea repede.

Cînd în primăvara aceea Inge se însănătoşise şi rana grea de la piept i se lecuise, crainicii bătuseră satele de ambele părţi ale Bakăgiţilor, dînd zvon ca acela care avea nădejde în calul şi iataganul său să vină la Inge. Auziră cîrjaliii, se adunară în grabă cu toţii spre Bakăgiţi şi, în cîteva zile doar, răsări ca din pămînt

o tabără mare în poiana de lîngă Cele Şapte Fîntîni, unde-şi avea Inge cortul. Şi care venea de Inge întreba, pe el voia să-l vadă. Numai că în jurul cortului său străjuiau muntenii lui Kara-Kolio, care nu dădeau drumul nimănui. Uite-i, şi acuma sînt tot acolo şi-l păzesc. Şi nimeni nu ştie nici ce gîndeşte Inge şi nici ce planuri croieşte.

Şi încă multe altele mai vorbeau cîrjaliii, stînd aşa, în cete, pînă ce-i învălui întunericul. Se înnoptase. Iată că se aprinseră focuri mari. Cîrjaliii forfoteau mereu, dar nu făceau zgomot, ca să nu-i simtă cei din Urum-Enikioi. Pădurea din jurul lor le ţinea adăpost şi făcea bezna şi mai groasă. La lumina focurilor, umbrele lor negre creşteau şi se lungeau. Se auzea zgomot de arme şi undeva necheză un cal. Deasupra taberei, pe cerul jos şi întunecat, stelele luceau cu luminile lor tremurătoare, speriate parcă.

●

Inge intrase în cortul lui şi, după obiceiul pe care-l luase în zilele din urmă, şedea lungit şi tăcut pe patul aşternut cu piei de oaie.

Gîndurile îl întoarseră înapoi cu vreo şaisprezece ani. Îşi aminti de ziua aceea în care

dăduse de Kara-Feiz[1] în faţa Jerunei. Cîrjaliii găsiseră atunci satul întărit cu şarampoale, şi gloanţele şuşanelelor îi siliseră să se retragă mult înapoi, spre cîmpie. De aci Kara-Feiz, negru la faţă de mînie, privea spre bogatele case ale chiaburilor, în care se ascundeau averi mari, şi nu ştia ce să facă. Să intre în sat nu putea, să-l lase îi era ciudă.

În clipa aceea apăru Inge. Avea cu el vreo trei sute de viteji, toţi pe cai sirepi. Era tînăr. Se uită la Kara-Feiz, se uită spre sat, rîse şi, fără să stea mult pe gînduri, porni în goană cu ceata lui de-a dreptul spre întărituri. Şuşanelele grele trosniră şi pe gura meterezelor fumul ţîşni în valuri groase. Cîrjaliii dădură frîu liber cailor, năvălind în goana mare, descărcîndu-şi pistoalele şi scoţînd strigăte sălbatice. De trei ori atacă Inge şarampolul şi de trei ori fu dat înapoi. Pămîntul tremura sub copitele cailor. Nori de praf se ridicau în văzduh. În sfîrşit, obosit, cu ochii în văpăi, Inge se întoarse la Kara-Feiz, rîse şi iarăşi privi înapoi. Iureşul acesta nebunesc fusese zadarnic. Prin praful care se ridicase ca o ceaţă, se vedeau trupurile cîrjaliiilor ucişi ; cai fără că-

[1] **Bulgar din Breznik, turcit, vestit căpitan de cîrjalii.**

lăreți rătăceau speriați în jurul taberei. Dar șușanelele amuțiseră deodată și în tot satul nu se mai auzea nimic, de parcă împietriseră cu toții.

— Eh, na, asta-i ! strigă Inge. Dacă vrei să cadă mărul trebuie să scuturi pomul !

Seara aduseră la el un morar, pe care cîrjaliii îl luaseră pe sus de la morile lui Postol. Cînd omul acesta, mort de spaimă, căzu în genunchi, se tîrî și-i sărută poala hainei, Inge înțelese că a dat peste cel care-i trebuie. Chiar în noaptea aceea, cincizeci de cîrjalii, aleși pe sprînceană, conduși de morar, fără cai, se strecurară pînă la șarampol ; straja fusese ademenită și ucisă. Prin spărtura făcută intră Inge cu ceata lui ; intră și Kara-Feiz. Spre răsărit, peste vîrfurile pădurilor negre, cerul se roșea în revărsatul zorilor. Pe caldarîmul uliților răsunară potcoavele cailor aprigi ai cîrjaliilor. Și cine poate sta în fața cîrjaliului, cînd e călare pe cal și cu iataganul în mînă ?

Luați prin surprindere, bărbații care apărau șarampolul traseră o dată cu șușanelele și apoi rămaseră năuciți. Nu știau ce să facă : să fugă, sau să se ducă la casele lor, unde erau femeile și copiii. Cîrjaliii se năpustiră asupra lor ca lupii în turmă. Tăiară la grămadă, fiecare pe unde apuca. Și, cînd încetară ultimele focuri

de armă trase de cei ce izbutiseră să fugă pe dealuri, era ziuă de-a binelea. Se vedeau case frumoase, împrejmuite cu garduri înalte şi cu porţi mari — pradă uşoară în mîinile învingătorilor. Cîrjaliii descălecară şi porniră să jefuiască. Femeile ţipau, copiii plîngeau, vaietele se ridicau pînă la cer. Ici-colo ţîşniră deodată flăcări, şi din casele aprinse se ridică un fum gros şi negru, întunecînd lumina soarelui.

Inge lăsase prada pe mîna altora, lui nu-i trebuia. În mijlocul satului, sus la hanul lui Boncio, Inge bea şi mînca. Se dăduse cep la toate butoaiele şi vinul curgea gîrlă. Aşa voia Inge. Neveste galbene la faţă de frică îi aduc mîncare, fete cu mîini tremurînde îi toarnă vin în pahar. Iar în jur ţîşnesc limbi de foc, ţipă femei şi copii, dîre de sînge roşesc ulucile înalte şi porţile grele. Inge era din ce în ce mai vesel. Greu să-i fii pe plac ! La o vreme, îşi privi îmbrăcămintea — ruptă şi plină de sînge — şi ceru să i se aducă, din pămînt, din iarbă verde, un croitor, care să-i facă haine noi. Vorba lui Inge era lege şi croitorul fu găsit şi adus. Cu mîini ce tremurau de frică, croitorul întinse postavul roşu, îl măsură şi-l croi.

— Ia spune-mi, meştere Gocio, îi vorbi Inge, spune-mi, din care mahala eşti ? Pe unde ţi-e casa, ca măcar pe ea s-o cruţ ?

— Din dealul satului sînt, efendi. Casa mea e sus, pe colină.

Inge se uită într-o parte, se uită în alta și izbucni în rîs. Ce casă, ce mahala să mai cruțe ? Ardea tot satul !

Dar iată că jos, pe ulița pe care fumul cel gros își arunca umbra lui groaznică, se ivi o fată. Puțini erau aceia care scăpaseră cu zile aici în sat ; de unde o mai fi ieșit fata asta ? Cîrjaliii dădură năvală spre ea din două părți, fata strigă și, cînd îl văzu pe Inge, se repezi înspre han, cu mîinile întinse. Inge se ridică, încruntă sprîncenele și făcu semn cu mîna. Cîrjaliii se opriră ca pironiți. Inge nu se gîndea să coboare, dar, uitîndu-se de sus, văzu chipul fetei și coborî. Era înaltă, subțire, frumoasă. Dar cîte femei frumoase nu văzuse Inge ! De ce oare fata asta, care scăpase cu viață ca prin minune, stătea așa de liniștită în fața lui și-l privea cu atîta bucurie și ardoare în ochii ei căprui ? Maică-sa, taică-său și toți ai ei își găsiseră desigur moartea, iar în ochii ei nu se citea nici frică și nici ură ! Asta-l miră pe Inge. Uită și de meșter, și de haine, luă fata de mînă și o duse spre locul unde se afla calul și ceata lui.

Așa o cunoscuse Inge pe Păuna. Cîți oameni nu trecuseră prin ascuțișul săbiei lui și cîte

femei nu încercaseră patima lui nestatornică! Nu-şi mai amintea nici faţa, şi nici numele lor. Socotise că aşa va fi şi cu Păuna. Dar zîmbetul acestei femei şi privirea ochilor ei îl pătrunseră pînă-n adîncul sufletului. Ajunse nevasta lui după lege şi obicei. Călărea pe cal, mergea alături de el şi-l urma pretutindeni. Cînd era lîngă el, Inge părea şi mai sigur de sine şi-şi simţea mîna mai puternică.

Pe vremea aceea Inge era tînăr, nu-şi precupeţea viaţa şi nu se temea de moarte. Nu alesese niciodată răul de bine şi nu se întrebase niciodată ce e păcat şi ce nu. Praf şi pulbere rămînea pe unde-i trecea calul, şi numele lui răspîndea groază şi spaimă. Gîndea că puterea lui n-are margini şi că voia lui e lege pentru toţi. Nu-i cruţa nici pe străini şi nici pe-ai lui. Se făcuse lacom de aur şi-şi lua partea leului din fiece pradă. Era rău, aprig şi nimeni nu-i putea sta împotrivă cu vreo vorbă. Cel care îndrăznea să se ia la sfadă cu el îşi afla repede moartea din pistolul sau iataganul său. Aşa ajunse de-i îndepărtă de el chiar şi pe cei mai apropiaţi dintre oamenii săi. Ba o dată ridică mîna şi împotriva lui Searo-Praf-de-Puşcă. Pe omul acesta, care-l scăpase de la moarte şi care era al doilea după el, îl lovise cu biciul, brăzdîndu-i sîngeros faţa.

Atunci bătuse şi ceasul cel rău.

Era o zi de primăvară, la fel ca cea de azi, şi tot aici în sat, la Urum-Enikioi. Porniseră după pradă. Ziua nu se arăta prea bună. Cîmpiile erau mohorîte şi, departe, pe munţi, se tîra o ceaţă întunecată. Cîrduri de corbi negri se înălţau de pretutindeni, cu croncănitul lor sinistru şi rău prevestitor, întunecînd văzduhul. Inge încălecase şi toată ceata lui aştepta călare. Trîmbiţe şi tumbelechiuri răsunară de mai multe ori şi iarăşi încetară. Inge aştepta să iasă din casă şi Păuna, dar ea zăbovea. Atunci, fierbînd de mînie — băuse şi cam mult rachiu — îşi întoarse calul spre casa în care se afla Păuna. Calul păşea domol, dar Inge era furios şi vedea negru înaintea ochilor. Păuna încălecase şi ea şi tocmai lua în braţe copilaşul, înfăşurat şi învelit. Copilul ei şi al lui. Inge întinse mîna şi-l apucă brutal.

— Haiducul nu creşte copii ! strigă el turbat şi, azvîrlindu-l în sus cu o mînă, îl străpunse cu iataganul.

Nimeni nu văzu ce s-a petrecut după asta. Inge apucă de frîu calul Păunei şi-l trase după sine. Toată hoarda porni în goană nebună, în sunet de tobe şi tumbelechiuri. Nu se auzea ce zicea, ce striga în bocetul ei Păuna. Se vedea doar cum îi curgeau lacrimi pe faţa albă.

Apoi merse alături de el o bucată de vreme, tăcută și mută ca o umbră. Pe urmă i se pierdu urma și, oricît o căută Inge, n-o mai găsi. Știa numai că Păuna e rudă cu Searo-Praf-de-Pușcă, care-l părăsise de mult și umbla prin munți ; știa asta și o mînie neputincioasă îi întuneca mințile. Inge deveni și mai fioros. Nici pînă atunci nu știuse el ce-i mila, dar de cînd privirea Păunei se stinse pentru el inima i se făcu de piatră. De s-ar fi strîns la un loc oasele celor uciși de el din ziua aceea, s-ar fi făcut un munte, iar sîngele ar fi curs ca niște rîuri. În măcelul ăsta sîngeros și înfricoșător, Inge parcă-și pierduse mințile. Trecură așa mai bine de șaisprezece ani, dar mîna lui nu osteni de a ucide.

Multe se mai întîmplară și multe trecură. Inge nu le ținea minte și nici nu voia să le țină. Numai o întîmplare petrecută nu demult se săpase adînc în mintea lui : era într-un sat, ca atîtea altele, care fusese trecut prin foc și sabie. Ulițele erau pline de morți, și aburii sîngelui proaspăt vărsat se ridicau în văzduh. Și, iată, din grămezile de morți — bărbați, femei și copii — se ridicase un preot bătrîn. Fața-i era plină de sînge și pe pieptul lui, sub anteriul desfăcut, se căsca o rană adîncă. Ochii lui ardeau ca jarul, cînd, uitîndu-se în jur, de

parcă ar fi înviat din morți, ridicase mîna spre Inge și strigase :

— Blestemat să fii ! Blestemat să fii de dumnezeu-tatăl și de toți sfinții părinți ! Să nu putrezești după moarte ! Fierul și piatra să se macine, dar trupul tău, nu ! Să gemi și să-nduri pe pămînt ce-a tras Cain, să ai parte de lepra lui Gheezia și de streangul lui Iuda ! Anatema ! Anatema ! Anatema !

Cuțitul ce i se înfipse în gît îl ucise și-l făcu să amuțească pe veci. Dar Inge mai vede și acuma fața lui plină de sînge, ochii murinbundului îl mai ard și-acum, iar vorbele acelea îl străpung ca niște cuțite. Și acum mai aude blestemele lui !

Tot în ziua aceea, puțin mai tîrziu, Inge cobora cu ceata lui pe o potecă de munte. Pentru prima oară își lăsase capul în piept și căzuse pe gînduri. Deodată, de pe malul din fața lui, răsună pocnet de flintă. Inge se clătină și căzu de pe cal. Cîrjaliii se repeziră. Dar între ei și locul de unde detunase flinta era o prăpastie adîncă. Văzură pe mal o ceată mică, își dădură seama că era Searo-Praf-de-Pușcă, dar n-aveau cum să-l prindă.

La toate astea cugetase Inge cît zăcuse în pat. După ce rana din piept i se lecui, Inge nădăjduia c-o să scape de orice chin. N-o să

mai fie cu gîndul nici la Păuna, şi nici la copil, la nimic. O să i se închidă inima. şi mîna-i va fi din nou tare. Dar iată, gîndurile acelea îl chinuiau şi acum. Iar cîrjaliii îl aşteptau afară şi el trebuia să-i conducă.

●

A doua zi de dimineaţă, crainicii trimişi de Inge porniră prin tabără strigînd : „Iată porunca lui Inge : acela care a venit la ei trebuie să asculte numai de cuvîntul lui. Cei ce nu se vor supune vor fi pedepsiţi fără milă. Aşadar, toţi aceia cărora le e dragă viaţa să cugete bine la toate astea !"

La auzul acestor vorbe cîrialiii se uitară unii la alţii, îşi răsuciră mustăţile lungi şi căzură pe gînduri. Ce putea să mai însemne şi asta ? Dar cineva făcu un semn cu mîna şi spuse : „Ştie el, Inge, ce face. Aşa trebuie !" Şi fiecare îşi zicea : dacă Inge cere să fie ascultat şi să i se supună toţi, asta înseamnă că lovitura pe care a ticluit-o trebuie să fie cu totul înfricoşătoare. Cu atît mai bine — să fie măcel şi o să fie şi pradă. Şi ei, care cu puţin înainte se pregăteau să se răzvrătească, crezură din nou în Inge, se bucurară şi o veselie zgomotoasă cuprinse tabăra.

Tocmai în clipa aceea îl văzură venind și pe Inge dinspre cortul său. Așa cum vin valurile mării spre țărm, așa se îngrămădiră și cîrjaliii din toate părțile spre el. Acuma-i printre ei. Pășește sprinten și ușor — îi știu ei mersul de pasăre de pradă ! Se oprește și aruncă în jur priviri de vultur. Și ce frumos mai e cu giubea albastră de ienicer, muiată-n fireturi, și cu șalvari roșii. Dar pe cap nu poartă turban alb înfășurat în cute moi, ci calpac mare de samur, cu fundul întors într-o parte. Și-acolo unde fundul se îndoaie e prins un surguci de pene de păun.

Cu mîna pe hanger Inge trece printre cele două ziduri vii de cîrjalii. Se dau în vînt cîrjaliii după chipul lui voinicesc și mijlocul lui subțire ! Și toți gîndesc : „Acum o să-nçalece pe cal și-o să ne ducă într-un iureș nebun !" Iar cei care sînt chiar în față își apleacă adînc capetele înfășurate în turbane mari și-i fac lungi temenele, pe cînd cei din spatele lor, înghesuiți unul într-altul, strîng mînerul iataganelor, răcnind : *„Iașa"* [1]. Ici-colo se descarcă pistoale.

I se aduce calul și Inge încalecă. Fără comandă, căci între dînșii nu sînt comenzi, cîr-

[1] **Trăiască (în lb.turcă).**

jaliii se aruncă pe cai. Şi cînd armăsarul cel alb al lui Inge sforăie tropotind şi-şi lasă coada pînă la pămînt, iar Inge ridică mîna, nu mai vorbeşte nimeni. Şi aşteaptă toţi ca mîna asta să arate spre Urum-Enikioi. Dar Inge arată tocmai în cealaltă parte şi zice s-o pornească după el, înapoi. Cîrjaliii rămîn ca trăsniţi. Se uită la Inge şi nu-şi cred ochilor. Şi ce fioroasă e faţa lui Inge, cu cuta cea groasă, adînc săpată pe frunte !

Încrezător în sine, Inge nu mai aşteptă şi porni. Se clătină în urma lui şi pădurea de lăncii a cetei. Cîrjaliii rămaseră pe loc. Se priviră o clipă în tăcere. Pe urmă începu o straşnică ceartă, ca un urlet sălbatic de şacali. Se îngrămădeau din toate părţile în jurul lui Sivri-biliuk-başi, strigînd şi rugîndu-l să-i conducă la Urum-Enikioi. Sivri-biliuk-başi era un anadolean zdravăn şi arăta ca un stejar printre cîrjalii. Stătea încruntat şi chibzuia. Nici el nu ştia ce se petrece cu Inge, dar nu voia s-o rupă chiar aşa uşor cu el. De aceea rosti tăios : „O să mergem după Inge !“ La semnul său răsunară tobe şi tumbelechiuri. Şi în muzica asta sălbatică, ropotul cîrjaliilor se topi şi hoarda o porni, legănîndu-se pe cai. Curînd copitele cailor amuţiră şi numai sunetele de tumbelechiuri, ce se auzeau de departe, şi norul de

praf ce se ridica după ei arătau că acuma cîrjaliii se întorceau, pe acelaşi drum pe care veniseră.

•

Poiana din pădure rămase pustie. Deodată apăru în ea un omuleţ mărunt — nici copil, nici vîrstnic. Era cocoşat, cu capul înfundat între umeri, cu mîinile nefiresc de lungi, ca de maimuţă. Cu paşi speriaţi, de hoţ, ajunse în mijlocul poienii, stătu aşa şi ascultă : cîrjaliii erau departe. Atunci se mai linişti puţin şi începu să caute : se apleca, lua cîte ceva de pe jos, se uita, îl arunca sau îl băga în traistă. Într-un loc privirea lui se opri la ceva mare : o puşcă. O clipă rămase înlemnit, pe urmă luă puşca la subsuoară şi fugi în pădure.

•

Ţăranii din Urum-Enikioi, cu toate că la început nu-i observaseră pe cîrjalii, îi simţiră peste noapte şi fugiră în pădure. Mai tîrziu, cînd paznicii de la trecători le spuseră că toţi cîrjaliii au plecat, nimeni nu voi să-i creadă. Cu mare fereală se întoarseră mai întîi bărbaţii. Prin mijlocul satului se arătară cîţiva

ciorbagii mai bogați, călări pe catîri. Panduri înarmați se îndreptau spre ei, le dădeau veşti şi plecau iarăşi. Trecu şi o mică ceată de dervengii şi harbalii, unii înarmați cu şuşanele, iar alții cu suliţe mari de fier. Cel care-i conducea purta o căciulă mare, cu o coadă de vulpe, care atîrna în jos; oamenii lui păşeau încruntați şi făceau pe vitejii, uitînd că mai înainte, la vederea cîrjaliilor, hotărîseră s-o ia la fugă. În sfîrşit, după ce caii pandurilor se potoliră şi încetară să se mai vînture încoace şi-ncolo, ciorbagiii neîncrezători înţeleseră că într-adevăr cîrjaliii au plecat şi lăsară femeile şi copiii să intre în sat. Uliţele mişunau acum de lume, căruţe şi dobitoace.

Deodată, din vale, dinspre pîrîu, se auzi un foc de puşcă. Vremea era liniştită şi, în văzduhul ca de sticlă, bubuitul răsună prelung şi înfiorător. Pînă să-şi dea seama oamenii cine e şi ce-o fi, detună a doua oară tot dintr-acolo. Femeile ţipară şi o luară la fugă. Cu mare greutate cîţiva bărbați mai curajoşi izbutiră să le liniştească şi să le întoarcă din drum. „Nu vă temeţi, măi oameni! ziceau ei. Sînt vînători, nu cîrjalii!" Femeile se întoarseră, dar nimeni nu îndrăznea să intre în casă. Căruţele stăteau tot aşa, încărcate, iar vitele rătăceau pe maidane. Şi în timp ce femeile se strînseseră

de vorbă pe la porți, bărbații stăteau de veghe la marginea satului.

Spre seară se văzu intrînd în sat o turmă de porci. Sătenii se înveseliră. Se mirau cu toții că porcarul lor pornise cu porcii la iarbă ca de obicei, de parcă n-ar fi știut că tot satul fugise.

— Ia, stați ! strigă unul. Cocoșatul o să ne spună totul. Trebuie să-i fi văzut pe cîrjalii.

Țăranii ieșiră înaintea porcarului și-l înconjurară. Era același flăcăuaș ghebos, care găsise de dimineață pușca din pădure. Și el spunea ceea ce știau cu toții : cîrjaliii plecaseră.

— Și de ce ?

— De unde să știu eu ? Că eram departe. Se certau mereu, strigau...

— Dar ce-a fost cu împușcătura aia la pîrîu ? întrebă unul. Cine a tras ?

Cocoșatul nu răspunse, dar ochii lui scînteiară, se uită mîndru la țărani și, trăgînd cu ochiul ca să vadă cum or să se mire, scoase pușca de sub sumanul său lung și le-o arătă.

— Cine-a tras, ai ? Eu am tras, na, uitați-vă la ea, e-a mea...

Ținea în mînă o pușcă scurtă, tăiată parcă de la jumătate. Era veche și ruginită, dar totuși o pușcă adevărată, bună și grea.

— De unde-ai luat-o, măi Naidene ?

— Ia, dă s-o văd și eu. O vinzi ?

— N-ai găsit-o, ai furat-o de undeva!

Cocoşatul nu răspunse, ci strînse tare puşca, gata să zgîrie şi să muşte pe acela care ar fi vrut să i-o ia. Pînă la urmă, cînd văzu că n-are nimeni un asemenea gînd, izbuti s-o ascundă iar sub suman, începu să rîdă şi zise:

— Puşca asta n-am găsit-o. Am ucis un cîrjaliu... şi i-am luat-o...

Ţăranii pufniră în rîs. Ca totdeauna cînd e multă lume, oamenii se înveseliră repede şi începură să-şi bată joc de porcar. Unii chiar voiau să-i ia puşca ghebosului. Văzînd că din cauza lui au intrat în sperieţi, femeile începură să-l blesteme. Copiii se strecurau printre cei mari şi-l apucau de cocoaşă. Ghebosul se supără şi deveni furios. Toată grija lui era la puşcă, pe care-o strîngea zdravăn la subsuoară şi, cînd reuşi să iasă din mulţime, o luă la goană, cu toate că nu-l fugărea nimeni.

Ţăranii rîdeau.

— Schilod, schilod, dar al dracului!

— E însemnat de dumnezeu. De aştia însemnaţi trebuie să te păzeşti.

— Oare o fi aşa din născare, fa?

— Dumnezeu să-l bată! Nu s-a născut aşa, dar a căzut de undeva, de sus, cînd a fost mic. S-a făcut el bine, dar a rămas cocoşat.

— Fă, Stanco, ăsta-i feciorul Kalmucikăi, sau nepotu-su ?

— Ce poţi şti de la mincinoasa aia ? O dată cică-i fecior, o dată că-i nepot. Ba la alţii spunea că l-ar fi găsit printre dărîmături, acum vreo cincisprezece ani, cînd fugise satul tot de cîrjaliii ăştia, rămîne-le-ar oasele pe pustii ! L-a găsit şi de aia l-a şi botezat Naiden, adică cel găsit.

Cocoşatul ajunse acasă. Baba Iana Kalmucika şedea afară, pe prag. Nici n-auzise şi nici nu văzuse cînd a fugit satul.

— Dă-mi pîine ! strigă cocoşatul la urechea ei, de parc-ar fi strigat la surzi.

— Pîine ? întrebă bătrîna încet şi domol. N-am pîine. Eh, de-aş avea aş mînca şi eu ! Cere de la ciorbagii, că doar le păzeşti porcii...

Cocoşatul se îmbufnă şi intră în casă. Deodată ţîşni afară şi, apucat de o veselie neaşteptată, scoase puşca, rînji, luă baba la ochi şi strigă :

— Acuşi te ucid !

Bătrîna tresări. Ştia că ghebosul glumeşte, dar se temea să mişte sau să zică ceva, ca să nu-l mînie şi să slobozească puşca.

— Te omor ! striga cocoşatul şi rînjea. Să stai aşa şi să nu te mişti !

După ce se săturâ s-o bage pe babă în sperieți, cocoșatul se lăsă pe vine și, rezemat de peretele casei, începu să roadă niște coji uscate, pe care le găsise în casă.

Baba Iana se ridică, căscă și se întinse, uitînd parcă de nebuniile lui. Dar, cînd trecu pe lîngă el, se repezi deodată, îl apucă de umeri și începu să-l zgîlțîie.

— Vrei să mă sperii, hai ? Stîrpitură ! Acum te gîtui !

Deodată țipă, dîndu-i drumul. Cocoșatul o mușcase. Baba Iana se uită la mîna ei zbîrcită, pe care se vedeau urmele sîngerînde ale dinților lui.

— Să pleci de-aici ! strigă ea. Să nu mai calci în casa mea. Și, cum cocoșatul se tot strîmba la ea, îl lăsă în pace, mormăind printre dinți : Tîlharule ! N-o să ajungi mai bine decît taică-tău...

Aceste cuvinte parcă-i aduseră aminte ceva de demult. Se așeză tot în locul pe care stătuse, își încrucișă mîinile și căzu pe gînduri.

●

Pentru a doua oară Inge trecuse peste Bakăgiți și mersese în Rumelia. Nu mai avea cu el hoarda aceea numeroasă cu care pornise.

Cîrjaliii se săturaseră să mai meargă după un căpitan, care nu-i mai ducea la jafuri şi prădăciuni, care nu-i mai lăsa să facă ce vor, ci bătea doar drumurile cu ei cînd încolo, cînd încoace. Caii slăbiseră de le numărai coastele, iar iataganele începuseră să prindă rugină la brîul lor. Într-o noapte, Sivri-biliuk-başi şi toată ceata lui se făcură nevăzuţi. După el fugi Ederhanoglu, pe urmă Deli-Kadîr şi toate celelalte căpetenii. Rămase cu Inge doar Kara-Kolio şi ceata lui — trei sute de oameni pe cai negri. În fruntea lor mergea Inge, pe armăsarul său alb, de sînge arab.

Iar satele prin care treceau şi ţarinile din jurul lor erau tot aşa de pustii. Nu vedeai suflet de om. Doar ici-colo, în satele cele mai sărace şi pe jumătate arse, se vedeau ţărani zdrenţuroşi cu trupuri supte de foame, cu feţe înnegrite de nevoi, rozînd cine ştie ce rădăcini, cu priviri tîmpe şi nepăsătoare. Sau se auzeau femei bocind în cimitirele de pe dealuri. Şi mergînd aşa, Inge se frămînta, inima i se umplea de jale şi i se tot părea că acolo, undeva, în mijlocul acelor păduri înfricoşătoare, printre înnegrite cruci, zăcea Păuna şi lîngă ea pruncul, pe care-l străpunsese cu iataganul său. Alteori îşi scutura capul, de parcă-ar fi vrut să alunge o vedenie urîtă : se lăsase furat

de gînduri şi i se păruse că-şi ţinea copilul, mîngîindu-l cu mîna sa plină de sînge, iar alături Păuna îl privea palidă, zîmbind.

O dată Inge văzu nişte femei la sapă. Şi ele îşi ascunseseră faţa în broboadele negre şi parcă scormoneau pămîntul, ca să-şi îngroape în el lacrimile şi durerea. Inge voi să le spună o vorbă bună şi-şi întoarse calul spre ele. Dar acestea, cînd îl văzură şi cînd mai zăriră şi pădurea de suliţe în urma lui, lăsară sapele şi-o luară la fugă. Rămase doar un moşneag, care şedea sub un prun înflorit. Bătrînul se ridică, se sprijini în toiagul său şi aşteptă.

— De ce-au fugit femeile, moşule ? îl întrebă Inge supărat.

— Ştiu şi eu ?... Cred că s-au speriat aşa, ca muierile...

— Dar ţie ? Ţie nu ţi-e frică ?

— De ce să-mi fie, efendi ? Nu m-am speriat. Eu sînt bătrîn şi nu mai am de ce mă teme. Mă tem de dumnezeu doar şi-aştept să-mi trimită moartea...

Dar unchiaşul, chiar dacă zicea că nu-i era frică, tremura şi se uita cu spaimă la toţi călăreţii înarmaţi care dăduseră năvală în vale. Descălecaseră şi-şi duceau caii la rîu să-i adape, grăbeau care-ncotro şi se întrebau unii pe alţii unde o fi apa.

— Băieți, strigă unchiașul pe turcește și arătă cu toiagul, uite colo este izvorul, colo lîngă plopii ceia de pe deal. Luați-o pe potecă, tot pe potecă ! S-au speriat femeile, adăugă bătrînul ceva mai liniștit, întorcîndu-se spre Inge. N-o lua în nume de rău, efendi. Au strigat : „Vin căpcăunii !“ Ce căpcăuni, le-am zis eu, nu vedeți că ăștia sînt oameni de treabă, ia uitați-vă la caii lor — tot cai negri, frumoși, și numai unul alb al pașei. Așa am apucat noi pașii — pe cai albi.

Inge aproape că nu-l asculta, privind mereu spre dealul către care fugiseră femeile.

— În partea aia e satul nostru, mai zise unchiașul, de acolo din Ciukurovo, sîntem. Eu sînt moș Gudi, moș Gudi din Ciukurovo. Eh, ce să-i faci ? N-o ducem bine. Sărăcie, foamete ! Și cum era vremea bună, ne-am zis să mai săpăm oleacă pămîntul și să punem ceva : puțină fasole, puțină ceapă. M-au luat femeile și pe mine. Hai cu noi, ziceau, să ne păzești. Cum să le păzesc eu ?! Că bărbați n-au mai rămas, de cînd ne-au pîrjolit Kara-Figi și Inge...

Inge îl privi pe bătrîn pe sub gene, aproape zîmbind, și zise :

— Inge ? Tu l-ai văzut pe Inge, moșule ?

— De unde să-l văd, fiule ?! Cei care l-au văzut n-au mai rămas pe lumea asta.

— Dar eu cine sînt ? Mă cunoşti ?

— De unde să te cunosc, efendi ? Vorbeşti ca şi noi, şi multe agale vorbesc în limba noastră. Aianul [1] din Sliven, Tahir aga, eu îl ştiu, vorbeşte şi el tot aşa de bine ca şi tine. Dar de cunoscut, nu te cunosc. Şi bătrînul tăcu, oprindu-şi cu un aer gînditor ochii trişti asupra lui Inge. Nu te cunosc. Dar uite ce-aş vrea să-ţi spun : tînăr eşti, frumos eşti, viteaz eşti. Uite, un stăpîn ca tine ne-ar trebui. O să-ţi slujim, o să-ţi plătim şi haraci. Dar să fii numai tu ! Că aşa cum e acuma...

— Şi cum e acuma ?

— Care de unde vine omoară, care de unde vine pradă şi pîrjoleşte. Iar noi sîntem prostime, sîntem aşa, ca oile. E bine să fie cineva să aibă grijă de noi, să ne tundă, să ne mulgă, dar să ne şi păzească de lupi !

Inge prinse a zîmbi — era pentru prima oară în primăvara asta — îşi cătă punga, scoase din ea un pumn de galbeni şi porunci să se pună cîte unul lîngă fiecare sapă.

[1] La origine, ales al poporului dintre cetăţenii ce se bucurau de preţuire, avînd misiunea de a apăra populaţia de abuzurile paşalelor sau ale subalternilor lor. În vremea cîrjaliilor instituţia degenerase — aianii erau aleşi dintre turci şi împreună cu paşalele jefuiau populaţia pe care ar fi trebuit s-o apere.

— Să-i ia femeile, cînd s-or întoarce, zise el, şi să-l pomenească pe Inge. Iar tu, moşule, rămîi cu bine! Rămîi cu bine şi-ţi mulţumesc pentru vorbele pe care mi le-ai spus.

Ca un şarpe şuieră biciul împletit în mîna lui Inge, şi calul cel alb zbură cu el. Cîrjaliii tresăriră. Simţeau că-i conduce Inge şi-şi avîntară caii după dînsul. Cei care descălecaseră încălecară şi ei şi-o porniră la repezeală. Pămîntul tremura sub ropotul de copite. Iar bătrînul stătea sub prunul înflorit şi se uita după ei.

•

Şi iar s-a răspîndit faima lui Inge. Numele lui era pe buzele tuturor. Numai că acum faima lui era şi mai mare ca înainte. Căci Inge nu mai pîrjolea sate şi oraşe, nu mai tăia, nu mai ucidea. Inge însuşi hăituia acum pe cîrjalii, băgînd spaima în hoţii şi tîlharii de drumul mare. Cel dintîi care-i încercă mînia a fost Sivri-biliuk-başi. Inge îl socotise printre prieteni şi de aceea îi trimise vorbă să înceteze cu jaful şi să-şi caute de treabă. Sivri-biliuk-başi rîse şi-i puse pe goană oamenii. Atunci Inge se repezi asupra lui ca un uliu. Cîrjaliii, care-şi încărcaseră caii cu pradă, de mergeau greoi ca

niște broaște țestoase, fură uciși pînă la unul. Lui Sivri-biliuk-bași îi puseră cîlți aprinși la subsuori și-l arseră de viu.

De-a lungul drumurilor atîrnau de crăcile copacilor tîlhari spînzurați și în fiecare dimineață se rostogoleau în fața cortului lui Inge căpățînile căpeteniilor lor. Și Inge băgă spaima nu numai în hoți și tîlhari. Aianii, spahiii și beii, toți cei care aveau puterea și stăpîneau pămînturi întinse, își mai ridicară genunchiul din gîtul raialei, pe care n-o mai asupreau chiar așa ca înainte. Cadiii din divanuri, amintindu-și de Inge, muiau de două și de trei ori penele lor de gîscă în divituri [1], cugetau bine și judecau cu dreptate. Căci Inge luase sub aripa lui pe toți cei slabi și fără apărare.

Trecură doi ani. Toate dumbrăvile și pădurile erau curățate, toate drumurile slobode. Atunci, de pe culmile Balcanilor, de la Jeruna, alese Inge o fată de chiabur și o trimise să-i aducă apă tocmai de la Cele Șapte Fîntîni din Bakăgiți. Să meargă singură, pe jos, și să-i aducă apă în ulcioare noi. Și alese o fată tinerică și frumoasă, s-o sorbi într-un pahar cu apă. Purta la gît șapte rînduri de rubiele și mahmudele

[1] Călimări (turcism).

și era îmbrăcată numai în atlaz și în fir de argint. Se duse singură-singurică prin păduri și printre lanurile înverzite. Și merse fata și se întoarse cu apă de la Cele Șapte Fîntîni, de făcu șapte zile încolo și șapte încoace. Dar nimeni nu cuteză să-i facă vreun rău : nu i se clinti nici un fir de păr din cap și nu se pierdu nici o rubia din salbele ei bogate. Oamenii o însoțeau pînă la marginea satului și o lăsau pe urmă să plece singură mai departe. „Dacă așa a zis Inge, așa să fie... Mergi sănătoasă !" Rîzînd plecă fata și rîzînd se întoarse. Nu mai erau tîlhari la drumul mare, nu mai erau oameni răi.

Atunci Inge o porni spre Bakăgiți. Negru și pustiu fusese pămîntul cînd plecase de aici, iar acum toată Rumelia era scăldată în aurul holdelor coapte. Pămîntul dăduse spornică roadă și oamenii munceau. Se legănau grînele coapte ca valurile mării, văzduhul fremăta și basmalele albe ale secerătoarelor se zăreau prin grîu ca niște păsări. Și răsuna cîntecul — cîntecul secerișului. Inge își opri calul. Secerătoarele sînt aproape, dar un pîlc de copaci le ascund de ochii cetei. Cîntecul se aude limpede, iar Inge îl ascultă și tremură cînd le aude glasurile. Îl cîntă pe Inge-Voievodul, pe tînărul Inge, care merge în fruntea cetei sale de trei sute de

oameni, cîntă cum munţii şi codrii plîng, se roagă, ca să-i scape Inge de tîlhari, cîntă mila lui Inge pentru sărmani...

Răsună viersul lui în seninul cerului, şi vorbele lui curg ca boabele din spicele grele. Inge ascultă. Un dulce fior îi străbate pieptul, şi din ochii lui curge o lacrimă ce cade pe coama albă a calului. Prima lacrimă vărsată de Inge în toată viaţa lui.

•

Tabăra lui Inge era aşezată pe culmea Bakăgiţilor, la Cele Şapte Fîntîni. E mult mai mare decît era în primăvară. Dar nu mai e Sivri-biliuk-başi, nu mai sînt daalii şi zurbagii. Flăcăi voinici trec prin poieni, urnesc stîncile din loc ca să-şi încerce puterile, sau şed în faţa corturilor şi-şi curăţă flintele lungi. Iar deoparte, la umbra fagilor stufoşi, şed voievozii cu bărbi albe. Aici sînt Nikola Uzun, Dobri-Voievod, Vălko Binbelea, Vălcean-Voievod şi mulţi alţii. Pe feţele lor se văd urmele rănilor de demult, părul de pe cap le-a albit şi vorba lor înţeleaptă curge domol, aşa cum curge apa izvoarelor dinaintea lor.

— Ali-paşa Tepedelen domneşte la Ianina, vorbi Dobri-Voievod, trăgînd din ciubucul său

lung. La Vidin e Pazvantoglu, iar la Trăstenik, Mustafa Bairaktar. Fiecare şi-a întins hotarul, domneşte şi-şi judecă supuşii. De ce să nu luăm şi noi ce-i al nostru ? Cine o să ne ţină de rău, cine o să zică nu se poate ? Se opri puţin şi, văzînd că nimeni nu se grăbeşte să-i răspundă, adăugă : Ştiu eu ce gîndeşte Inge. Şi o să vă spun că e bine. Întîi şi întîi vrea să scape de cîinii ăştia, de Kara-Feiz şi de Emin. S-o rupă întîi cu ei...

— Dar cum ? Asta aş vrea să mi-o spui ! îl întrerupse Nikola Uzun, punînd din obişnuinţă mîna pe cuţitul de la brîu.

— Nu te grăbi, c-o să-ţi spun. Inge i-a dat poruncă lui Kara-Kolio să pună mîna pe cei doi sultani din Eşerlii, ăia tinerii, care-s fraţi, şi să le facă de petrecanie. Cei doi sultani sînt neamuri cu Kara-Feiz şi, cînd o auzi ăsta, o să-l bănuiască pe Iumer-Draza. Iar cînd s-or lua de gît cîrjaliii ăştia doi, ca nişte dulăi turbaţi...

— Acuma înţeleg eu, zise Uzun, dîndu-şi căciula pe ceafă şi rîzînd gros. Înţeleg, asta-i bine, e tare bine !

Vălcean-Voievod încruntă sprîncenele, făcu semn lui Uzun să tacă şi-l întrebă pe Dobri :

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă o să se adune aici, la Bakăgiți, vitejii din toate părțile și o să ne crească puterea. Iar cînd om auzi că muscalii au trecut Dunărea, o să zicem și noi „Doamne, ajută" și o să începem...

Își mîngîie voievozii bărbile albe, stau pe gînduri și se uită cum curge apa limpede a izvorului, de parc-ar duce cu ea o taină. Vîntul trece peste vîrful fagilor bătrîni și frunzișul lor freamătă.

Dar Inge se plimbă prin fața cortului său, apoi urcă pînă la piscul Bakăgiților, unde vîntul face să unduiască iarba cea înaltă. Se lasă seara și spre miazăzi strălucește o stea mare, ca un diamant. Inge merge îngîndurat. Se oprește și privește spre soare-apune, către Rumelia. Își amintește de cîntecul fetelor la seceriș, de oamenii care plîng de bucurie, care-l întîmpină ca pe un împărat. Își amintește de toate și fața i se luminează. Dar cînd privește spre soare-răsare, de partea cealaltă a Bakăgiților, i se sfîșie inima în piept de durere. Acolo se văd încă urmele cetelor lui, acolo mamele încă-l mai blestemă pe Inge.

Își amintește de Păuna și de feciorul său și gîndește : „Acolo-i păcatul meu cel mai greu. Trebuie să merg și-n partea aceea."

Cînd Inge se întoarce spre cortul lui, trece pe lîngă fagii cei bătrîni, unde stau încă voievozii. Feţele nu li se văd, dar ciubucele lor aprinse scînteiază ca nişte licurici. Şi-l aude pe Nikola Uzun cum zice : „Ehe, a avut ţara noastră şi regi şi-mpăraţi şi-o să mai aibă. Numai Inge să trăiască !“

Inge aude, dă din cap, de parcă se învoieşte cu cele spuse şi iar gîndeşte : „Trebuie, trebuie negreşit să merg acolo !“

•

Inge coboară cu ceata lui de cealaltă parte a Bakăgiţilor spre mare, călare pe calul său alb, ce păşeşte falnic, cu coama răsfirată de vînt. E sărbătoare mare, e ziua Sfintei Treimi, şi azi e praznic la Urum-Enikioi. Inge e vesel şi gîndurile lui sînt senine, căci ştie încotro merge. După el, unul lîngă altul, călăresc pe cai frumoşi voievozii cu bărbile albe şi-n urma lor vine ceata cu stegarul Kara-Kolio.

Cînd se apropiară de sat îi întîmpinară dangăte de clopot. Nu mai detunau flintele, nu se mai auzeau ţipete şi oamenii nu mai fugiră ca altădată. Inge zîmbea, faţa-i strălucea de bucurie şi niciodată nu fusese atît de frumos şi de falnic. Bătrînii voievozi se uitau la el, îşi mîn-

gîiau bărbile albe şi inimile le tresăltau de bucurie şi de mîndrie.

Într-adevăr, sătenii din Urum-Enikioi nu se gîndeau să fugă. Unii ziceau că lupul îşi schimbă părul, dar năravul, ba şi voiau să pună mîna pe arme sau s-o ia la sănătoasa. Dar săriră alţii, care umblaseră prin Zagore şi prin Rumelia şi care ziceau că Inge trebuie întîmpinat cu pîine şi sare şi cu icoana Sfintei Treimi. Aşa hotărîră cu toţii, adunaţi la biserică. Şi luară prapurii, popa cu mîini tremurînde scoase crucea şi icoana Sfintei Treimi şi cortegiul cel mare şi pestriţ se scurse, încet şi solemn, într-o linişte pioasă, din curtea bisericii şi se îndreptă în partea din care venea Inge.

Lîngă biserică se opriseră, călări pe catîri, doi oameni — un bărbat şi o femeie. Femeia purta o scurteică de blană de vulpe şi avea pe cap o maramă verde subţire. Nu mai era la prima tinereţe, dar era frumoasă ; trăsăturile feţei erau tăiate cu mare fineţe şi toată fiinţa ei era plină de demnitate. Bărbatul era un haiduc bătrîn, cu părul cărunt, dar încă zdravăn, roşu în obraji, cu sprîncene stufoase şi cu mustăţi lungi, răsfirate. Purta haine de postav roşu cu fireturi de argint, înnegrite de vreme, pe spate îi atîrna un cepchen, iar sileaful de piele de la brîu se lăsase în jos îngreuiat de pistoale.

Bărbatul şi femeia priveau norodul care ieşea din biserică. Toţi cei care trecură pe lîngă ei le spuseră că merg să-l întîmpine pe Inge. Bărbatul şi femeia se uitară unul la altul şi ochii li se umeziră. Descălecară de pe catîri, îi luară de frîu şi porniră şi ei cu mulţimea. Bărbatul îşi încrunta sprîncenele frumoase şi şoptea agitat :

— O să-i spun : eu sînt Searo-Praf-de-Puşcă, nu mă mai cunoşti ? Am venit de bunăvoie. Am adus-o şi pe Păuna. Pe vremea în care tăiai şi omorai, am tras în tine, am vrut să te ucid. Acuma ţi-ai întins aripa peste noi şi ne eşti ca un tată. Lasă-mă să-ţi sărut mîinile şi picioarele. Lasă-mă şi pe urmă fă cu mine ce-i vrea...

Iar Inge taman intra în sat. Nu voia să se grăbească şi căuta să domolească umbletul calului, care, cine ştie de ce, devenise nerăbdător şi iute. Deodată un omuleţ tăie uliţa şi trecu pe lîngă Inge. Era cocoşatul, care se opri şi se uită la el. Părea că se miră de Inge, de calul lui, de îmbrăcămintea lui muiată în argint, de pana de păun care se legăna pe calpacul lui. Inge ar fi mers mai departe, dacă n-ar fi văzut că băiatul ăsta urît şi cocoşat avea la subsuoară o puşcă cu ţeava scurtă. Inge avea numai gînduri bune, în ziua aceea n-ar fi vrut să vadă

oameni cu arme. Ba era şi vesel, şi voia să glumească.

— Ia, ascultă, strigă el la cocoşat, adă puşca aia încoace !

Cocoşatul se încruntă, mormăi ceva şi o luă la fugă. De astă dată Inge îi văzu ochii de aproape şi ochii ăştia treziră în el o amintire de care nu putea încă să-şi dea seama. Dar îndemnă calul şi o porni după el.

— Dă puşca ! strigă el rîzînd.

Cocoşatul intră într-o curte, Inge după el. Oprindu-şi caii în uliţă, voievozii îl aşteptau şi zîmbeau, văzîndu-l cum glumeşte. Inge îşi opri calul şi dădu să iasă la drum. În aceeaşi clipă cocoşatul ridică puşca, ochi şi trase. Calul cel alb tresări. Inge se clătină în şa şi căzu.

Săriră cu toţii, care erau pe-aproape, descălecară şi-l ridicară pe Inge. Alţii îl fugăreau pe cocoşat. Mai întîi îl duseră pe Inge în tinda casei. Îl descheiară la piept, căutîndu-i rana ca să i-o lege. Iar afară se ridică vuiet mare. Cai negri alergau încoace şi-ncolo, luceau iatagane şi glasuri îngrozite de durere şi deznădejde strigau : „L-au ucis pe voievod ! L-au ucis pe Inge !"

Din toate părţile alergau călăreţi ca să-i taie calea cocoşatului şi să-l prindă. Mulţimea ce venea dinspre biserică se-ntoarse înapoi, risi-

pindu-se repede. Femeile țipau, satul era plin de strigăt și vuiet.

În vremea asta, baba Kalmucika sta lipită de zidul casei lîngă care se oprise din întîmplare și, cu toată învălmășeala din jurul ei, privea cu acea liniște pe care i-o dădeau bătrîneța și surzenia. Dar cînd auzi și ea strigîndu-se din toate părțile : „Inge ! L-au ucis pe Inge !", tresări și porni spre tindă. Se ivi acolo tremurînd, cu fața suptă, cu ochii ei scînteietori căutînd neliniștiți ceva. Voievozii, care se-mbulzeau în jurul lui Inge, o crezură înnebunită de spaimă și o izgoniră.

Dar ea izbuti să-l vadă pe Inge. Zăcea în tindă, rezemat de perete. Era cu capul gol, calpacul cu pană de păun căzuse lîngă el. Pe fața lui oacheșă nu se vedea durerea, dar răsufla cu greu și sub el se adunase o baltă de sînge.

În curte dădu năvală o mulțime de oameni. Îl aduceau pe cocoșat. Doi dintre voievozi, Dobri și Vălcean, îi răsuciseră mîinile la spate și-l țineau zdravăn.

— Asta l-a ucis ?! Asta ?! strigau în jurul lui cîrjaliii, învîrtind iataganele.

— Stați ! Să-l ducem la Inge. Să spună el !

Și cei care erau lîngă Inge ieșiră afară. Atunci baba Iana se apropie de el.

— Fiule, tu eşti Inge ?

— Al cui e băiatul ăsta ? zise Inge. Al tău e ?

— Tu eşti Inge ?! O, doamne, dumnezeule, ce-ai făcut !

Bătrîna vorbea cu greu şi bărbia îi tremura. Şi cînd văzu că nu-i mai rămîne prea multă vreme şi trebuie să se grăbească, se aplecă spre el şi-i şopti :

— Băiatul ăsta e feciorul tău ! Ah, de ce nu l-am lăsat atunci, mai bine ar fi murit...

Inge se trase înapoi, lovit parcă de-al doilea glonte. Îl aduseră pe cocoşat. Inge se uită la el — era urît, mic, pe fruntea lui se vedeau laţe de păr slinos. Căta pe sub sprîncene, ca o fiară smulsă din vizuina ei. Doar ochii luceau pe chipul acestei stîrpituri, nişte ochi frumoşi, căprui. Inge îi privi şi recunoscu ochii Păunei.

— Uite-l, strigară voievozii, ce să-i facem ? Să-l jupuim de viu ? Să-l tragem în ţeapă ?

Inge închise ochii parcă de durere şi nu zise nimic. Moartea îi însenina faţa. După puţin ridică pleoapele şi zise :

— Multe mame lăsat-am în lăcrimi... A venit şi rîndul meu. Să nu-i faceţi nimic copilului ăsta ! Să nu-i atingeţi nici un fir de păr măcar. E dorinţa mea ! Să ia asta, spuse el întinzînd punga, şi daţi-i drumul să meargă sănătos...

În curte, printre cîrjaliii strînşi grămadă, se auzi glasul lui Searo-Praf-de Puşcă :

— Moare ? Nu se poate ! Făceţi-mi loc. Spuneţi-i că-i aduc nevasta, că vine Păuna !

Aşa cum se ridicase puţin, Inge se aplecă pe spate şi căzu. În curte se auzi un ţipăt de femeie. Voievozii se repeziră, îl ridicară pe Inge şi-l strigară, rugîndu-l să spună o vorbă. Dar Inge era mort.

DUREREA CIOBANULUI

Ştefane, măi Ştefane,
Spune-mi unde eşti, fiule?!
Cîntec popular

Într-o seară de vară şedeam sub nucii cei mari din marginea satului cu moş Vălio, pădurarul cel bătrîn. Soarele se ascundea după pădurile de pe Razboina şi crestele colţuroase ale Balcanilor, ce se vedeau în depărtare, se scăldau în flăcările purpurii ale asfinţitului. Chiar în faţa noastră se ridica un colţ de stîncă înalt şi acum învăluit în umbră. Semăna cu o pasăre mare, cu aripile întinse, la adăpostul cărora se cuibăriseră, ca nişte puişori, casele satului. Şi ca o panglică ce înconjura stînca şi cădea cu ambele capete pe coastele ei se vedeau, negre acum, pădurile.

Erau trei la număr : Pădurea bisericii, Starcea şi Pădurea ţiganilor. Cînd sufla vîntul, numai una din ele fremăta, iar celelalte două amuţeau. Dacă adia vîntul din vale, dinspre cîmpia Rumeliei, atunci Pădurea bisericii se legăna şi murmura ceva, iar Starcea şi cealaltă stăteau liniştite şi tăceau : parcă ascultau po-

veştile cu haiduci pe care le depăna cea dintîi. Dacă peste cîteva zile vîntul se schimba, celelalte două şopteau ceva în limba lor tainică, iar Pădurea bisericii pleca urechea la glasul lor molcom.

Şi nici una din amintirile mele nu mi-a fermecat atît de mult copilăria ca graiul ăsta sfătos al celor trei păduri bătrîne. Mi-aduc aminte că atunci cînd eram mici, ieşeam în curte în serile de vară, cînd bolta era plină de stele şi cînd tufele de cimşir din jurul casei păreau negre. Vedeam spre miazănoapte cum se desenau, pe cerul luminat, vîrfurile negre ale pădurii. Auzeam dintr-acolo un freamăt înfricoşător : parcă mii de pîraie îşi vărsau apele nevăzute, zbuciumîndu-se în cascade, sau parcă toate ielele şi zînele se strînseseră în inima pădurii, jucînd, strigînd şi rîzînd prin pajiştile ei verzi.

— Vuieşte Pădurea bisericii, o să se strice vremea, atît zicea mama.

Simţeam o boare rece, o stea se desprindea de pe boltă şi cădea din cer, iar noi ne grăbeam să intrăm în casă. Că vremea avea să se strice sau nu, de asta nu ne prea păsa. Mergeam la culcare ducînd cu noi un fior de teamă şi dorinţa de a şti ce se petrece afară, acolo departe,

în pădure, sub coroanele frămîntate de vînt ale copacilor bătrîni.

Şi în seara asta Pădurea bisericii vuia. Vuia, dar de astă dată cu glas potolit. Mă uitam împreună cu moş Vălio la poiana din marginea pădurii Starcea, unde se făcea acum hora. De la o vreme însă cimpoiul amuţi şi pînă la noi răzbătură doar rîsul şi veselia. Una cîte una sau în grupuri, fetele sprinţare coborau spre sat. Se grăbeau, după cum era obiceiul, să-şi ia găleţile şi să urce iarăşi acolo, după apă.

— Frumos petrec tinerii ! zisei eu pădurarului.

Moş Vălio, care tocmai îşi răsucea o ţigară, îşi îndreptă ochii spre mine. În ei luci o flăcăruie ciudată, parcă batjocoritoare, şi buzele-i schiţară un zîmbet.

— Hm... asta nu-i nimic. Ce era odată ! Şi nu ştiu cum, dar parcă şi fetele şi flăcăii erau alt fel. Unde-s vremurile alea de odinioară ? continuă el peste puţin. Unde-i îmbrăcămintea aia bogată cu care venea lumea la horă ? Să fi văzut fetele, care de care mai gătite, purtînd ilice de atlaz roşu sau verde, lucitor ca soarele, pestelci pestriţe, care se aduceau altădată tocmai de la Ierusalim, papuci roşii cu găitane de mătase, şiraguri de mahmudele şi rubiele. Şi ce frumoase mai erau fetele ! Şi

albe, și oacheșe, înalte, cu părul lung pînă la brîu. Dar și flăcăii, mai toți ciobani, ce mai mîndrețe. Colo sus, la Nucet, acolo se făcea hora pe vremea aia. De multe ori se ivea în buza pădurii și Stefan, haiducul. Scotea cavalul și cînta în marginea ei, iar jos fetele și flăcăii jucau. Ai auzit de Stefan, nu ?

. . . . . .

Stefan ăsta a fost cioban. Un cioban din ăia de pe vremuri, cum nu mai vezi în ziua de azi. Cu tolbe mari cu ciucuri și cu cațe lungi, cu oi multe, de părea că se lasă o ceață neagră cînd intra cu turma în poiană. Ciobani ca el nu mai sînt acum. Cu toate că nimeni nu se putea măsura cu el nici la frumusețe și nici la putere, totuși cavalul lui minunat era acela care făcuse să i se ducă vestea peste șapte sate. Cînd începea să cînte, fetele și nevestele care albeau pînza sus la Nucet rămîneau cu pînza în mînă și stăteau în picioare, ca încremenite, și-l ascultau. Drumeții își opreau caii în mijlocul drumului, uitau de toate și nu se mai săturau ascultîndu-l.

Vara Stefan își păștea turma pe poienile verzi de pe culmi și trăgea la prînz sub umbra deasă a paltinilor. Dar cînd venea toamna, cînd pajiștile păleau și frunza copacilor prindea să bată în roșu, iar pe crestele Balcanilor începeau să

se prelingă neguri dese, tîrîndu-se ca niște șerpi uriași, atunci, o dată cu toți ciobanii, cobora și el de pe munte. Cîntec de caval răsuna în sat, fetele știau că a venit și mergeau să ia apă tocmai la fîntîna cea mai depărtată, doar-doar l-or vedea. Numai că Stefan nu zăbovea prea mult în sat. O zi, două, pînă împărtea darurile pe care le făgăduise — cîte o furcă sau cîte o cobilită crestată și încondeiată cum știa el. Pe urmă pleca repede spre miazăzi, pe drumul cocorilor, pentru că pe vremea aceea ciobanii își duceau turmele la iernat încolo, departe, în cîmpia Rumeliei. Iar primăvara, cînd înfrunzeau pomii, cucul din pădure dădea semn că ciobanii se întorc.

Și așa în fiecare an. Numai că în primăvara aia din urmă Stefan s-a întors tare schimbat. Sta așa, dus pe gînduri și trist, nu cobora în sat, nu venea la horă în zilele de sărbătoare și era tăcut și morocănos chiar cu cei mai buni prieteni. Se vedea bine că se petrecuse ceva în sufletul lui. De altfel și bătrînul, chehaiaua oierilor, ca și ciobanii îi știau taina.

— I-a luat mințile fata aia din Rumelia, zicea chehaiaua către ceilalți oieri, cînd se strîngeau cu toții la masă, i-a luat mințile, de nu mai e bun de nimic...

Ciobanii se uitau după Stefan și rîdeau. Iar el, înalt și subțirel, ca un plop tînăr, își luase minteanul, cața și traista pe umăr, pășind în urma turmei. Voia să plece cît mai repede și să rămînă singur. Totdeauna făcea așa. Și de multe ori, cînd noaptea era caldă și liniștită, cînd luna plutea în roiul de stele mărunte, cînd muntele învăluit într-o ceață argintie se ridica către cer ca un zid, iar pădurile tăceau cuprinse în umbre negre, Stefan, cu turma roată în jurul lui, mergea agale și cînta. Atunci cavalul lui parcă vorbea; uneori sunetele urcau tot mai sus, ca un strigăt de bucurie și fericire, alteori deveneau grave și, coborînd mereu, plîngeau parcă în hohote. În clipele acelea picăturile de rouă de pe florile poienilor luceau ca niște lacrimi. Numai că Stefan n-o ținea mult așa. Curînd lăsa cîntecul de jale și începea altul, repede și jucăuș, ca o horă. Totul se înveselea; luna își întorcea fața spre pădure și rîdea, stelele sclipeau și mai tare, de parcă jucau și ele acolo pe boltă. Pe urmă cavalul ofta o dată adînc și amuțea.

Trecu vara și Stefan nu putu să mai rabde. Cînd veni vremea să plece în Rumelia, îi spuse maică-si că o să se însoare cu Elena, fata cea bălaie a lui moș Nikola, la stîna căruia mergeau în fiecare iarnă. Maică-sa nu zise nimic,

dar se duse la frate-său, la Dimcio-ciorbagi, și-i spuse totul. Asta era un bogătan pe care-l știau toți și ale lui erau oile pe care le păștea Stefan. Ciorbagiul se mînie foc și începu să trîntească și să bufnească, zicînd că nu-i trebuie noră o țărancă proastă și desculță. Soră-si îi spuse că în iarna asta Stefan o să rămînă la munte, iar pe ascuns trimise îndată pe cineva să-l vestească pe moș Nikola că Stefan s-a logodit și în duminica ce vine avea să facă nunta. Au crezut bieții oameni și, mai de durere, mai de rușine, și-au dat fata după altul, chiar în iarna aia.

De-ar fi fost altul bărbatul Elenei, Stefan l-ar fi ucis. Numai că-i era frate de cruce și făcuseră amîndoi jurămînt în biserică, atunci cînd legaseră frăția asta a lor. Se întoarse Stefan, dar nu ajunse nici acasă, și nici la stînă. De atunci nimeni n-a mai știut de el. Și cum îți spun, nu trece mult și într-o noapte un foc năprasnic mistuie casele lui Dimcio-ciorbagi. Nu era o taină pentru nimeni că asta era răzbunarea lui Stefan, care luase calea haiduciei și nu-l avea la inimă pe unchiu-său. Umbla mai mult singur și nu prăda pe nimeni. Destui erau și aceia care-i auziseră cavalul răsunînd prin desișul pădurii. Maică-sa, care rămăsese singură cuc, își ieșise din minți de durere. Cele

din urmă vorbe pe care i le spusese Stefan nu-i dădeau pace : „Tu eşti de vină, zisese el, tu m-ai despărţit de Elena. Nu vreau să te mai văd niciodată !“ Deseori, auzind de la niscai oameni că-l văzuseră undeva pe Stefan, pleca îndată într-acolo, rătăcind singură pe munte, iar strigătul ei deznădăjduit răsuna prin văi. Dar Stefan nu se ivea de nicăieri.

Altora însă li se arăta. Ba venea şi la horă. Nu o dată, cînd se făcea horă la Starcea, venea din pădurea deasă glas de caval. Amuţeau cu toţii ca la auzul unui cîntec fermecat. Fetele şi flăcăii se uitau unii la alţii şi-şi şopteau : „E Stefan, uite-l colo cu ceata lui.“ Şi îndată cavalul îi zicea o horă. Cine ar fi putut să reziste acestui ritm jucăuş ? Feţele tuturor se înveseleau, mîinile se împreunau singure şi într-o clipă se prindea o horă, care se legăna cînd încolo, cînd încoace, o horă ciudată, o horă fără vorbe, fără zgomot. Cu ochii în jos, cu urechea la caval, jucau pe tăcute. Se auzea doar tropotul picioarelor şi zăngănitul brăţărilor sau al gherdanelor. Pe urmă, cu un sunet prelung şi jalnic, cavalul amuţea. Oftau cu toţii, îndreptîndu-şi ochii spre pădure. Cîteva umbre se pierdeau pe după copacii bătrîni.

Vestea ajungea şi devale, în sat : a venit Stefan, a cîntat Stefan la horă. Auzea şi nenoro-

cita de maică-sa și cînd cele din urmă fete și neveste se întorceau de la cișmea, pe coasta dealului, în sus spre pădure, se strecura o umbră neagră. Era maică-sa. Fetele se opreau și ascultau strigătele ei, care-ți frîngeau inima și se pierdeau în întunericul și în freamătul pădurii. Și cînd a doua zi de dimineață Stefan și cetașii lui se trezeau sub fragii stufoși, unde-și petrecuseră noaptea, departe, prin rîpile golașe, zăreau rătăcind o femeie. Strigătul ei înduioșător abia răzbătea pînă la dînșii.

— Iar a venit maică-ta, Stefane!

— Ei, hai, acum, arată-te, ți-e mamă doar!

— Ah, asta n-o mai putem îndura! Și noi ne-am lăsat mamele cernite, plîngînd în urma noastră. Și noi vrem să le uităm. Iar maică-ta ne întoarce mereu cu gîndul la ele. Nu mai putem. Ni se frînge inima, ne pierdem cumpătul... Stefane, mare păcat îți faci cu noi. Nu știm unde o să ajungem, dar tare ne e teamă să n-o omorîm odată!

Vorbe de astea grele ieșeau din gura haiducilor, căci pînă la urmă și inima lor aspră începea să se înmoaie. Numai că Stefan nici nu voia să audă. Rămînea tot așa trist, cu capul în palme, și tăcea dus pe gînduri.

Nu trecu mult și într-o bună zi nu-l mai văzu nimeni. Maică-sa n-a aflat niciodată unde-i mormîntul lui singuratic .

. . . . . .

Moș Vălio își termină povestea. Tăceam amîndoi și într-un tîrziu ne ridicarăm să plecăm. Se lăsa seara. Povestea asta mă tulburase adînc și vedeam parcă totul în fața ochilor. Pădurea bisericii fremăta ușor. Deodată mi se păru că zăresc o bătrînă adusă de spate, rătăcind printre rîpi, și strigătul ei deznădăjduit îmi răsună în urechi.

Iar pădurea vuia, depănînd parcă mai departe povestea tristă a bietului cioban.

PE VREMEA CIUMEÎ

„În vara aceea, din voia lui Dumnezeu, ne-a lovit o ciumă năprasnică. Şi a cuprins molima asta tot pămîntul, şi oraşele, şi satele, de n-a mai rămas nici un loc nebătut de ciumă, pentru păcatele şi greşalele noastre !..."

Din paginile unui vechi letopiseţ

Se auzi deodată că în satele din vale, cale de o zi de aici, a început să bîntuie ciuma şi că mureau atît de mulţi oameni, încît nu mai dovedeau să-i îngroape. Vestea asta înfricoşătoare îi sperie pe toţi şi, aşa cum se întîmpla totdeauna cînd îi lovea năpasta — cînd jăcuiau cîrjaliii, sau se ridica oastea la război — bărbaţii se adunară la sfat, la cafeneaua de lîngă biserică, iar femeile se strînseră pe la porţi, ca să vadă ce era de făcut. Dar pentru că primejdia îi ameninţa pe toţi deopotrivă, oamenii se împăcară repede cu soarta, ba unii chiar găsiră nimerit să şăguiască şi să rîdă nepăsători. Seara însă, cînd fiecare ajungea acasă şi rămînea singur, vedenia morţii se ivea din nou, înspăimîntătoare şi necruţătoare. A doua zi fiecare îşi socotea vecinul ca şi molipsit de ciumă şi de aceea se închidea în casă, zăvorînd bine

toate uşile. Stăteau ascunşi cu toţii, aşteptînd cu groază să audă bocetele femeilor dintr-o parte sau alta a satului, sau toaca bisericii pentru morţi.

Ba şi zăpuşeala asta înăbuşitoare parcă aducea boleşniţă. Pretutindeni pluteau miasme grele şi otrăvite de leşuri şi gunoaie, iar în văzduh era atîta praf, de vedeai parcă prin ceaţă, sau printr-o pînză deasă de păianjen. Şi praful ăsta se lăsa pe case, pe pomi şi pe uliţe, încît totul părea murdar şi cenuşiu, ca şi pămîntul uscat de arşiţă. De luni de zile nu căzuse o picătură de ploaie. Pe munte pădurile luaseră foc. Ziua nu vedeai decît fum, dar seara, pe umerii lui negri lucea linia roşie a pojarului, ca un cerc uriaş ce creştea mereu.

Toate astea, altădată atît de obişnuite, erau luate acum drept semne rău vestitoare. Teama întuneca minţile şi tăia puterile tuturor. Molima cea grozavă pîndea de pretutindeni şi fiecare căuta să nu ceară ajutorul altora, ci să facă doar ce ştia şi ce auzise din bătrîni. Usturoiul ajunse o doctorie căutată şi scumpă. Ba nu uitară nici puterea farmecelor : pe la porţile caselor vedeai nişte buchete ciudate în care alături de busuioc uscat, legat cu arnici roşu, atîrnau aripi de liliac sau picioare de broască. Prin şanţurile de pe marginea şoselei se scur-

geau ape roşcate sau verzui, prin care se vedeau rămăşiţele unor ierburi şi plante de leac ce fuseseră fierte în ele. Unul îşi aduse aminte şi aprinse în curte nişte gunoi de grajd. Curînd asemenea focuri se văzură pretutindeni. Un fum gros şi înecăcios, amestecat cu cel ce venea de pe munte, se lăsa peste sat, învăluind totul într-o negură deasă. Nu simţeai nici o boare de vînt ! Tăcerea deveni şi mai adîncă, şi mai înspăimîntătoare.

Aşa trecură cîteva zile. Nu muri nimeni, căci ciuma nu ajunsese pînă aci şi poate că nici nu avea să ajungă. Oamenii uitară puţin de molimă şi de fereală şi începură să vorbească unii cu alţii, mai întîi de departe, peste uluci, pe urmă vecinii se apropiară şi, în cele din urmă, lumea cuteză să iasă din nou pe uliţă. Numai că nici un rău nu vine singur. Zilele acelea în fiecare casă se simţiră multe lipsuri. Mai ales făina era pe sfîrşite şi o altă năpastă, tot atît de grea, începu să-şi arăte chipul ei cumplit : foametea.

Femeile se văicăreau şi se plîngeau bărbaţilor. Aceştia, pe la garduri, se sfătuiau unii cu alţii şi toţi îşi lăsau ochii în pămînt. Ce vor face mîine sau poimîine cînd va izbucni molima ? Să fugă în pădure ? Dar fiecare avea de hrănit cinci-şase guri şi, vrînd-nevrînd, tre-

buiau să se gîndească la cel mai de seamă lucru — la pîine. Se simţea nevoia unui om cu cap, a unui om înţelept şi curajos, care să spună tuturor ce trebuiau să facă şi care să-i conducă. Numele lui Hagi Dragan începu să se audă din ce în ce mai des. El era singurul care putea să scape satul. La început asta şi-o spuneau între ei cîţiva vecini, pe urmă vorbele trecură din casă în casă, şi curînd patru bătrîni, aleşi de toţi, o porniră spre curtea lui Hagi Dragan. Se duceau să-i spună că soarta satului era în mîinile lui.

Pe drum moşnegii uitară de ciumă, gîndindu-se numai la felul în care trebuiau să intre şi să vorbească în casa lui Hagi Dragan. Că era hagiul un om tare ciudat şi arţăgos; uneori te primea atît de bine, încît nu mai ştia ce să-ţi facă şi ce să-ţi dea, alteori te făcea de două parale şi te lua la goană. Aşa că atunci cînd bătrînii ajunseră în faţa porţilor mari şi grele, ferecate în fier, ale curţii lui Hagi Dragan, şi cînd Neiko, muftarul, bătu de cîteva ori, ceilalţi îşi încrucişară mîinile pe bîtele lor mari şi-şi plecară ochii în pămînt. Dar, de data asta, spre mirarea lor, Hagi Dragan, îndată ce auzi cine sînt şi de ce vin, dădu poruncă să-i poftească înăuntru.

Nici ograda lui Hagi Dragan, după cît li se părea, nu mai era așa cum o știau ei. Argatul, care mergea înaintea lor, pășea parcă în vîrful picioarelor, privind speriat. Nici unul dintre numeroșii copii ai lui Hagi Dragan nu se vedea prin curte și nici cîinii mari, ciobănești nu se mișcară din lanțurile lor. Peste gardul grădinii își întindea craca un gutui cu fructe mari și galbene. Bătrînii gîndiră că tocmai de aceea erau atît de frumoase, pentru că în curînd nu vor mai fi nicăieri mîini care să le culeagă. Cînd ajunseră sub bolta de viță și-și ridicară ochii vazură mai mulți struguri decît frunze. Și ciorchinii aștia negri, cu boabele îndesate unele într-altele, li se părură copînd a moarte.

Pe hagiu îl găsiră sus în odaia cea mare stînd turcește, jos pe saltea, cu ciubucul în mîna și cu alte cinci-șase ciubuce goale puse la rînd lîngă peretele din spate. În fața lui, pe un covor roșu, era filigeanul cu cafea. În șnopul de raze ce străbătea pe fereastră pluteau valuri ușoare de fum albăstrui. Cu tîrnîci în picioare, bătrînii intrară fără zgomot și se așezară pe pernele din jurul lui. Hagi Dragan era scump la vorbă și-i întrebă de-a dreptul ce-i aduce la el.

Tacticos, cu șart și cuvinte bine cîntărite, moș Neiko începu să vorbească întîi de ciumă

și de spaima în care trăia satul, pe urmă aduse vorba de sărăcia și de lipsurile oamenilor și tocmai cînd voia să spună de foametea ce-i amenința, în odaie intră Tiha. Fata lui Hagi Dragan aducea cafele pentru toți și bătrînii răsuflară ușurați. În sfîrșit, vedeau și ei în satul ăsta un suflet vesel. Ochii Tihăi, negri, umbroși și alungiți ca niște prune, luceau tot atît de jucăuș ca și mai înainte, părul era pieptănat frumos și obrajii ca de piersică pîrguită. Nici acum n-o răbdă inima să nu glumească. Întinzîndu-le cafeaua, izbuti să le șoptească ușor, fără s-o audă taică-său, că se mira cum de s-a îndurat ciuma să nu strîngă de pe pămînt niște oameni atît de bătrîni ca dînșii.

— Să ne ferească dumnezeu, fata mea, îngăimă printre dinți moș Neiko, asta cînd vine nu alege. Tineri, bătrîni, de-a valma.

— Ba nu, rîse Tiha, după piei de oaie bătrînă umblă acum, alea de miel cică nu-i trebuie !

Pînă să-și dea seama hagiul de ce vorbea Tiha, fata ieși din odaie. Moș Neiko se prefăcu că tușește, întîi pentru că voia să ascundă gluma fetei și al doilea să-și dreagă glasul și să-și spună vorba mai departe. O luă din nou cu ciuma, trecu iar la foamete, pe urmă mai zise ceva tot de ciumă și la sfîrșit spuse :

— Satul se bizuie pe tine, hagiule. Tu ne eşti şi tată, şi mamă...

În clipa asta hotărîtoare bătrînii îşi plecară ochii în pămînt şi aşteptară cu teamă să vadă ce avea să spună Hagi Dragan. Deodată hohote de rîs răsunară în odaie : hagiul rîdea. Bătrînii se uitară miraţi la dînsul. Hagi Dragan era un om zdravăn şi rîdea cu atîta poftă, încît se lăsase pe spate ; trupul i se cutremura tot, iar sîngele îi năvălise puternic în obraji.

— Va să zică, de asta aţi venit la mine ? izbuti în sfîrşit să spună cu glasul său tunător. Păi, eu... Ha-ha-ha !... Eu încep astăzi nunta şi voi îmi vorbiţi de moarte !

— Se poate una ca asta, hagiule ? grăi moş Neiko, mirat.

— Păi, de ce să nu se poată ? O mărit pe Tiha, aşa cum v-am spus. Ea singură mi-a mai rămas şi o mărit şi pe dînsa.

— Vai de mine, hagiule ! Lumea moare şi...

— Cine moare ? Unde moare ? Ce tot trăncăniţi verzi şi uscate ? Vedeţi-vă de treabă că nu-i nici un fel de ciumă. Ascultaţi vorba mea : dacă moare careva, păi, moare de frică. Asta-i. Se sperie omul, i-e teamă că moare... şi moare. Încă nu mi-am pierdut minţile. Păi, dacă era ciumă, mai făceam eu nunta ?

Bătrînii îşi ridicară capetele. Nădejdea ce stătuse ascunsă în fiecare mijea acum şi oamenii începură să creadă în vorbele gazdei.

— Adevărat grăieşte hagiul, ziseră ei. Şi are dreptate. Să ştii că nu-i ciumă ! E numai spaimă...

Numai moş Neiko nu se da bătut :

— Bine-e-e-e ! Să zicem că nu-i ciumă. Dar foametea ? Nu mai găseşti un strop de făină, nici cît ai orbi un şoarece.

La aceste vorbe Hagi Dragan răspunse vesel, făcînd cu ciubucul semn că nu-i pasă :

— Hambarele mele sînt pline. Ajunge pentru tot satul. O să dau la toţi. Nu aşa pe degeaba... o să-mi plătească oamenii, fiecare cînd o putea... dar o să le dau. Iar nunta e nuntă şi o s-o facem.

Mai tîrziu, cînd Tiha intră aducînd a treia sau a patra bărdacă de vin din ăla vechi de care avea hagiul, bătrînii vorbeau veseli, îmbujoraţi la faţă şi înţelegîndu-se de minune. Fata îşi făcea de lucru pe lîngă ei, zîmbea şi cu mai mult curaj le arunca cîte o vorbă de glumă.

— Încă n-aţi murit, dar praznic vă faceţi ! le spunea ea.

Iar moşnegii dădeau din cap, rîdeau şi în ameţeala dulce a vinului care-i legăna pe toţi, făcîndu-i să-şi uite anii, fata asta oacheşă li se părea tot mai zglobie, tot mai frumoasă !

●

După-masă vorbele lui Hagi Dragan se adeveriră : nunta începu. În aerul acela apăsător, în spaima de moarte şi în fumul gros al focurilor de gunoi ce plutea peste sat răsuna glasul vesel al cimpoaielor şi duduitul înfundat al tobelor. Femeile ieşiră pe la porţi şi în mijlocul uliţei : „Ce-i asta ? A înnebunit satul ?“ Iar cînd aflară că Hagi Dragan îşi mărită fata, ziseră la fel şi de dînsul : „Ce ?! A înnebunit ? Asta-i vreme de nuntă ?“ Dar oricît l-ar fi ocărît pe Hagi Dragan, tobele şi cimpoaiele le mai înviorară, pînă la urmă rîseră, veselia îi cuprinse pe toţi şi în sfîrşit recunoscură că Hagi Dragan avea dreptate. Ştia omul ce face. Rămînea doar o singură întrebare : de ce oare o mărita Hagi Dragan pe Tiha tocmai cu flăcăul pe ai cărui peţitori îi lăsase să plece aşa cum veniseră, acum o lună de zile ? Toţi gîndiseră atunci că Tiha voia să-l aştepte pe Veliciko al Docikăi,

cu care fuseseră în vorbă şi care de trei ani plecase în lume să cîştige bani. Ce se întîmplase — Tiha s-a lepădat de Veliciko, sau s-a răzgîndit Hagi Dragan ?

Vorbe de astea se auzeau şi pe uliţă, şi pe la porţi. Iar în vremea asta, moş Neiko bătea satul de la un cap la altul. Că Hagi Dragan îşi dădea fata feciorului lui Liuţkan, un flăcău cu inimă bună, cu avere frumuşică, şi nu mai aştepta să se întoarcă fiul vădanei ăleia, Docika, fără nici un ban în buzunar, asta nu era treaba lui şi nici nu-i păsa. Ştia el, Hagi Dragan, ce face. Alt lucru era de temei pentru moş Neiko şi anume că hambarele lui Hagi Dragan se deschideau pentru tot satul şi, orice s-ar fi întîmplat, foamete nu avea să mai fie. Asta le spunea el femeilor pe lîngă care trecea şi încheia mereu cu aceleaşi cuvinte :

— Nici pomeneală de ciumă ! Păi, dac-ar fi, ar face oare Hagi Dragan nuntă ? Ce-i nebun omul ?

Şi nu vorbea toate astea doar aşa, ca să dea curaj oamenilor, ci credea adînc în cele ce spunea. Vesel şi mai ales mîndru, ca orice primar, ba şi cu mintea puţin amăgită de vinul vechi al lui Hagi Dragan, moş Neiko îşi vedea

înainte de drum. Căta să ajungă cît mai repede în vale, în celălalt cap al satului, deoarece acolo avea mai mult de lucru. Auzise şi el că acum cîteva zile, în timp ce ei, cu mic şi mare, nu ştiuseră unde să se ascundă de frică, aici, în mahalaua de jos, unde locuia sărăcimea, oamenii se strînseseră pe la cîrciumi vorbind cam aşa : „Nu s-atinge ea, ciuma, de noi. Ciuma e pentru ciorbagii. Noi o să-i ducem la groapă pe toţi !" Şi acum moş Neiko îi găsi tot la cîrciumă, cu paharele în mînă. Ascultau duduitul tobelor ce răzbătea pînă aici, se uitau unii la alţii, uluiţi, şi nu ştiau ce să creadă. „Ce-o mai fi şi asta ?" se întrebau ei. „Ce este ? le răspundea moş Neiko. Nuntă, şi nimic altceva." Şi pleca din cîrciumă, lăsîndu-i să se uite unii la alţii şi să se minuneze.

Cînd moş Neiko se întoarse la Hagi Dragan, în curte, sub bolta de viţă cu strugurii aceia negri se întinsese o horă mare. Jucau ca nebunii şi sudoarea şiroia pe frunţile şi pe obrajii lor de parcă plouase. Nu mai avea duşmani Hagi Dragan şi în curtea lui se strînsese aproape tot satul. Care venise la horă se prindea şi juca, care nu, mergea la hambare şi desfăcea gura sacilor : Vălko, chehaiaua lui Hagi

Dragan, îi umplea cu grîu galben ca aurul și cresta cu cuțitul pe răboj. Moș Neiko era mulțumit.

Și ținu nunta asta de pomină o săptămînă în cap. Cum se făcea ziua, cum dădeau toți fuga la Hagi Dragan. Se veseleau și jucau pînă cădeau de oboseală. Și totuși era ceva bolnăvicios în petrecerea asta. Bea lumea ca să uite de griji, rîdea ca să-și ascundă spaima. Și se uitau oamenii speriați unul la altul, crezînd fiecare că vecinul știe ceva rău, dar nu vrea să vorbească. Iar noaptea pădurea, care ardea pe munte, înroșea cerul. De îndată ce se întorceau acasă, aceiași oameni care petrecuseră pînă atunci la nuntă zăvorau bine ușile și trăgeau cu urechea, îngroziți. Mîncarea le sta în gît. Cînd adormeau în sfîrșit, somnul era doar un chin și se trezeau de parcă îi strîngea cineva de grumaz. La lumina palidă a candelelor, fețele lor chinuite și galbene păreau ca de mort.

Curtea lui Hagi Dragan era plină de lume. Așteptau acum să iasă mireasa. Dar tocmai atunci se petrecu ceva care îi tulbură adînc pe nuntași : dinspre miazănoapte, de peste păduri, se ivi un stol de vulturi. Toți rămaseră cu

ochii la ei. Şi mulţi mai erau. Îşi întinseseră aripile şi parcă nu zburau, ci alunecau aşa, ca duşi de vînt. Încotro o porniseră vulturii ăştia, dacă nu acolo unde erau leşuri şi mortăciuni ? Se îndreptau chiar înspre satele din vale, acolo unde izbucnise ciuma, acolo unde murea lumea. Nimeni nu spuse vorbele astea, dar toţi le gîndiră.

— Ce staţi aşa cu gura căscată ? răsună glasul puternic al lui Hagi Dragan. Ia umflaţi-vă cimpoaiele, strigă el lăutarilor, care rămăseseră cu ochii holbaţi la cer. Vreau o horă, aşa ca pentru ciorbagii. Una de aia grea, aşa... Haide, daţi-i drumul !

Şi cimpoierii, pe fruntea cărora lucea cîte un galben lipit acolo de Hagi Dragan, începură să cînte. Hora se legăna iarăşi de la un cap la altul al curţii. O conducea Hagi Dragan însuşi şi statura lui, mai înaltă cu două capete decît a celorlalţi, se zărea de departe.

O veselie nebunească îi cuprinse pe toţi. Pe margini însă mai rămăseseră cîţiva care-şi şopteau :

— Ia te uită ce roşii sînt ochii hagiului ! zicea unul.

— A băut prea mult.

— Aș ! De unde ! A plîns !

Iar înăuntru, în casă, unde îmbrăcau mireasa, nu mai rămăsese nimeni decît Tiha. Druștele ei ieșiseră și ele afară să vadă vulturii. Rada, prietena cea mai bună a Tihăi, care se întoarse cea dintîi, văzu mireasa acoperindu-și fața cu mîinile.

— Ai plîns ! zise ea.

— Cine, eu ? Crezi oare că am de ce plînge ?

Și Tiha rîdea, dar în ochi îi luceau lacrimi.

— Ah, Tiho, ah, soro, de-ai fi văzut ce mai vulturi ! Asta nu-i a bine !

— Ia, lasă prostiile !

— Tiho, surioară, nu te supăra. Să mai fi așteptat puțin, cu vremea asta... Poate că se întorcea și Veliciko.

— Veliciko ? Eu am bărbat ! Ce-mi trebuie mie Veliciko ? Cine știe unde l-o fi doborît ciuma ?! Mînca-l-ar vulturii ăștia !

Și ochii i se întunecară, dar numai pentru o clipă. Pe urmă luciră iarăși și fata rîse. Intrară în odaie și celelalte druște. Pe părul negru al Tihăi puseră un voal roșu și mîinile fetelor începură să-i așeze cutele.

Datina cerea ca mireasa să plîngă atunci cînd pleca din casa părinților. Numai că de

data asta plîngeau nu numai ai casei, ci toţi cei de faţă. Plîngeau pînă şi aceia care nu vărsaseră în viaţa lor o lacrimă. Hagi Dragan interveni din nou şi numai aşa porni nunta spre biserică.

Pe drum nu se întîmplă nimic neobişnuit, afară doar de călăreţul care se văzu venind dinspre celălalt cap al satului. Cine era omul ăsta care gonea calul cît putea ? Cine putea să fie şi ce veste aducea oare ?

Biserica se umplu de lume. Lumînările de la policandrul cel mare se aprinseră şi sub el trecură mirele şi mireasa. Începu slujba de cununie. Deodată dinspre uşă se auzi zgomot. „Nu l-aţi văzut ?“ strigă un glas de femeie şi, în liniştea ce se aşternuse, toţi recunoscură vocea Docikăi, văduva.

— Chiar acum a picat, zicea dînsa celor din jur. A descălecat şi, cum i-am spus, a pornit-o drept spre biserică... Credeam că a şi ajuns.

— A ajuns ? A venit ? Cine a venit ? întrebă speriat unul.

— Aaaa ! A venit ciuma ! strigă un glas dinlăuntrul bisericii.

Şi mulţimea strînsă acolo privi nedumerită spre uşă, gata s-o ia la fugă.

— Staţi, oameni buni ! strigară cîţiva bărbaţi. Nu-i nimic ! Nu-i nimic !

Se liniştiră şi se întoarseră. Dar în faţă, chiar înaintea altarului, locul era gol. Şi iată, tocmai aici se ivi un bărbat, unul tînăr, cu faţa arsă de soare şi cu hainele pline de praf. Ochii lui pironiţi asupra miresei ardeau ca jarul. Făcu un pas, se clătină şi şovăi. Mai încercă să facă unul, dar se îndoi în două, cuprins de năprasnice dureri. Pe faţă îi apărură pete negre, picioarele i se muiară şi flăcăul se prăbuşi.

— E ciumat ! strigă cineva. Fugiţi !

Toţi se repeziră spre uşă, îmbrîncindu-se şi ţipînd. Pe urmă se auzi ceva ca tropotul unei turme şi în biserica pustie se făcu lumină. Sub policandrul cel mare rămăsese numai Tiha. Voise să fugă şi ea, dar văzu o femeie şi se opri : era Docika. Se uita la cel ce căzuse în faţa altarului, îşi frîngea mîinile şi în ochi îi luceau sclipiri de nebunie.

— Dumnezeule, ce să fac ? strigă ea. Mi-e fecior, dar e ciumat ! Ah, doamne !

Păşi de cîteva ori spre dînsul, dar mereu se trăgea înapoi şi pînă la urmă, smulgîndu-şi părul din cap şi plîngînd cu hohote, fugi şi ea.

Atunci Tiha se îndreptă spre ciumat. Era Veliciko şi-l recunoscuse de cum intrase în biserică. Se aplecă, îl întoarse cu faţa spre dînsa, pe urmă se aşeză pe treptele de piatră dinaintea altarului, îi luă capul pe genunchi şi îl privi în ochi. Voalul de mireasă îi căzu acoperind şi faţa ei, şi faţa lui. De pe catapeteasmă, dintr-o icoană înnegrită şi afumată de lumînări, Isus îi privea şi-şi întindea dreapta asupra lor.

ÎN POIANA IGLIKĂI

În poiana Iglikăi,
La cuibul haiducilor...
Cîntec popular

Ciudat chip mai avea şi Krainalia ăsta ; pielea din jurul ochilor i se zbîrcise într-o mulţime de cute, de parcă l-ar fi umflat mereu rîsul, pe cînd sprîncenele stăteau încruntate şi o dungă adîncă îi brăzda fruntea, ca la omul mînios. Figura lui mare, cu păr cărunt, cu mustăţile albe şi întoarse în sus, aducea cu capul unui leu şi surîsul din jurul ochilor părea menit doar să înşele omul. Acum însă, după ce mai trase o duşcă din cana verde de pămînt — pe care o tot ducea la gură — se înveseli cu adevărat şi zise :

— Stoiane, să-i spui multă sănătate voievodului, lui Ţonko ! Zi-i aşa : ai multă sănătate de la moş Dimităr Krainalia. Mă ştie el. Şi să aibă grijă de voi. Voievodul nu e voievod dacă nu ştie să-şi păzească cetaşii. Că gloanţe poţi să faci cîte vrei, dar oameni, nu. Aşa că să vadă bine de voi. Orice ar face — de-ar sta la pîndă sau de-ar trece la atac — să

aibă totdeauna codrul aproape. Şi să-şi cunoască bine gazdele. Să nu se încreadă în oricine, iar în femeie — sub nici un cuvînt ! Ţine minte vorba mea : cînd apucă haiducul de adoarme în braţele muierii, a doua zi îi şi vezi capul în par...

— Că bine-l mai înveţi, măi omule, îl întrerupse bătrîna. Spune-i mai degrabă băiatului să se întoarcă acasă şi să-şi cate de treabă, că vai de bieţii părinţi ai haiducului...

— Tu să taci ! se răsti la ea Krainalia şi, făcînd cu ochiul flăcăului, se aşeză lîngă el şi începu iar : Şi dacă s-o întîmpla cumva — ferească dumnezeu ! — să te mai rănească o dată, atunci să faci ce ţi-am spus : fărîmă bine în palmă nişte iarbă de puşcă, moai-o cu scuipat şi unge-te pe rană. Pe urmă pune deasupra untdelemn şi sunătoare. Iarba asta e cel mai bun leac. Ai văzut şi tu cu ce rană ai venit şi cum ţi-a trecut totul numai în zece zile, de parcă n-ai fi avut nimic.

Şi, zicînd asta, Krainalia tăcu şi rămase dus pe gînduri. Nici flăcăul nu mai vorbi nimic. Amîndoi îşi aminteau de unul şi acelaşi lucru.

Astă-toamnă, într-o seară tîrzie, cîinii din curtea lui Krainalia începuseră să latre. Cineva striga la poartă. Haiduc în tinereţea lui, bătrînul luase puşca, deschisese uşa şi între-

base cine e. Afară era întuneric, ploua, dar în lumina ce străbătea din casă zărise un om înfăşurat într-o bundă mare.

— Cine e ? întrebase Krainalia şi cocoşul puştii clănţănise de două ori.

— Eu sînt, unchiule. Nu mă cunoşti ? Sîntem neamuri...

Printre stropii de ploaie se vedea surîzînd un flăcău înalt, cu umeri largi, cu faţa arsă de soare, ca omul care a stat mult sub cerul liber. Krainalia zări lucind sub bunda lui capetele pistoalelor. O mînă îi era legată şi basmaua era plină de sînge. Bătrînul avea ochiul încercat, înţelese pe dată ce oaspete avea şi de aceea îl băgă repede în casă, trăgînd apoi zăvorul.

Abia cînd flăcăul îşi scoase bunda şi veni în faţa vetrei, zîmbind aşa cum zîmbise şi în poartă, Krainalia îl recunoscu, dîndu-şi seama că e Stoian, nepotu-său, feciorul fratelui său. Auzise de el că a luat calea codrului şi a intrat într-o ceată de haiduci. Restul îl aflase îndată de la Stoian : începuseră ploile şi cetaşii coborîseră să-şi caute adăpost pentru iernat. Pe drum dăduseră de nişte bulucbaşii şi el se alese cu o rană. Rătăcise noaptea prin ploaie pînă cînd găsise satul şi casa unchiului său.

Acum se gîndeau amîndoi la toate astea şi rîdeau veseli. Bătrînul era mulţumit că din neamul lui răsărise o asemenea mlădiţă, iar tînărul îşi amintea de iarna pe care-o petrecuse aici, fără nici o grijă. Îl rodea un singur lucru : deseori, cînd Krainalia îi povestea de haiducia lui din tinereţe, îi plăcea să-i arate, aşa ca să se laude, şi armele. Şi avea o mîndreţe de pistoale, un jungher minunat şi o puşcă de toată frumuseţea. Îi căzuseră cu tronc la inimă toate astea şi nu o dată i le ceruse. Nu mai avea ce face cu ele unchiu-său, acum, la bătrîneţe. Numai că Krainalia rămînea neclintit în vorba sa şi nici nu voia să audă măcar. Acum însă, cînd era iarăşi atît de vesel, flăcăul gîndi că ar fi bine să mai încerce o dată, doar-doar l-o îndupleca.

Totuşi îi era parcă ruşine şi, în ciuda chipului său voinicesc şi a umerilor săi largi, zîmbi sfios şi începu cu un glas rugător :

— Cît bine mi-ai făcut, unchiule ! M-ai adăpostit, m-ai ţinut aici toată iarna şi asta n-am s-o uit niciodată. Să dea dumnezeu să ne vedem iarăşi şi o să caut să-ţi întorc într-un fel binele ăsta. Numai că, unchiule... vreau să te mai rog... încă o dată...

— Ce ? De pistoale ? De puşcă ? Ia, mută-ţi gîndul. Asta nu se poate. Femeia, calul şi puşca

nu se dau cu împrumut. Drept cine mă iei ? se aprinse deodată Krainalia, începînd să strige tot mai tare. Să-ţi dau sileaful, să mă fac de rîs ? Să nu mai aud vorbe de astea, că nu ştiu ce fac....

— De ce nu i le dai, măi omule, vorbi şi bătrîna, la ce-ţi mai trebuiesc ?

Krainalia se gîndi o clipă, zîmbi amar şi apoi zise :

— Bine, bine, o să i le dau... Staţi puţin că vin acuşi.

Trecu în cealaltă odaie şi, după ce zăbovi destul, apăru în pragul uşii. Bătrîna şi tînărul rămaseră cu ochii la el : purta straie haiduceşti, cusute cu fir gros de argint, la brîu luceau capetele pistoalelor, în mînă ţinea puşca, de care se sprijinea. Întinerise parcă, păşind mîndru, răsucindu-se pe călcîie şi făcînd să fluture poalele cepchenului.

— Ah, pădure, maică pădure ! strigă el. Unde sînt cetaşii mei de odinioară, unde-s căpitanii ăia de altădată ?!

Se opri în mijlocul odăii şi se uită la Stoian atît de încruntat, încît ochii i se ascunseră cu totul sub sprîncene.

— Şi mai vrei să-ţi dau armele, hai ? Mucosule !... Nu ! Mai am nevoie de ele. La ce dracu stau aici ? Să dau de mîncare la porc şi să

cresc păsări ? Să adun pureci în cojoace ? Ia ascultă, Stoiane, vorbi el cu glas mai moale, dar hotărît, mîine plec cu tine. Vin și eu în poiana Iglikăi !

Bătrîna întoarse capul și-l privi uluită :

— Ori ai înnebunit de-a binelea, ori nu mai ai mult !

— Gura ! Nu vreau s-aud nimic. Mă cunoști doar. Nu-s nebun de loc. Știu eu ce fac. Așa că nu mai trăncăni de pomană, ci mai bine pune-mi niște pîine în tolbă și niște rachiu în ploscă. Mîine în zori, cînd or cînta cocoșii, plecăm.

Și pentru că Stoian zîmbea mereu, nevenindu-i să creadă, Krainalia îl privi drept în ochi și-i zise :

— Ce te uiți așa la mine ? Plec cu tine. Trebuie să plec !

Vechile lui obiceiuri de haiduc se treziră. Începu să strige și să dea ordine. Și nu puteai s-o scoți la cap cu el. Trebuia să-l asculți și să faci ce spune. Bătrîna, după ce se mai foi încoace și-ncolo prin casă, tăcută și tristă, se culcă. Se întinse și Stoian. Rămase treaz doar Krainalia. Se așeză lîngă foc cu armele la el, își sprijini capul în palme și moțăi așa. Noaptea tîrziu, cînd Stoian se trezi, îl văzu în același loc.

— E devreme încă, îi zise Krainalia, puteai să mai dormi, dar acum, dacă tot te-ai trezit, haidem !

Abia acum își dădu seama Stoian că unchiusău nu glumea și nici bătrîna nu mai încercă să-i schimbe gîndurile. Se pregătiră repede și porniră. În poartă, însă, lui Krainalia parcă-i păru rău de nevastă-sa și-i zise :

— Eh, haide, hai ! Nu te mai smiorcăi degeaba ! Nu te teme, că nu rămîn acolo. Îi văd doar pe cetași, stau și eu acolo două, trei zile și mă întorc. Rămîi cu bine !

Și se pierdură în întuneric. Pînă se crăpă de ziuă merseră fără să scoată o vorbă, cătînd doar să nu piardă drumul și să nu-i vadă cineva. De altfel nici nu avea cine, deoarece casa lui Krainalia era sus pe deal, lîngă dumbrăvi, mai aproape de pădure decît de sat.

Mergeau acum pe culmea muntelui și o țineau mereu spre apus. Începu să se lumineze de ziuă. Deodată, cerul de deasupra lor fu străpuns parcă de săgeți de foc și vîrfurile din față se scăldară în purpură. Răsărea soarele. Ca un fum alb, negura se ridica din văi, în iarbă picăturile de rouă sclipeau și muntele începu să-și arate pe ambele părți nesfîrșitul șir de vîrfuri, rîpi golașe și păduri. Spinarea ascuțită a culmii pe care mergeau se înălțase

atît de sus, încît se pierdea printre norii albi. Nu dădură cu ochii decît de o căprioară speriată sau de cîte un vultur care se rotea cu aripile întinse deasupra prăpăstiilor adînci. Din față adia un vînt ușor, aducînd miresme de ierburi.

Dintr-o dată Krainalia se învioră și lumini ciudate îi sclipiră în ochi. Se simțea din nou stăpînul munților, așa cum fusese odinioară, în tinerețea lui. Se oprea din cînd în cînd, sprijinindu-se de pușcă, și privea în dreapta și-n stînga : pretutindeni numai locuri cunoscute și umblate. Și vorbea, vorbea mereu, fără o clipă de răgaz. Stoian, pe figura căruia mai stăruia încă surîsul puțin îngăduitor și șăgalnic, se uita la bătrîn și nu-și putea da seama de unde-și trăgea vigoarea asta neobișnuită.

De la o vreme, cărarea părăsi culmea munților și se înfundă într-o vale. Aici era pe vremuri locul haiducilor. Nici un pîrîu nu străbătea adîncitura asta și de ambele părți ale potecii se întindeau poieni înverzite, peste care își desfăceau crăcile lor joase fagii bătrîni. Pe tulpinile netede și cenușii, ca argintul vechi, se vedeau crestate diferite semne și slove. Însemnările astea ale haiducilor de odinioară le dezlega Krainalia și, cu toate că erau vechi, aproape șterse de coaja copacilor care crescuse

sau de anii ce trecuseră, le înțelegea lesne, citind totul ca într-o carte deschisă.

— Uite, aici sub copacul ăsta, vorbi el, uitîndu-se la semnele și crestăturile de pe coaja lui ca la un război, aici l-a ucis voievodul Vălcean pe Eșref-bei, bulucbașul din Sliven. Ce cîine spurcat a mai fost și arnăutul ăsta afurisit și cîte inimi a mai cernit, pînă ce i-a venit și lui rîndul !

La alt copac Krainalia se opri iarăși :

— Aici și-au împărțit între dînșii, Dobri și ceata lui, bănetul ce mergea să se verse în visteria sultanului și pe care l-au prădat jos în trecătoare, cînd au atacat căruța. Le-a venit cîte zece fesuri de galbeni la fiecare. Uite aici, în locul ăsta. Slovele pe care le vezi săpate le-a crestat Dobri însuși, cu cuțitul său.

Iar puțin mai departe :

— Aici l-au ucis pe Veliciko din Jeruna, cînd se întorcea de la bîlciul din Karnobat. Ce nenorocire a mai fost și asta ! Se îmbrăcase omul turcește și mergea cîntînd o manea turcească. Abia după ce și-au descărcat puștile și l-au auzit strigînd : „M-au ucis, maica mea, m-au ucis !", atunci și-au dat seama haiducii de greșeala lor. Și avea maică-sa doar un singur fecior ! Cînd l-au îngropat, însuși voievodul Kiciuk Stefan a coborît devale la Jeruna,

a aprins o lumînare în biserică, a sărutat mîna bătrînei şi i-a cerut iertare.

Krainalia se mai opri şi în dreptul altor copaci, istorisind păţanii şi întîmplări trecute, pînă cînd se sătură şi, făcînd un gest larg cu mîna, zise :

— Mai dă-le-ncolo, că astea n-au capăt ! O să ajungem însă într-altă parte. Acolo a fost ce-a fost. Ăstelalte sînt nimicuri, după cum o să vezi şi tu.

Din clipa aceea Krainalia deveni parcă alt om. Multă vreme nu mai scoase nici o vorbă. Ba şi puterile începură să-l lase şi pasul i se micşoră. Se oprea tot mai des şi gîfîia din greu. Şi cu toate astea se vedea bine că nu greutatea drumului era cea care-l apăsa, ci altceva. Ochii i se aprinseseră parcă şi mergea aşa, cu privirea dusă undeva departe.

Cu cît se apropiau mai mult de poiana Iglikăi, cu atît mai mult Stoian grăbea pasul, cu gîndul la tovarăşii săi. Pe urmă vedea că l-a lăsat mult în urmă pe bătrîn şi se oprea sau chiar se întorcea ca să-l întîmpine. Acum însă nu-şi mai ascundea surîsul, care din şăgalnic devenise puţin batjocoritor. Krainalia înţelegea totul, dar nu se supără cum îi era obiceiul, ci îşi recunoscu slăbiciunea.

— Am îmbătrînit, măi băiete ! grăi el. Nu mă mai ţin picioarele, şi pace !

De aici încolo se opriră tot mai des, ca să se odihnească. Într-un loc făcură popas mai lung, mîncară bine, trăgînd şi cîte un gît de rachiu, după care porniră iarăşi. Krainalia era tot atît de tăcut. O singură dată vorbi :

— Hai s-o luăm pe-aici, că scurtăm drumul şi ieşim mai repede la poiana Iglikăi. Ba trecem chiar pe lîngă copacul ăla de care ţi-am vorbit. La el o să ne oprim mai mult, numai de-am ajunge o dată. O să-ţi spun apoi ce s-a petrecut pe vremuri acolo.

Părea că tot timpul nu se gîndise decît la întîmplarea pe care voia s-o povestească. Nu merseră prea mult pe drumul pe care o apucaseră şi în faţa lor se deschise poiana Iglikăi. Era o pajişte largă, care se lăsa uşor la vale, netedă şi înconjurată din toate părţile de pădure. Pe tot întinsul ei nu vedeai nimic, decît ici, colo, cîteva tufe de păducel. În iarba verde, care-o acoperea, răsăreau la tot pasul flori aurii de ciuboţica-cucului, ca nişte galbeni risipiţi pretutindeni. Stoian era însă singurul care-şi îndreptase ochii într-acolo. Krainalia nu se uita spre poiană şi nu se bucura de frumuseţea florilor. Se oprise sub un fag bătrîn şi dezlega semnele de pe scoarţa lui — slove

vechi, înnegrite de vreme. Fuseseră săpate adînc odinioară, dar coaja copacului crescuse şi acoperise crestătura, aşa cum ascunde cicatricea o rană veche.

— Uite, ăsta-i copacul, zise Krainalia. Stai jos acum şi ascultă.

Krainalia se aşeză, se sprijini de trunchiul fagului şi, după ce îşi trase sufletul, începu :

— Eşti tînăr, băiete, şi poate n-ai auzit încă de Bojil-chehaia. Era într-o vreme un ciorbagiu bogat din Jeruna. Şi avea Bojil ăsta o fată — Kurta o chema — dar ce fată ! Înnebunise lumea după ea şi nu alta. Nu ştiu pentru cine o păstra taică-său, că nu voia s-o dea încă, deşi era de măritat. O ceru unul, dar ciorbagiul îl puse pe goană şi flăcăul, de ruşine, luă calea codrului şi se făcu haiduc. Azi unul, mîine altul, pînă ce se făcură cinci. Cel din urmă am fost eu.

Ne-am strîns cu toţii la un loc — o ceată de haiduci. Ştiam fiecare ce foc ne arde inima, dar tăceam. Într-un timp auzirăm că se mărită Kurta. Din cinci cîţi eram, patru cîntam la caval. Şi cînd am auzit asta, pune-te, băiete, pe cîntat. Începuse nunta în două părţi : la Bojil-chehaia răsunau cimpoaiele, iar aici, în desişul munţilor, cavalul nostru.

O ţinurăm aşa trei zile. În cea de-a patra, Gălăb, care era căpitanul nostru, zise: „Nu mai merge! La ce bun să ne minţim unii pe alţii? Să meargă unul s-o fure pe Kurta şi s-o aducă aici. Să aleagă ea şi pe care din noi l-o vrea, a ăluia să fie. Cine pleacă s-o aducă?"

Şi m-am dus eu, Stoiane. Cum am izbutit s-o fur, cum am venit cu ea de mînă cît au ţinut-o puterile, cum am dus-o în braţe ca pe-un copil, cînd n-a mai putut să meargă şi a căzut de oboseală — asta nu-ţi mai spun. Am adus-o şi am aşezat-o jos aici, la rădăcina copacului ăsta. Făcuseră haiducii un foc mare. Şi ce-i mai lucea părul negru şi salba de galbeni de la gît. Rîdea şi era frumoasă, de nu-ţi puteai lua ochii de la ea! Sta aici la rădăcina fagului ca o mieluşea, iar noi ne uitam unii la alţii ca lupii, gata să ne sfîşiem. Dar jurasem s-o lăsăm pe Kurta să aleagă ea. „Spune pe care-l vrei, grăi voievodul, şi-a ăluia să fii!" Ochii fetei se umplură de lacrimi, căci ne iubise pe toţi. Numai că pe unii îi cunoscuse de mult, mai trecuse vremea şi îi uitase. Îşi ridică ochii la fiecare pe rînd şi zise: „Nu!" Şi, cum şedea lîngă mine, o dată îmi puse mîna pe umăr şi grăi: „Pe Dimitär îl vreau!"

Haiducii îşi lăsară ochii în pămînt şi, unul cîte unul, se ridicară de lîngă foc. Voievodul,

Gălăb, plecă cel din urmă. „Halal să-ţi fie, Dimitär !“ îmi zise el şi-l văzui cum scrîşneşte din dinţi. Intră în pădure şi peste puţin se auzi o detunătură de armă. Kurta îşi duse mîna la piept şi căzu. Sării eu repede, dar la a doua împuşcătură mi se făcu odată negru înaintea ochilor şi n-am mai ştiut de mine...

Am scăpat cu viaţă şi rana mi s-a vindecat. Dar ea s-a dus. A murit chiar pe locul ăsta pe care stau acum. Uite, aici a murit Kurta...

Stoian nu-şi dădu seama că bătrînul îşi terminase povestea şi rămase pe gînduri, privind spre poiana din faţa lor. Cînd îşi întoarse capul şi se uită la Krainalia îl văzu stînd tot aşa, rezemat de copac, dar cu capul lăsat puţin pe spate şi cu ochii întredeschişi. Îşi încrucişase mîinile pe piept, ca omul care moare, şi faţa îi era albă ca varul.

— Ai obosit prea tare, unchiule, zise flăcăul.

Krainalia nu răspunse şi nu deschise ochii. Fruntea îi era plină de broboane mari de sudoare.

— Ţi-e rău, unchiule ? strigă speriat flăcăul şi se aplecă spre dînsul.

— N-am nimic, îngăimă uşor Krainalia şi abia putu deschide ochii. Mi-e frig doar. Pu-

ne-mi bunda pe umeri. Aşa, vezi ! Eh, acum — şi la vorbele astea zbîrciturile din jurul ochilor trădară un zîmbet — acuma, Stoiane, o să ai ceea ce voiai. Al tău să fie sileaful, după ce-oi muri...

— Ce-s vorbele astea, unchiule ? se supără Stoian. Ce ai ?

— N-am nimic, băiete, n-am nimic. Mi-a sunat doar ceasul, şi asta-i tot. Bine că s-a întîmplat aici... unde a murit... Kurta...

Glasul îi era din ce în ce mai slab, iar vorbele-i parcă veneau de undeva de departe. Şi mai deschise ochii o dată. Atunci flăcăul, cu toate că nu era dintre cei slabi de înger, îşi dădu seama că omul murea în braţele lui şi că nu-l putea ajuta cu nimic. Se sperie şi se pierdu cu firea. Voi să strige, o luă la fugă devale, dar se întoarse îndată înapoi. Deodată văzu în buza pădurii cîţiva inşi, care se afundară repede în desiş. Stoian îi recunoscu, băgă două degete în gură şi şuieră. Curînd acelaşi semnal se auzi şi din pădure. În poiană se iviră cinci inşi ce se apropiau cu paşi repezi. Stoian alergă în întîmpinarea lor.

Cînd ajunseră la fagul cel bătrîn, cel care mergea în frunte şi care era voievodul se apro-

pie de Krainalia, îl privi de aproape, îi apucă mîna şi, după ce-i căută pulsul, zise :

— Dumnezeu să-l ierte ! Şi-a dat duhul...

Haiducii se închinară cu căciulile în mînă. Stoian îşi simţi ochii plini de lacrimi. Se întunecă şi, în poiana peste care cădeau umbrele serii, florile galbene legănate în vînt păreau o mare de lumînări aprinse.

CUPRINS

	Pag.
Cuvînt înainte	5
Şibil	11
Ciuta	26
Straja cea mai credincioasă .	39
Bojura	68
Capete de viteji	86
Morile lui Postol	106
Inge	130
Durerea ciobanului	169
Pe vremea ciumei	179
În poiana Iglikăi	196

Redactor responsabil : NATALIA STĂNESCU
Tehnoredactor : SURICA MALCAȘ

Dat la cules 11.10.1965. Bun de tipar 04.02.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.125 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 6,24. Coli de tipar 6,78. A. nr. 10.709. C.Z. pentru bibliotecile mari 886.7. C.Z. pentu bibliotecile mici 886.7—32=R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București, Republica Socialistă România.
Comanda nr. 1929.

IORDAN IOVKOV (1880–1937), unul din cei mai reprezentativi scriitori bulgari din perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a făcut cunoscut ca un prozator de seamă prin numeroasele sale povestiri de război, scrise cu mult talent, exprimînd sentimente pe care le-a trăit din plin în anii petrecuți pe front.

Trecutul eroic, lupta haiducilor împotriva asupririi otomane, exprimată în tradițiile și legendele poporului bulgar, au constituit pentru scriitor un bogat izvor de inspirație. În anul 1927 a apărut culegerea **Legende din Stara Planina**, care reprezintă o reușită îmbinare a trei elemente — natura plină de farmec a munților Stara Planina, dragostea și haiducia. Cu marele său talent de povestitor, Iordan Iovkov a împletit legendele cu tablourile realiste ale satului, proiectînd totul într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat. Această valoroasă culegere poate sta alături de cele mai reușite creații ale genului dintr-o antologie a literaturii universale.

Lei 3,50